

diyânet

Aylık Dergi | Temmuz 2023 | Sayı: 391

SIRAT-I MÜSTAKİM ÇİZGİSİ İTİDAL

■ Kur'an ve Sünnet Perspektifinden İfrat ve Tefrit

■ Ümmet Olma Bilincinin Vazgeçilmez Unsuru: İtidal

■ Aşırı Giden, Hakikatin Uzağına Düşer

■ Doç. Dr. Burhan İşliyen ile Sırat-ı Müstakim Üzerine Söyleşi

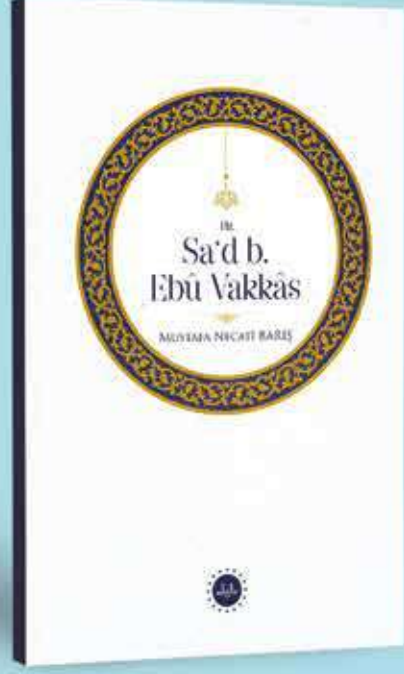
■ Hafızlığın Geleceğine Dair Bazı Teklifler

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atıştırmamızdan temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Hz. Peygamber'in (s.a.s) yakın arkadaşlarından Sa'd b. Ebu Vakkas, İslam'ın ilk yıllarından itibaren Resul-i Ekrem'in yanında yer almış, Mekkelilerin eziyetlerine göğüs germiş, sahabe arasında cesareti ve yiğitliği ile öne çıkan bir isimdir. Cesaretinin yanı sıra nezaketiyle de her daim toplumun takdirini kazanan Sa'd, pek çok defa Allah Resulü'nün iltifatlarına mazhar olmuştur.

İslam, itidal dinidir. İfrat ve tefriti, düşünce ve davranışlarda aşırılığı yasaklar; dengeyi, ölçülülüğü, orta yolu öğütler. Cenab-ı Allah, bütün kâinatı ölçüyle ve denge üzerine yaratmış, yeryüzünün halifesi kıldığı insanoğluna da bu dengeye muvafık bir şekilde ölçülü hayat yaşamasını emretmiştir. Nasıl ki tabiatta küçücük bir ihmal, zamanla büyük sorunlara neden oluyorsa; insanın söz, düşünce ve davranışlarında meydana gelecek sapmaların da zamanla onu ifrat ve tefrite sürüklemesi kaçınılmazdır.

İslam'ın öngördüğü itidal bir anlık, bir durumluk değil; Müslümanın bütün hayatını kuşatan, kuşatması beklenen bir davranış modelidir. Bu modelin mihverisi "sırat-ı müstakim" çizgisidir. İnsan, dünya hayatında istikamet üzere olduğu ölçüde ahirette bunun karşılığını alır, aksi hâlde iki dünyasını da karartır.

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de, Müslümanların temel karakteristik özelliğini, "ölçülü ve dengeli hareket etmek, her işte ve konuda orta yolu tutmak" olarak tanımlar. (Bakara, 2/143.) Bu tanımlama bütün Müslümanlar için aynı zamanda bir ödev ve pusuladır.

Ne yazık ki İslam dünyasında zaman zaman aşırılıkçı, ötekileştirici radikal akımların kendine yer bulabildiğini, bu akımların nesilleri zehirlemekle kalmayıp ümmetin arasına tefrika soktuğunu müşahade ediyoruz. Bu yıkıcı yaklaşımların büyük ölçüde Müslümanların arasına dışarıdan sokulduğunu ve bilgisizlik sebebiyle zemin bulduğunu da hatırlamakta fayda var. İslam dinini bir bütün olarak görmek, okumak, anlamak yerine bazı parçalar üzerinden anlamaya yeltenmek, tabiri caizse seçmecilik yapmak, kişinin İslam'la ilişkisini zedeleyecektir. Bu sebeple dinin asli kaynaklarına sınımsız sarılmak, sahil bilgi mecralarından uzaklaşmamak her Müslümanın öncelikli sorumluluğu olmalıdır. Hastalıklı akımların panzehri, itidaldir. İtidal sayesinde Müslümanlar, emperyal çıkarları için onları radikalleştiren, tefrikaya düşüren şer odaklarının kötü niyetlerine karşı da kalkan kuşanmış olurlar.

Diyanet Dergisi olarak bu ay "Sırat-ı Müstakim Çizgisi: İtidal" başlıklı bir dosyayla huzurlarınızdayız. Bu sayıdaki dosyamıza Prof. Dr. Halis Aydemir, "Kur'an ve Sünnet Perspektifinden İfrat ve Tefrit"; Prof. Dr. Metin Özdemir, "Ümmet Olma Bilincinin Vazgeçilmez unsuru: İtidal"; Mustafa İrmaklı, "Aşırı Giden Hakikatin Uzağına Düşer" başlıklı yazılarıyla katkıda bulundular. Söyleşi konuğumuz Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Burhan İşliyen Hocamız.

Bereketli okumalar diliyorum.

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

KUR'AN VE SÜNNET
PERSPEKTİFİNDEN İFRAT VE TEFİRİT
Prof. Dr. Halis AYDEMİR

10 GÜNDEM

ÜMMET OLMA BİLİNCİNİN VAZGEÇİLMEZ UNSURU
İTİDAL
Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

14 GÜNDEM

AŞIRI GİDEN, HAKİKATİN
UZAĞINA DÜŞER
Mustafa IRMAKLI

18 SÖYLEŞİ

DOÇ. DR. BURHAN İŞLİYEN:
“İFRAT VE TEFİRİTTEN KORUNMANIN YOLU İSLAM'I
SAHİH KAYNAKLARDAN BÜTÜNCÜL BİR ŞEKİLDE
OKUMAKTAN VE ANLAMAKTAN GEÇER.
Mustafa BERK

22 DİN DÜŞÜNCE YORUM

HAFIZLIĞIN GELECEĞİNE DAİR
BAZI TEKLİFLER
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

26 VAHYİN AYDINLIĞINDA

NEFSİN ESİRİ OLMA!
Doç. Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

28 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

MÜSLÜMAN KİMSE BAŞKASININ
KUSURUNU ARAŞTIRMAZ
Dr. Ahmet OĞUZ

30 DİYANET ARŞİVİ

İKİNCİ DİYANET İŞLERİ REİSİ M. ŞEREFETTİN
YALTKAYA HAKKINDA BAZI NOTLAR
Dr. Mehmet BULUT

38 LİSAN-I KALP

EN SEVGİLİYE
Dr. Lamia LEVENT ABUL

diyanet

SAYI | TEMMUZ
391 | 2023

Diyaret İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

34 YARININ DÜNYASI

DİJİTAL ÇAĞ VE
KRİPTO PARA
Seracettin YILDIZ

40 BUNU KONUŞALIM

BETÜL ERYILMAZ:
"DEĞERLERİMİZİN KUKLALARLA
AKTARIMI, BİZİM TARİHİMİZDE ÇOK
ESKİLERE DAYANIYOR."
Mahir KILINÇ

42 DİN TARİH TOPLUM

TABİİ AFETLER KARŞISINDA
İNSAN VE SORUMLULUĞU
Ali BÖCÜ

46 DİN TARİH TOPLUM

AKIL MI DUYGU MU?
Dr. Murat KALIÇ

49 DİN TARİH TOPLUM

YAŞAM İÇİNDEKİ DÖNGÜ ÖLÜM
REALİTESİ
Ayşe GÜREL

52 KUR'AN SURELERİ

ARAF SURESİ
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

56 | Gezici Mikrofon

58 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

İRLANDA'DA TÜRK ÂŞİĞİ BİR ŞAİR
JAMES CLARENCE MANGAN
Esmâ TÜRKSEVEN

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ
İSTİKAMET
Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

66 | FITRAT İTİDALE MEFTUNDUR
Abdurrahman AKBAŞ

68 KIRILMA NOKTASI

NİZAMİYE MEDRESELERİ
Alparslan AKÇA

70 KAFAMA TAKILANLAR

FİL OLAYI MUCİZE Mİ?
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

SAİD HAVVA
HÜCRESİNİ ÇALIŞMA OFİSİNE ÇEVİREN BİLGİN
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÇOCUK ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ
Hilal RAMAZAN

78 HATIRA DEFTERİ

BU YOL YALNIZ YÜRÜNMEZ
Gülten CANPOLAT

80 KİTAPLIK

İLAHÎ HADİSLER
99 KUDSÎ HADİS VE ŞERHİ
Kadriye YEŞİLYURT

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 300.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 108 ABD Doları
AB Ülkeleri: 54 Euro
Avustralya: 225 Avustralya Doları
İsviçre: 96 Frank
Avusturya: 93 Euro

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi: 23.06.2023

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

SIRAT-I MÜSTAKİM ÇİZGİSİ İTİDAL

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyaret İşleri Başkanı

Âlemlerin Rabbi olan Allah, kâinatı bir ölçü ve denge içerisinde yaratmış, her varlığa anlam ve amacına uygun bir istikamet belirlemiştir. Her şeyin kendi yörüngesinde belli bir ölçü ile akıp gittiği bir âlemin irade sahibi bir varlığı olan insandan da aynı ölçü ve nizam içerisinde istikamet sahibi olması istenmektedir. Allah'a kulluk gibi yüce bir gaye için yaratılmış insanın bu gayeyi ancak istikamet üzere bir hayat sürmekle gerçekleştirebileceği izahtan varestedir. İstikamet çizgisinde mutedil bir hayat, birey ve toplumun huzur ve selameti için olduğu kadar yeryüzünün denge ve düzeninin devamı için de elzemdir. Diğer taraftan insanın istikametten sapması ve itidalini yitirmesi durumunda yeryüzündeki her türlü kötülüğün, felaketin ve fesadın baş aktörü ve müsebbibi olacağı da bir gerçektir. Bu sebeple yüce dinimiz İslam'ın getirdiği ilke ve değerler, bireyin, toplumun ve dünyanın dengesini bozacak her türlü tutum ve davranıştan uzak durmayı, ifrat ve tefrite

düşmeden mutedil bir çizgide bulunmayı öğretmektedir.

Bu bağlamda Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de inkâr, cehalet, taassup, taklit, kibir gibi sebeplerle tevhid, ibadet ve ahlak başta olmak üzere hayatın birçok alanında yönünü kaybeden toplumların düçar oldukları aşırılıkları bizlere haber vermiştir. Allah'a çocuk isnat eden, emir ve yasaklarına karşı çıkan, peygamberlerin kimine iman edip kimini inkâr eden, kıyamet ve ahiret hayatına dair çarpık bir inanişaya sahip olan, madde ve mana arasındaki dengeyi gözetmeyen, dinî hayatı dünyadan soyutlayarak ruhbanlığı savunan birtakım anlayışların yanlışlığına dikkat çekmiştir. İnanç hususunda haddi aşanları ve Allah'a daha iyi bir kul olma adına aşırı davranışlar ortaya koyanları şiddetle eleştirmiştir. Bu bağlamda Rabbimiz, Maide suresinin 77. ayetinde, "De ki: 'Ey Ehl-i kitap! Hakkın sınırlarını aşarak dininizde aşırılığa gitmeyin. Daha önce kendileri saptığı gibi birçoklarını da saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluluğun keyfi istek

ve arzularına uymayın.” uyarısıyla da ilahi sınırları aşma, dinde aşırıya gitme, doğru yoldan uzaklaşma, nefsi istek ve arzuların esiri olma hususunda tüm insanlığı uyarı, her hâlükârda ölçülü ve dengeli davranmaya davet etmiştir.

İnsanlık için örnek şahsiyetler olarak peygamberler, ilahi mesajları tebliğde her zaman itidal üzere olmuş, dinin emir ve yasaklarını ifrat ve tefrite sapmadan uygulamıştır. “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.” (Hud, 11/112.) ilahi fermanına muhatap olan Sevgili Peygamberimiz de hep bu ilke üzere hareket etmiştir. O’nun İslam’ı hayatla buluşturma uğruna verdiği mücadeleye baktığımızda daima ölçü ve dengeyi gözettiğini ve ashabına da her durumda mutedil olmayı tavsiye ettiğini görmekteyiz. Onun bu husustaki “Dinde aşırılıktan sakının. Muhakkak ki sizden öncekileri dinde aşırılığa gitmek helak etmiştir.” (Nesai, Menasikü’l-hac, 217.) uyarısı, meselenin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

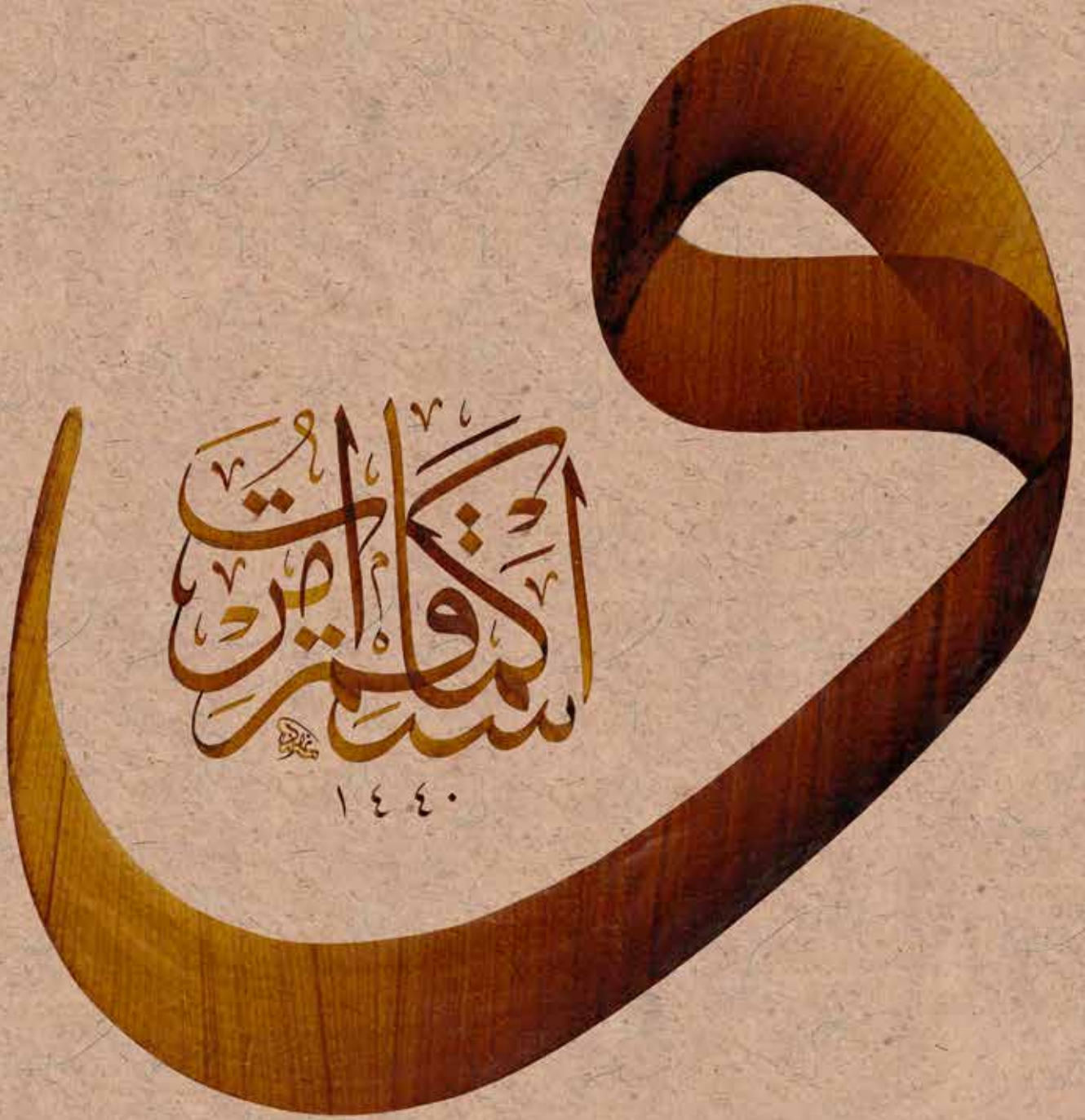
Ayrıca Peygamberimiz her işte daima kolay olanı tercih etmekle de ümmetine en güzel örnek olmuştur. Bir hadislerinde, “Din kolaylıktır. Bir kişi takatinin üstünde ibadete kalkışır da din karşısında âciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun...” (Buhari, İman, 29.) buyurmuştur. Ashab-ı kiramdan bazılarının ibadetler

hususunda iyi niyetlerinden kaynaklı aşırı istek ve uygulamalarda bulunduğunu müşahade ettiğinde onları ikaz etmiş, dinin doğru anlaşılması ve itidal üzere yaşanması hususunda onları ikna etmiştir. Böylelikle kolay olanı tercih etmenin fitrata en uygun yol olduğunu öğretmiştir. Onun her türlü aşırılıklardan uzak hayatını örnek alan ashab-ı kiram, hem teoride hem pratikte kolaylaştırma ve sıkıntıları giderme metodunu hayatlarının en önemli ilkesi hâline getirmiş; İslam’ın itidal ve suhuleti önceleyen hayat nizamının sağlam bir şekilde bizlere ulaşmasına öncülük etmiştir.

Ne yazık ki tarihsel süreçte İslam coğrafyasında yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’in itidali merkeze alan ayetleri ve Allah Resulü’nün her türlü aşırılıktan uzak hayatı apaçık ortada olduğu hâlde dinin maksat ve maslahatlarını idrak edememeleri sebebi ile birtakım marjinal kişi, grup ve anlayışlar zuhur etmiştir. İlk dönemlerdeki tekfirci anlayışın savunucusu Hariciler ve ezoterik anlayışın temsilcisi Bâtıniler, marjinal grupların en bilinen dikkat çekici örnekleridir. Günümüzde ise başta ayetler, hadisler, ibadetler olmak üzere İslam’ın ilke ve kavramlarını amacı ve bağlamı dışında kendi hedefleri doğrultusunda kullanarak istismar eden FETÖ ve DEAŞ gibi gruplar, aşırılığın ve haki-

katten kopuşun tipik örnekleri olarak ortadadır. Ancak bunlar ve benzerlerinin ifrat ve tefrite varan düşünce ve davranışları hiçbir zaman Müslümanların çoğunluğu tarafından kabul ve itibar görmemiştir ve görme-yecektir.

Bugün bizlere düşen, İslam’ın her türlü aşırılıktan uzak makul ve mutedil hayat nizamını ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) çağlar üstü örnekliliğini insanlık ailesinin her bir ferdine güzel bir dil ve üslupla ulaştırmaktır. İslam’ın sevgiyi, şefkati, merhameti, insafı merkeze alan, düşmanlığı, nefreti ve ötekileştirmeyi reddeden anlayışını insanlıkla buluşturmaktır. Esasen bu, Allah’a ve ahiret gününe iman etmiş ve yeryüzünü islah etmekle memur kılınmış Müslümanlar için bir iman ve kulluk sorumluluğudur. Çünkü Rabbimiz bizleri, “her türlü aşırılıklardan uzak bir ümmet” (Bakara, 2/143.) olarak tavsif etmiştir. Böyle bir ümmet olmanın gereklerini de “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah’a inanırsınız...” (Âl-i İmran, 3/ 110.) ayeti ile beyan etmiştir. Sırat-ı müstakim çizgisinde mutedil bir hayat yaşamak ve yaşanması için çalışmak, ancak bu sorumluluğun gereklerini hakkıyla yerine getirmekle mümkün olacaktır. ■

... Ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol.

(Şura, 42/15.)

KUR'AN VE SÜNNET PERSPEKTİFİNDEN İFRAT VE TEFRİT

Prof. Dr. Halis AYDEMİR

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Hakkını vermek için haddini bilmek gerek

Bu ifadeyi hepimiz biliriz. Kişi, haddini bilmelidir, deriz. Ancak unutmamalıyız ki kişilerin haddi olduğu gibi her şeyin de bir haddi ve hududu vardır. Bir şeyin haddini bilmeden hakkını veremeyiz! Sahi had ve hudut (normlar) ne demektir? Bir şeyin haddi ve hududu o şeyin olması gerektiği kadarı, şekli ve sınırlarıdır.

Dolayısıyla bir şeyin hakkını vermek istiyorsak onu olması gerektiği şekilde ve olması gerektiği kadar yapmalıyız. Yoksa eksik kalır ve yetersiz olur; işte buna "tefrit" denir. Olması gerekenden fazlasını yahut farklısını yapmak ise o şeyin haddini aşmaktır; işte buna da "ifrat" denir.

İslam'ın ölçüsü ve çerçevesi Allah'a dayanır

Allah (c.c.), Hz. Muhammed'i (s.a.s.) göndererek İslam dinini 23 senede insanlığa öğretmiştir. Resulüne bir yandan Kur'an'ı indirirken diğer yandan da Cibril (a.s.) üzerinden dinin nasıl uygulanacağını tek tek göstermiştir. Bu yüzden, nasıl iman edeceğimiz ve nasıl salih amellerde bulunacağımıza dair her konunun ölçüsü ve çerçevesi Kur'an ve sünnetten öğrenilir.

İfrat ve tefritin kaynağı cehalettir

İslam'da bir konuda ifrata ve tefrite sapmamak için o konunun nasıl ve ne kadar olması gerektiğini bilmek icap eder. Bilgi olmadan bir meselenin azını yahut fazlasını göz kararı tespit etmek mümkün değildir. Böylesi kabaca bir yaklaşım ile ortalama almak ve bunu mutedil saymak doğru ve isabetli bir yöntem değildir. Bu yüzden her konunun ölçüsünü ve çerçevesini öğrenerek ona göre fazlasına ifrat, azına tefrit diyebiliriz. Yoksa göreceli ve keyfî durumlarla karşılaşırız.

Söz gelimi bir kimseye, cumadan cumaya namaz kılmak mutedil, her gün beş vakit namaz kılmak ise aşırılık olarak gelebilir. Bir başkası bayramdan bayrama namaz kılmayı orta bir yol sayabilir. Öte yandan birileri, ramazanın her günü oruç tutmayı aşırı bulup bir gün tutup bir gün tutmamaı dengeli bir yaklaşım olarak görebilir. Dikkat edilirse ifrat ve tefrit mevzusu bir aritmetik ortalamadan sapma konusu değildir. Aynı şekilde öznel bir yaklaşımla bir optimum arayışı da değildir. Çünkü esas olan, ölçüye uygunluktur.

İslam, insana mükemmel ölçütler sunar

İfrat da tefrit de ancak ölçü merkeze alınarak tespit edilebilir. İslam dini açısından bunun çok basit bir nedeni vardır. O da İslam'ın mükemmel olduğu gerçeğidir. Nitekim Allah (c.c.), 23 yıllık risalet sürecinin sonunda şöyle buyurdu: "...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim..." (Maide, 5/3.) Bu noktada kemal kavramına dikkatle eğilmemiz gerekir. Bir şeyin mükemmeli o şeyin "en iyi" olduğu durumdur. Biraz daha azı daha iyi olmadığı gibi biraz daha fazlası da daha iyi değildir; her iki durumda da kötüleşmeye başlar. Tıpkı bir resmin mükemmel hâli gibi... Bir fırça darbesi daha vuracak olsak resim daha iyi olmaz bozulmaya başlar. Çünkü mükemmelden ötesi de berisi de en iyiden uzaklaşmak anlamına gelir.

Mükemmellik iyiliğin ve güzelliğin doruk noktasıdır. Daha fazla süsleyeyim dersek artık çirkinleşir. İşte Allah'ın dini İslam mükemmel olduğu için "içinden bir şeyler çıkarılarak" daha güzel bir din elde edilemeyeceği gibi "üzerine bir şeyler eklenerek" de daha iyisine ulaşamaz. Her

iki durumda da İslam'ın mükemmelliği kaybolmuş ve artık bozulmuş olur. Ortaya yeni ve kötü bir din anlayışı çıkar. Ya insanlara hidayet etmekte eksik ve yetersiz kalır ya da onlara ağır gelir; fazla ve gereksiz olur. Her iki durumda da insanları sırat-ı müstakimden uzaklaştırır.

İnanç konularında ifrat ve tefrit

İfrat ve tefrit, inançta olabileceği gibi amelde de olur. İnanç konularında ifrat ve tefrite kaçmak elbette ki daha vahim sonuçlar doğurur. Çünkü salih ameller sağlıklı bir inanç üzerine inşa edilir. Tıpkı bir binada olduğu gibi şayet temel sağlam olmazsa üzerine inşa edilen tüm katlar yıkılır ve yerle bir olur. O yüzden ifrat ve tefrite öncelikle inanç konularında dikkat etmek gerekir. Bunun da yolu İslam inancının haddini ve hududunu dikkatlice öğrenmekten ve akledip içselleştirmekten geçer.

Korkunç bir tefrit: "Melekler Allah'ın kızlarıdır!"

Allah'ı tanımayan, mutlak kudretini, azametini ve eşsiz büyüklüğünü bilmeyen bir kimsenin Allah hakkında ifrata ve tefrite düşmesi tehlikesi vardır. Böylece meleklerini Cenab-ı Hakk'ın kızları yahut peygamberlerini O'nun oğulları sayabilir. Nitekim müşrikler, melekleri Allah'ın kızları olarak iddia edip elleriyle yonttukları putlar üzerinden bu meleklerle kulluk etmiş, yakarmış ve niyazda bulunmuşlardır. Cenab-ı Hak, onlara şöyle sordu: "Rabbiniz erkek çocukları size seçip ayırdı da kendisine meleklerden kız çocukları mı edindi? Gerçekten çok büyük bir söz söylüyorsunuz." (İsra, 17/40.) Rabbimiz eşsiz ve ben-

zersiz iken O'nu bu yücelikten indirip çocuk isnat etmek, Allah hakkında korkunç bir nakısa ve dehşetengiz bir tefrittir.

Gökler parçalanası yer yarılması bir tefrit: "Allah'ın oğlu var!"

Hristiyanlar, Allah'ın peygamberi olan Hz. İsa'yı (a.s.) Cenab-ı Hakk'a oğul olarak isnat etmiş ve ona sığınıp dua ve ibadet etmişlerdir. Bu durum günümüzde hâlâ devam etmektedir. Nitekim Cenab-ı Hak, onları şöyle uyardı: "Ey Kitap ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryemoğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, '(Allah) üçtür' demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah ancak bir tek ilahtır. O çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter." (Nisa, 4/171.)

Kullar hakkında ifrat, Allah hakkında tefrit

Yukarıda verdiğimiz Allah hakkındaki tefrit örneklerini çoğaltmak mümkündür. Nitekim pek çok batıl din ve inanışta Allah'a özgü olan mutlak hüküm ve otorite; gaybın sahibi olması, hayrı ve şerri takdir etmesi, her an kullarıyla beraber olması, onların her söylediklerini duyması ve her yaptıklarını görmesi gibi hususlar Allah'ın kullarına da pay edilmiş ve yakıştırılabilmektedir. Bu yaklaşımlar Cenab-ı Hak hakkında tefrit iken kullar hakkında ise ifrattır. Yani Allah'ın

hakkını eksiltip kulların haddini aşmaktadır.

Batıl inanç ve hurafeler

Konusunu ettiğimiz bu yaklaşım üzerinden çokça batıl inanç ve hurafeler türetilmiş ve kişiler ifrat ile yüceltilmiştir. Bunlar yer yer gaybı bilmekle, yer yer Cenab-ı Hakk'ın takdirine müdahale etmekle, Allah'ın hükmüne ortak olup değiştirmekle, Allah gibi her an her yerde insanları gözetlemekle, nerede olurlarsa olsunlar insanların yardım çağrılarını ve seslenişlerini duymakla ve onlara yetişip yardım edebilmekle vasıflandırılmaktadır! Hatta bu kimseler cehennemden azat edip cennet vadinde bulunmakta ve beratlar dağıtmaktadır.

Allah katındaki bu etkin ve hatırlı güçlerini(!) çeşitli isim, rütbe ve unvanlar ile pekiştirmeye çalışmakta ve dini istismar ederek insanlar üzerinde etki oluşturup bunu ranta dönüştürmektedir. Böylece etraflarında güçlü çekim alanları oluşturup bireyi kendilerine teslimiyete davet etmektedirler. Hâlbuki Allah'tan gayrisine teslimiyet yoktur!

En ağır ifrat ve tefrit tecrübesi

En son kanlı 15 Temmuz darbe girişimindeki FETÖ örneğinde gördüğümüz üzere bu ve benzeri hurafe ve batıl inanışlar üzerinden bireyler mankurtlaştırılmış ve her ne denirse yapmaya hazır hâle getirilmiştir. Gassalın elindeki meyyit misali bir teslimiyet öğretisi ile kitleler emre amade kılınmış, buradan sağlanan güç ile bir milletin iradesi gasp edilmeye çalışılmış ve bu uğurda en şeni cinayetler işlenmiştir.

Amelin ölçüsünde ifrat ve tefrit

İfrat ve tefritin yaşandığı bir diğer boyut ise eylem boyutudur. Dinî uygulamalar Resulüllah'ın (s.a.s.) sünneti ile sahaya indirilmiş, ölçüsü ve çerçevesi ortaya konarak fiilen tatbik edilmiştir. Bu itibarla Resulüllah'ın sünnetindeki ölçüyü aşmak da çerçeveyi taşımak da ifrat örnekleridir. Nitekim Allah'ın Resulü (s.a.s.), ashabı içerisinde ölçüyü aşmış bulunanları uyarılmış ve sünnetindeki ölçüye dikkat çekmiştir. Bunlardan Abdullah bin Amr (r.a.), geceleri kıyam (gece ibadeti) ile gündüzleri de sıyam (oruç) ile geçirmeye adanmışken Resulüllah tarafından uyarılmıştır. (Buhari, Savm, 1976.)

Bir ibadeti Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) yapmış olması yetmez, ne kadar ve ne sıklıkla yaptığı da önemlidir. Bunlara dikkat etmeyince doz aşımı tehlikesi ortaya çıkar. Bu da kişiye yarar değil artık zarar vermeye başlar. “Fazla mal göz çıkarmaz.” yaklaşımı tıbbi konularda geçerli olmadığı gibi dinî konularda da geçerli değildir. Öte yandan bir ibadetin ölçüsünden geri kalmak ve eksik yapmak ya da hiç yapmamak da tefrit örnekleridir. Söz gelimi beş vakit namazı kılmayıp sadece cumaları kılmak ya da ramazanın yarısını tutmak gibi yaklaşımlar tefrite kaçan uygulamalardır. Zira bunlar ölçünün gerisinde kalan tutum ve davranışlardır.

Amelin çerçevesinde ifrat ve tefrit

Eylem planında daha tehlikeli ve zararlı olan ise Resulüllah'ın (s.a.s.) sünnetinden çerçevesi

itibarıyla taşmaktır (ifrat). Yani Sevgili Peygamberimizin ibadet namına yapmadığı bir şeyi ihdas edip uygulamaya koymaktır. Bunlara aynı zamanda bidat denir. Ahir zaman ümmeti için kıyamete kadar Allah'a yakınlaşmak ve O'nun rızasını kazanmak için yeterli olacak yegâne dinî uygulamalar Resulüllah'ın sünnet-i seniyyesi iken bunu fazla bulup bazı ibadetleri kaldırmaya çalışmak (tefrit) ya da yeterli görmeyip yeni yeni ilaveler yapmaya kalkışmak (ifrat) doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurmuştur ki: “Kim bizim bu işimizde olmayan bir şeyi ihdas ederse o reddedilmelidir!” (Buhari, Sulh, 2697.)

Benzer bir girişim, Resulüllah henüz hayattayken baş göstermiş ve kimi sahabiler Hz. Peygamber'in ibadetlerini azımsayıp yenilerini icat etmek istemişlerdir. Bunlardan biri şöyle demiştir: “Ben kadınlardan uzak duracak ve asla evlenmeyeceğim!” Allah Resulü de onları çağırıp şöyle ikaz etmiştir: “Siz mi şöyle şöyle söylediniz?” Onlar, evet deyince buyurdu ki: “Aranızda Allah'tan en çok çekineniniz ve en takvalı olanınız benim! Hâlbuki ben kadınlarla evleniyorum! Kim benim sünnetimden yüz çevirirse artık benden değildir!” (Buhari, Nikâh, 5063.)

Nebevi sünnet: Minimumu kolayken maksimumu zor değil!

Resulüllah'ın uygulamasında farzlar, sünnetler ve nafileler sıralanmış olup asgarisini yapmak isteyenler için de daha fazla sevap kazanmak isteyenler için de çeşitli seçenekler sunulmuştur. Buna rağmen

bunlardan ötesine yol aramaya çalışmak ve İslam dinine yeni ibadetler dâhil etmeye kalkışmak ifrattır ve asla kabul edilemez! Çünkü İslam dininin sahibi ancak Allah'tır ve bu din, O'nun biz kullarına öğreterek mükemmel kıldığı ve bu hâliyle bizden razı olduğu kadarıyla ve şekliyledir. (Maide, 5/3.) Bundan ötesi de (ifrat) berisi de (tefrit) kabule şayan değildir. Cenab-ı Hak dinde bir zorluk oluşturmadığını Kur'an-ı Kerim'de haber vermiştir. (Hac, 22/78.) Muradının kolaylık olduğunu, kullarına zorluk çıkarmayı özellikle istemediğini açıkça ifade etmiştir. (Bakara, 2/185.) Öte yandan Allah'ın Resulü (s.a.s.), kendi sünnetinde bulunmayan kimi ilavelerle dini zorlaştırmaya karşı bizleri sertçe ikaz etmiştir. (Nesai, İman, 5034.)

Kaş yapayım derken göz çıkarmak (!)

Allah'ın Elçisi'nin (s.a.s.) mümtaz örnekliliğini (üsve-i hasene), ölçüsünü aşarak (doz aşımı) yahut çerçevesini taşarak (bidatler) daha fazla sevap kazanacağını ve Allah'a daha çok yakınlaşacağını sanmak tam bir vehimdir, yanılgıdır. Aksine böyle davranan kimselerin helak olmasından korkulur. Çünkü Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), böylelerini çağlar öncesinden üç kez tekrar tekrar şöyle uyarmıştır: “Abartıp haddi aşanlar helak olmuşlardır! Abartıp haddi aşanlar helak olmuşlardır! Abartıp haddi aşanlar helak olmuşlardır!” (Müslim, İtim, 2670.)

Cenab-ı Hak, cümlemizi Resulüllah'ın sünnetine, hem ölçüsü hem de çerçevesi itibarıyla titizlikle riayet edenlerden eylesin. (Âmin.) ■

ÜMMET OLMA BİLİNCİNİN VAZGEÇİLMEZ UNSURU İTİDAL

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

İtidal, lügatte, her işte ve konuda ifrat veya tefrite düşmemek, dolayısıyla orta/vasat derecede olmak demektir. Bu bakımdan itidal, tüm eylem, tutum ve davranışlarımızda ölçülü ve dengeli olma durumunu ifade eder. Çünkü bir ölçü ve denge durumu olmadan orta yolu tutturmak mümkün değildir.

Allah Teâlâ, kozmik düzeni sağlamak için her şeyi belli bir ölçü ve denge üzere yaratmıştır. (Kamer, 54/49.) Pozitif bilimler, O'nun her bir varlık için koyduğu bu ölçüyü, doğa/tabiat yasası olarak nitelendirmektedir. Evrendeki her varlık, bu yasa zorunlu olarak boyun eğer. (Fussilet, 41/11.) O, toplumsal düzeni sağlamak için de belli yasalar ve ölçüler koymuştur. Ancak birey ve toplum, bu yasalara uyma konusunda özgür bırakılmıştır. (Bakara, 2/256; Kehf, 18/29.) Zira insan özgür yara-

tıldığı için teklife muhatap kılınmış, dolayısıyla kendisine yaratıcısını tanıma, dünyayı imar ve ıslah etme gibi temel sorumluluklar yüklenmiştir. Bu itibarla insanoğlunun önce yaratıcısını tanıması, sonra da onun koyduğu ölçü ve yasalara uygun hareket ederek yeryüzünü imar ve ıslah etmesi gerekmektedir. İnsanoğlu bu görevini yerine getirdiği ölçüde dünya ve ahirette karşılığını görecektir. Aksi takdirde hem dünyası hem de ahireti kararmış olacaktır. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'inde, bu ağır sorumluluğu yüklenen İslam ümmetinin karakteristik özelliğinin, "ölçülü ve dengeli hareket etmek, her işte ve konuda orta yolu tutmak" olduğunu haber vermektedir. (Bakara, 2/143.) Bu ümmetin temel görevlerinden birisi, hiç şüphesiz iyiliği yaymak, kötülüğü ise engellemeye çalışmaktır. (Âl-i İmran, 3/110.) Toplumsal barışın,

huzurun ve güvenin teminatı budur. Kur'an-ı Kerim, bu teminatın sağlanabilmesi için tüm ümmetin öncelikle hep birden barışın, huzurun ve güvenin kaynağı olan İslam'a yönelip şeytanın adımlarını takip etmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. (Bakara, 2/208.) Şu hâlde bu teminatı, şeytanın adımlarını takip ederek kendi nefislerine zulmedenler değil, yalnızca orta yolu tutan ve hayırlı işlerde öne geçen topluluklar sağlayabilir. (Fatır, 35/32.)

Bugün İslam dünyasının durumuna baktığımızda, yurtdışında ana hatlarıyla çizmiş olduğumuz hedefin çok uzağında kaldığını görmekteyiz. Her tarafta birbirini tekfir eden gruplara rastlamakta, iman ve İslam adına mümin kardeşini acımasızca öldürme cüretini gösteren cahilleri görmekte, birbirleriyle hayırdan yarışan değil insafsızca rekabet eden

ulus devletlerin varlığına şahit olmaktayız. Aynı Allah'a inanan, aynı peygamberi tasdik eden ve aynı kibleye yönelerek namaz kılan bu ümmet nasıl olmuştur da bu son derece üzüntü ve kaygı verici hâllere düşmüştür? Elbette bu durumun dinî sebeplerinin yanında pek çok ekonomik, kültürel ve siyasi sebepleri vardır. Ancak biz bu bağlamda söz konusu tefrikanın ve açmazın daha çok dinî sebepleri üzerinde durmaya çalışacağız.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesiyle birlikte, İslam dünyasında pek çok ulus devlet kurulmuştur. Bu devletlerin Müslüman vatandaşlarının önemli bir kısmı, maalesef değişen siyasi rejimlerle birlikte sosyolojinin de yavaş yavaş değiştiğini, bu yüzden yeni bir birlikte yaşama kültürünün oluşturulması gerektiğini kabul etmekte zorlanmışlardır. Bu yeni sosyolojide yeni bir vatandaşlık tanımı oluşmuştur. Bu tanıma göre vatandaş, mensubu bulunduğu devletin anayasasına, kanun ve kurallarına bağlı olan kimsedir. Modern ulus devletlerde anayasalar ve kanunlar, yürürlükte olan siyasi rejimlerin öngördüğü forma uygun bir uzlaşma ile sağlanır. Bu bakımdan söz konusu uzlaşma zemininin dışına çıkan her birey, vatandaşlık tanımının dışına çıktığından suç işlemiş sayılır, dolayısıyla da mevcut yasalar ve hukuki kanunlar çerçevesinde yargılanır. Devlet, her vatandaşının yaşama hakkını güvence altına almak ve can güvenliğini sağ-

lamakla yükümlü olan siyasi bir organdır. Bu yüzden hiç kimse, ister dinî isterse başka gerekçelerle olsun kanunların ve yasaların dışına çıkarak bir başkasını öldürme hakkını kendinde göremez. Buna rağmen yakın dönemde, ülkemizde FETÖ terör örgütü örneğinde tanık olduğumuz gibi bazı Müslüman gruplar, devleti ele geçirmeye, kendi inanç ve düşüncesi etrafında hiçbir toplumsal uzlaşma zemini bulunmadan şiddet ve teröre başvurarak siyasi güç devşirmeye, bu yolla pek çok insanın ölmesine ya da yaralanmasına sebep olmaya devam etmektedir. Kendisi gibi düşünmüyor ve inanmıyor diye masum insanları öldürmek hem toplumların huzurunu, barışını ve emniyetini bozan anayasal bir suçtur hem de dinimizin asla tasvip etmediği büyük bir günahdır. İşin dinî boyutunu, tarihsel köklerine inerek daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmeye ihtiyaç vardır.

İslam dünyası, ilk dönemlerde, mevcut yönetimlere karşı Haricî, Şii ve Bâtını grupların önderlik ettiği pek çok isyan hareketine tanık olmuştur. Bu hareketlerde on binlerce Müslüman hayatını kaybetmiştir. Daha sonraki dönemlerde ve günümüzde de benzer olayların ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu olayların ortak özelliği, siyasi hoşnutsuzluğun dinî gerekçelerle büyük bir gerilime dönüştürülerek şiddet ve çatışma ortamının oluşmasına sebep olmasıdır. Söz konusu gerilimin ortaya çıkarak şiddet

ve çatışmaya dönüşmesinde en etkili unsur, mezheplerin, fırkaların vb. dinî grupların karşı tarafı tekfir etmesi, onu şirk ve inkârcılıkla suçlamasıdır. Bu tutum iki açıdan tutarsızdır: Birincisi, dinde kelime-i şehadet getirerek açıkça Müslüman olduğunu beyan eden hiç kimse işlediği günahlardan ötürü tekfir edilemez. (Nisa, 4/94.) Nitekim Hz. Peygamber de (s.a.s.) işlediği günahlardan dolayı hiç kimseyi tekfir etmemiştir. (Buhari, Eyman, Hadis No: 6650.) Yine Hz. Peygamber (s.a.s.), diliyle mümin olduğunu söyleyen bir kimseyi tekfir edenin kendisinin kâfir olacağını haber vermiştir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/47.) Hatta Hz. Peygamber, bu konuda hiç kimsenin açık beyanının sorgulanamayacağını, çünkü kalplerde olanı yalnızca Allah'ın bilebileceğini ifade etmiştir. (Müslim, Tahrimu Katli'l-Kâfir, Hadis No: 158.) İkincisi, Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ, müminlere savaş durumu hariç bütün kâfir ve müşriklere adaletle muamele edip iyi davranmalarını tavsiye etmiştir. (Mümtehine, 60/7-8.) İslam âlimlerinin çoğunluğu, bireylerin ve küçük grupların, Müslüman topluluğun seçmiş olduğu devlet başkanından ve ona bağlı olarak çalışan anayasal kurumlardan bağımsız bir şekilde savaş kararı almalarını ve herhangi bir kimseyi işlediği iddia edilen suçlardan dolayı cezalandırmaya kalkışmalarını, fitne ve anarşiye sebep olacağı düşüncesiyle asla tasvip etmemişlerdir. Ayrıca böyle bir

uygulamaya, anayasal düzenini kurmuş ve belli bir hukuk sistemi oluşturmuş olan hiçbir devletin izin vermesi mümkün değildir.

Ehl-i sünnet âlimleri, yaşanan acı tecrübelerden hareketle yukarıda referans olarak gösterdiğimiz ayet ve hadisleri dikkate alarak şu üç temel ilkeyi benimsemişlerdir: Bunlardan birincisi, ehl-i kiblenin tekfir edilemeyeceği; ikincisi, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) geldiği kesin olarak bilinen hususların yorumlanmalarının değil açıkça inkârlarının küfre götüreceği; üçüncüsü ise mümin olduklarını açıkça beyan eden kişilerin ağızlarından çıkan herhangi bir sözden ya da işledikleri birtakım hata ve günahlardan dolayı şirk koşmakla veya küfre düşmekle itham edilemeyeceğidir. (Cürcani, Mevakıf Şerhi, Çev. Ömer Türker, İstanbul: 2015, 3/666.) Hâl böyle iken İslam dünyasında yaşanan mezhepsel çatışmaların veya dinî saiklerle ortaya çıkan şiddet ve terör hareketlerinin haklı bir gerekçeye dayandığını söylemek mümkün değildir.

Kur'an-ı Kerim'den ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamalarından ortaya çıkan ümmet tablosunu kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Hiç kuşkusuz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı topluluk olan İslam ümmeti (Âl-i İmran, 3/110.), Allah'ın ipine/buyruklarına sımsıkı sarılma, kalplerin uzlaşmasıyla dinde kardeş olma, tefrikaya düşmeme ve nihayet tefrikaya

**Cenab-ı Hak,
Kur'an-ı
Kerim'inde,
ağır
sorumluluğu
yüklenen İslam
ümmetinin
karakteristik
özelliğinin,
“ölçülü ve
dengeli hareket
etmek, her işte
ve konuda orta
yolu tutmak”
olduğunu haber
vermektedir.**

düşmekten ateşe düşmekten korkarcasına çekinme şuuruna ermiş olan bir ümmettir. (Âl-i İmran, 3/103.) Yine o, İslam'ı ölçülülük ve itidal dini (Bakara, 2/143.), hak ve adalet dini (Nahl, 16/90.), şefkat ve merhamet dini (Enbiya, 21/107.) olarak gören ve bu erdemleri bireysel ve toplumsal hayatına mümkün olan en yüksek düzeyde yansıtmaya çalışan bir ümmettir. (Mümtehine, 60/3-9.) Bu ümmeti oluşturan her bir bireyin nihai hedefi ise Kur'an ahlakıyla ahlaklanmaktır. (Kalem, 68/4; Ebu Davud, Salatü'l-leyl, Hadis No: 1342.)

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse günümüzde Müslümanların, yukarıda ana hatlarıyla belirtilen ümmet tablosunun çok gerisine düşmeleri, onların omuzlarında bulunan ağır bir vebaldir. Bu vebalden kurtulmak için atılması gereken ilk adım, ümmetin birliğini sağlayan temel ilkeler ve semboller etrafında birleşmek, diğer hususlarda ise empati, sevgi, şefkat, merhamet ve kardeşlik duygularıyla hareket etme şuuruna sahip olmaktır. Söz konusu ilkeler, imanın altı esasıdır. Bunlardan birini inkâr eden, ümmetin şerefli bir üyesi olma payesini de kaybeder. Semboller ise kible ve ezan gibi İslam'ın ebedî şiarlarıdır. Bu şiarlar etrafında birleşip altı iman esasını kalplerinde muhafaza eden Müslümanlar, dinde kardeş olmuşlardır. Dolayısıyla yukarıda anlatılan esasların dışında bu kardeşliği bozabilecek hiçbir haklı gerekçe bulunamaz. ■

AŞIRI GİDEN, HAKİKATİN UZAĞINA DÜŞER

Mustafa IRMAKLI

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

İslam düşüncesine göre insan yeryüzü serüveni-ne vahyin kılavuzluğunda başlar. Vahyin gayesi insana hakikatin, huzur ve güvenin yolunu göstermektir. En genel tanımıyla İslam, akıl sahibi insanları kendi özgür iradeleriyle dünyada en iyiye ve en doğruya, ahirette ise kurtuluşa ulaştıran ilahi ilkeler bütünüdür. Dolayısıyla İslam, insana hayatın anlamını, yaratılış gayesini ve varoluşun hikmetini öğretir. Getirdiği hüküm ve ilkelerle ideal bir hayatın çizgilerini anlatır. İnsana kendini, Rabbini, varlık âlemini tanıtır. Allah'la ve âlemlerle en güzel şekilde iletişim kurmanın yolunu gösterir. İbadetlerle insanın imani ve ahlaki değerleri güçlü tutmasını temin eder.

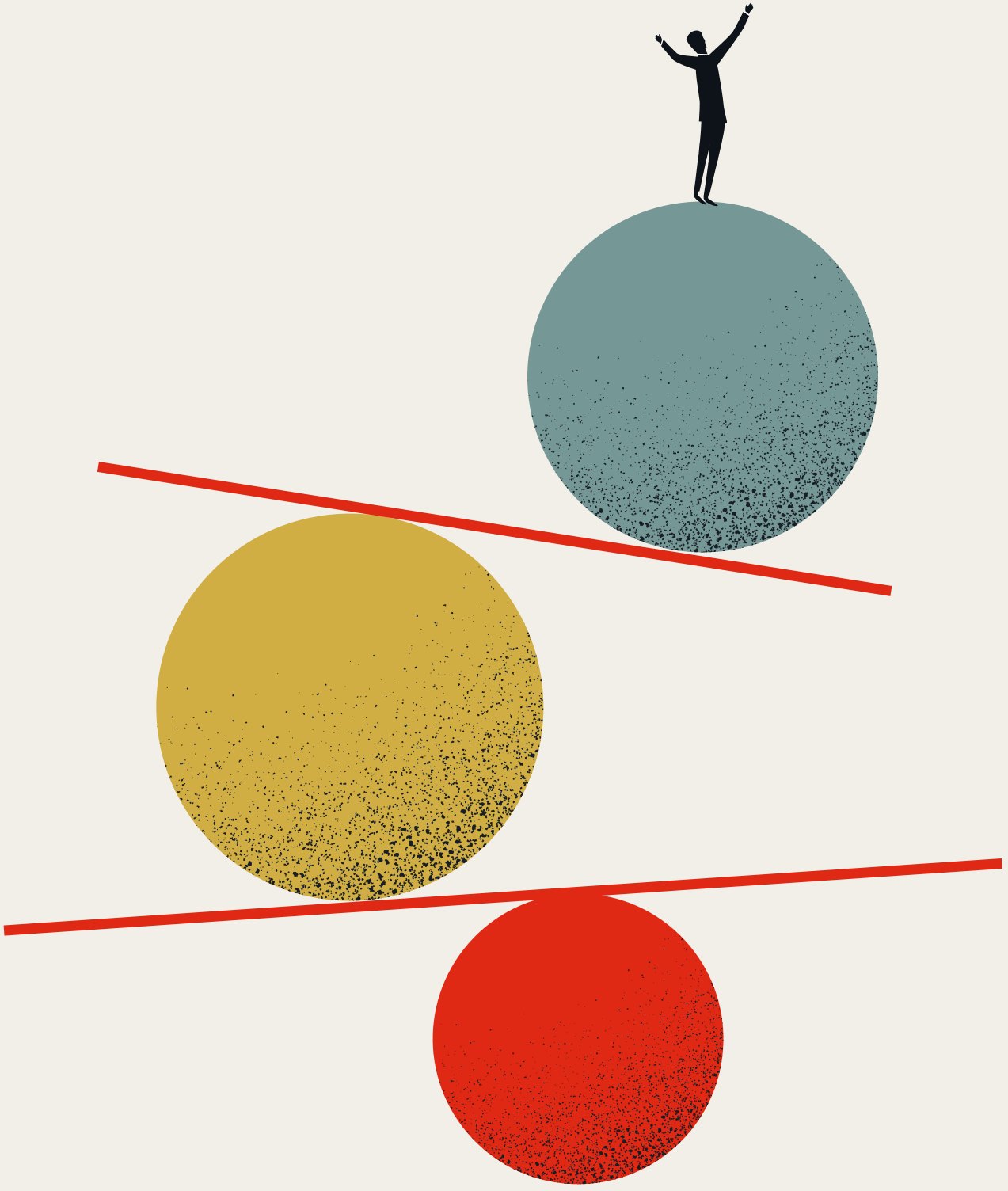
İslam, tevhid dinidir. Sadece Allah'a kulluk etmeyi esas alır. İnsanı kula kulluk etmekten, eşyaya esir olmaktan kurtarır ve gerçek özgürlüğe kavuşturur. İslam'ın getirdiği ve Peygamberimizin öğrettiği mesajlar tüm insanların temel hak ve hürriyetlerini temin eden evrensel mesajlardır. Örneğin ırkı, rengi, inancı, coğraf-

yası, statüsü fark etmeksizin tüm insanların canı, akli, inancı, emeğinin karşılığı, nesli dokunulmazdır. İslam'ın evrensel hukukunu ifade eden temel kavramlardan "ma'ruf", aklın ve dinin doğruluğuna hükmettiği ölçülerle tüm insanların temel insani değerlerini savunmayı; "münker" ise aklın ve dinin kötülüğüne hükmettiği şeylerden uzak durmayı ve insanlığı da muhafaza için gayret etmeyi ifade eder.

İslam herkes için hayatı kolaylaştıran ve güzelleştiren bir dindir

İslam'ın insanlık için getirdiği değerler, doğru bir yöntem ve üslup ile teklif edildiğinde aklı selim sahibi kimseler ona kayıtsız kalmayacaktır. İslam'ın insan, âlem, bilgi, evren, hukuk, estetik tasavvuru, güçlü ve derinlikli bir perspektifle çağın idrakine sunulduğunda, kuşatıldığı buhranlardan çıkış yolu arayan insanlık heyecanla ona yönelecektir. Dolayısıyla İslam'ın yeryüzünün huzur ve güvenini temin eden evrensel ilkelerini, tüm canlıları ve tabiatı koruyan kuşatıcılığını göz-

ardı eden yaklaşımlar tashihe muhtaçtır. Nitekim tüm varlıklar için en vazgeçilmez ihtiyaç olan hukuk ve adalet her peygamberin mücadelesini verdiği önemli değerlerden biridir. İslam kelimesinin ifade ettiği barış ve esenlik sadece müminlerle sınırlı olmayıp herkesi kuşatan bir iklimi ifade eder. İslam'ı anlama noktasında hem getirdiği tevhid, nübüvvet, ahiret gibi özgün ilkelerini muhafaza eden hem de rahmet, adalet, merhamet, güzel ahlak gibi değerlerle yeryüzünü kuşatan evrensel boyutu ihmal etmeyen bir perspektife sahip olmak en doğru ve muttedil yaklaşımdır. Diğer yandan İslam, vahyi ve akli bir bütünlük içerisinde ele alır. Biri diğerinin alternatifi değildir. Vahiy ilahi bir rehberlik olarak en büyük nimet, akıl onu anlamak için vazgeçilemez en büyük imkândır. Vahiy merkeze alarak akli ötekileştiren ya da akli mutlaklaştırarak vahyi geri plana iten yaklaşımların her ikisi de yanlıştır. Esasen İslam medeniyeti içinde din-felsefe, akıl-vahiy ilişkisi düzleminde ciddi krizler ve savrulma-

lar yaşanmamıştır. Bilakis söz konusu kavramların birbirini destekleyen imkânlar olarak düşünülmesi ilmin her alanında büyük ilerlemelerin yaşanmasına önemli katkılar sunmuştur.

İslam düşüncesi ve ahlaki Kur'an ve sünnetin rehberliğiyle oluşmuştur

“Sözün en doğrusu Allah'ın Kitabı'dır. Rehberliğin en üstünü Muhammed'in rehberliğidir.” (İbn Hanbel, III/310.) Kuran, insanları karanlıklardan aydınlığa çıkaran bir hidayet rehberi ve bir hakikat membaidir. İnsana, bir taraftan kendini, Rabbini, evreni tanıtırken diğer taraftan da varoluş gayesini, asil, onurlu ve tertemiz bir hayatın nasıl yaşanacağını gösterir. Aşırılıktan, azgınlıktan, her türlü kötülükten, münkerden, yanlıştan sakındırır. Kalbi, akli imar eder ve insanı en doğru yola iletir. Hakkı hakikati, ilmi, irfanı, edebi, hikmeti, adaleti, sevgi, saygı ve merhameti, ahde vefayı, iyi kul olmayı, iyi baba olmayı, iyi aile olmayı, iyi anne olmayı, iyi eş olmayı, iyi evlat olmayı, iyi kardeş olmayı, iyi dost olmayı, insanı insan yapan değerleri öğretir.

Sünnet ise Kur'an'ın hayata dönüşmüş şeklidir. Yani Peygamber Efendimiz, Kur'an'ı yaşayarak onun getirdiği hayatın çerçevesini göstermiştir. Bu bağlamda din adına söylenen her söz, verilen her hüküm, ya Kur'an ve sünnetten bir referansa dayanmalı ya da Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu ilkelere aykırı olmamalıdır. Burada önemli ve çok ha-

yati bir husus da Kur'an ve sünnetin doğru anlaşılmasıdır. Naslar doğru metodolojiyle ve bir bütünlük içerisinde ele alınmak zorundadır. Ayet ve hadisleri bağlamından kopartarak, parçacı bir şekilde ve hikmet boyutunu görmezden gelerek ele almak kişiyi hakikatin uzağına düşürecektir. Nitekim aynı ayet veya hadisleri okuyarak birbirini öteleyen, vahdet bilincini örseleyen hatta tekfir eden manzaraların varlığı, nasları anlama noktasında yaşanan savrulmaların en trajik göstergesidir. Din üye-

Ayet ve hadisleri bağlamından kopartarak, parçacı bir şekilde ve hikmet boyutunu görmezden gelerek ele almak kişiyi hakikatin uzağına düşürecektir.

rinden ortaya çıkan yanlış tavır ve tasavvurların en bariz özelliği İslam'ın ilkelerini, ayet ve hadisleri, usul ve esas gözetmeksizin, kendi emel ve düşüncelerine hizmet edecek şekilde amacı ve bağlamı dışında yorumlamaktır. Söz konusu durum iyi niyet ve samimi duygular barındırıyorsa en azından bir savrulmayı, gaflet, feraset ve basireti kaybederek ifrat ve tefrite düşmeyi ifade etmektedir. Şayet bilinçli şekilde birtakım menfaatler ve hedefler uğruna yapılıyorsa açık bir istismar, ihanet ve düşmanlığı ortaya koymaktadır. Maalesef tarih boyunca hem inancını doğru anlamayan marjinal yaklaşımlar hem de bilinçli çarpıtmalarla din üzerinden menfaat devşirmeye çalışan istismarcılar hep olagelmıştır.

İtidali kaybeden ifrat ve tefrite düşer

Özellikle Allah ve Peygamber tasavvuru noktasında Kur'an ve sünnetin gösterdiği müstakim perspektifi muhafaza etmek ihmal edilemez bir zorunluluktur. Müminlerin Allah'la iletişimi Kur'an-ı Kerim, dua, ibadet ve samimi bir kalp ile O'na yönelik yoluyladır. Allah'a yaklaşmanın yolu O'nun rızasını kazandıracak ameller yapmaktır. Bunun dışında, kendini Rabbinden uzak görerek araçlar tayin etmek ise itidal çizgisini aşmaktır. Aynı şekilde müminlerin Hz. Peygamber ile iletişimi de onun sünnetini en doğru şekilde anlayıp en güzel şekilde yaşamaktır. Sünnetin anlaşılması için yazılan devasa eserler ve

geliştirilen muhteşem yöntem, tarihin sınavından geçen külliyatlar ve bir ömür harcanan çalışmalar büyük bir imkândır. Bunları yok sayarak gelişigüzel mülahazalarla sünneti manipüle etmek, doğrudan peygamberle görüştüğü iddiasıyla ya da rüyalar ve benzeri subjektif tecrübelerle dayalı varsayımlar üzerinden sünnet algısı oluşturmak hakikat zeminini kaybetmektir.

İtidalin kaybedildiği ve ciddi zihinsel travmalara sebebiyet veren durumlardan biri de olağanüstü insan tasavvurudur. Şüphesiz insanı yücelten ve değerli kılan imanı, ilmi, güzel ahlakı, sorumluluk bilinci, hak duyarlılığı, istikamet sahibi oluşu gibi değerler yani Kur'an ve sünnete bağlılığıdır. Yoksa hikâye ve öznel anlatımlarla olağanüstü, âdeta yanılmaz ve günah işlemez bir statüde, eleştiri ve sorgulamaya kapalı, mutlak itaat edilmesi gereken bir lider veya önder figürü hem din istismarının hem de yanlış dinî anlayışın en belirgin sebeplerindendir. İslam'da peygamber dışında hiç kimse için masumiyet yani günahlardan korunmuşluk söz konusu değildir.

Allah katında değer ölçüsü takva, müminler için yegâne sıfat kardeşliktir. Dolayısıyla samimiyet ve takvayı öteleyen tasnifler ve kardeşlik hukukunu gölgeleyen tüm sıfatlar geçersizdir. Asabiyete dayalı üstünlük iddiaları batıldır. Aynı şekilde grup asabiyeti yani bir kişiye veya gruba bağlılık sebebiyle üstünlük ve ayrıcalık

elde etme iddiası da yanlıştır. Bağlılıklarını güçlendirmek, motivasyonlarını artırmak gibi sebeplerle müntesiplerine ahirete yönelik vaatlerde bulunmak haddi aşmaktır. Genetik ya da sosyal aidiyetleri ümmet bağlılığının önüne geçirmek ciddi bir savrulmadır.

Müslümanların en güçlü ortak zemini camiler ve mescitlerdir. Camilere alternatif mekânlar oluşturmak veya camilerin kuşatıcı işlevini kısıtlayan davranışlarda bulunmak mabede haksızlık ve ümmete kötülük yapmaktır.

Kendi din yorumunu mutlak hakikat sayarak diğerlerini ötekileştirmek, kendine biat etmeyenleri dışlamak ve gelişigüzel mülahazalarla müminleri inkârcılıkla suçlamak yani tekfircilik, İslam dünyasında fitne, tefrika, kaos ve teröre sebep olan sorunlar olarak varlığını devam ettirmektedir. Dinî görünümü radikal örgütler siğ, tutarsız ve cahilce yaklaşımlarla tekfir ettikleri Müslümanların canını, malını, değerlerini ve tüm imkânlarını helal göerek talan edebilmektedir. Oysa İslam hukuku müminler dışında kalan insanların bile temel hak ve özgürlüklerini dokunulmaz kabul etmektedir.

Doğru bilgidен uzak kalanlar mutedil yolu kaybedecektir

İslam'ı öğrenme süreçlerinde doğru bir usul ve temel kaynaklar göz ardı edildiğinde savrulmaların gündeme gelmesi kaçınılmazdır. Diğer yandan itidalden uzak anlayışlar

karşısında cahil kitleler savunmasız kalmakta ve marjinal tavırlara yönelebilmektedir. Ayrıca itidalden uzak, istismarcı veya teröre bulaşmış yapıların ortaya çıkışının ve karşılık bulmasının göz ardı edilemez sosyolojik, psikolojik, kültürel, ekonomik, siyasal sebeplerinin olduğu muhakkaktır.

Kısaca ve genel bir tasvirle, eğer bir anlayış içinde olağanüstü, hata ve günahtan korunmuşluğuna inanılan ve hakikatin merkezi kabul edilen kişiler varsa, Kur'an ve sünneti ikinci plana iten, İslam'ın temel kaynaklarının üstünde tutulan metinler bulunuyorsa, eleştiri ve sorgulama olumsuzlanıyor, şahıslara kayıtsız şartsız itaat isteniyorsa, Kur'an ve sünnetin öğrettiği dışında ve tevhide uymayan bir Allah ve peygamber tasavvuru kurgulanıyorsa, ümmet bütünlüğünü ve vahdet zeminini zedeleyen seçkinci, ayrıştırıcı, ötekileştirici yaklaşımlar öne çıkıyorsa, tekfir ve dışlama söz konusuysa, güzel ahlak, hukuk ve merhamet gibi değerler dikkate alınmıyorsa orada hakikat kaybedilmiştir.

Bugün, din istismarının, dinî kavram ve sloganları kullanarak meşruiyet ve itibar devşirme çalışmalarının ve dinî değerler konusundaki cehaletin ne kadar vahim sonuçlar doğurabileceği acı tecrübelerle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her mümin dininin temel ilkelere öğrenmeye ve değerleri konusunda doğru bilgiyle donanmaya muhtaçtır. ■

Söyleşi
Mustafa BERK

Doç. Dr. Burhan İŞLİYEN: “İfrat ve tefritten korunmanın yolu İslam’ı sahih kaynaklardan bütüncül bir şekilde okumaktan ve anlamaktan geçer.”

Hocam, öncelikle İslam düşüncesinde merkezî bir konuma sahip olan sırat-ı müstakim üzerine konuşalım istiyoruz. Sırat-ı müstakim nedir, bir Müslümanın hayatında müşahhas hâle gelmesi beklenen hususiyetleri nelerdir?

Cenab-ı Hak Kur’an-ı Kerim’de, kullarını sırat-ı müstakim üzere olmaları yönünde uyarır ve bunu nasıl yapacaklarını da yine orada tarif eder. Biz de bu uyarı üzerine her gün kıldığımız namazlarımızda Rabbimizden bizi sırat-ı müstakim üzere kılmamızı niyaz ederiz. Enam suresinin 151 ve 152. ayet-i kerimelerine baktığımız zaman orada bizim için âdeta yapılması ve yapılmaması gereken şeylerin sıralandığını, bu ayetler vesilesiyle sanki İslam’ın emrettiği yolun (sırat-ı müstakim) resmedildiğini görürüz. Kimi rivayetlerde, bu ayetin esaslarını yerine getiren müminin cennete gideceği beyan edilir. Rabbimizden sırat-ı müstakimi isterken aslında Sevgili Peygamberimizin Kur’an’ı anlayıp yaşadığı hayatı bize de yaşatmasını istiyoruz. Bir bakıma sırat-ı müstakim demek; ahlaki Kur’an olan onun hayatını kendi hayatımıza taşıyarak yaşamak demektir. Dolayısıyla bu, Kur’an ahlakıdır.

Allah Resulü'nün (s.a.s.) ve onun dizinin dibinde yetişen sahabe-i kiramın hayatında en güzel misallerini gördüğümüz istikamet üzere yaşam, Müslümanların bugününe dair neler söyler, ne gibi mesajlar ihtiva eder?

Malumunuz, Rabbimiz Kur'an'da birden fazla ayet-i kerime de şöyle buyurur: "Rabbimiz Allah'tır deyip de istikamet üzere yaşayanlara melekler iner ve onları şöyle müjdelir: 'Korkmayın, üzülmeysin. Sizi vadedilen cennetle sevinin. Biz dünyada da ahirette de sizin dostunuzuz...'" (Fussilet, 41/30; Ahkaf, 46/13.) Bir gün sahabeden bir zat Peygamberimize gelip, "Ey Allah'ın Resulü, bana öyle bir şey söyle ki onu yapınca başka bir şeye gerek kalmadan cennete gidebileyim." dedi. Allah Resulü (s.a.s.) bunun üzerine şöyle buyurdu: "Allah'a iman ettim de, sonra da dosdoğru ol." Hem bu hadis-i şerifin hem de Enam suresinde geçen yukarıda bahsettiğimiz ayetlerin ihtiva ettiği hususların yaşam tarzı hâline getirilip onların sürekliliğini sağlayabilmek, onlardan taviz vermeden yaşamayı başarmak ve bu hayat tarzını yaşadığı çevreye ve dünyaya yerleştirebilmek, istikamet üzere yaşamaktır diyebiliriz. İşte sahabe-i kiramın Sevgili Peygamberimizden aldığı temel düstur istikamet üzere yaşamaktır. Peygamberlik gelmeden önce de kendisini yanlış meyletmeyen, kimseye zarar vermeyen, ağzından yalan çıkmayan, verdiği sözden dönmeyen bir insan olarak

tanıyıp bilen sahabe-i kiram e-fendilerimiz onun istikamet üzere olan hayat tarzını kendi yaşamlarında tatbik etmeye çaba göstermişlerdir. Tebük Seferi için emir verildiğinde mevsim oldukça sıcaktı ve Taif Seferi'nden yeni dönüldüğü için herkesin üzerinde yol yorgunluğu vardı. Münafıklar ise Müslümanları vazgeçirme yolunda gayret içindeydiler. Ebu Hayseme de (r.a.) imkânları yerinde olmasına rağmen bu sefere katılmamıştı. İslam ordusu yola çıktıktan sonra evinde ve keyif içinde eşinin hazırladıklarını tüketen Hayseme, birden Resulullah'ı hatırladı. Geçmiş ve gelecek günahları bağışlandığı hâlde bu sıcakta sefere katılan Peygamberi ve o anda evde zevküsefa hâlinde bulunan kendisini düşünerek silahını kuşanıp doğruca ordunun yanına, Resulullah'a koştu. Gelenin Hayseme olduğunu söylediklerinde Peygamberimiz (s.a.s.), "Ey Ebu Hayseme, iyi ki geldin. Yoksa az kaldı helak olacaktın." buyurdu. İşte, insanın Yüce Rabbimize istikamet üzere olma yolunda verdiği sözü tutamaması kimi zaman onu ağır imtihanların eşğine getirir. Bu imtihandan başarıyla çıkanlar için ise Ahzab suresinin 23. ayeti yeterince açıklayıcı bir biçimde dikkatimize sunulmuştur.

Modern dünyada istikamet üzere bir Müslüman olmanın, sırat-ı müstakim çizgisinde nesiller yetiştirmenin yolu nereden geçmektedir?

Müsaadenizle bu soruya iki seçenekli bir cevabım olacak.

Bunlardan birincisi teorik dediğimiz öğrenme kısmı, ikincisi ise pratik dediğimiz uygulama kısmıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse az önce cevapladığımız birinci sorunuz bunun teori kısmını anlatmaktadır. Yani Yüce Allah, kitabı ve peygamberi aracılığıyla istikamet sahibi bir mümin olmanın yollarını bize öğretmiştir. Ne yapmamız ve neyden sakınmamız gerektiği, bahsettiğimiz iki kaynaktan da en ince ayrıntısına kadar bize açıklanmıştır. İkinci kısım olan pratik bölümü ise Sevgili Peygamberimizin rehberliğinde âdeta bir medrese eğitimine tabi tutulan sahabe-i kiramda tecelli etmiştir. Anlatılanı ve anlatanın hayatını kendi hayatına uyarlayan sahabe e-fendilerimiz için pratiğini bize yansıtmışlardır. Dolayısıyla bugün modern insana düşen de farklı bir durum değildir. Temel kaynaklar aracılığıyla yapılması ve yapılmaması gerekenler önce öğrenilecek, sonra da bunlar yaşantıda uygulanacak. Bir diğer yönüyle bakacak olursak nesillere örnekliğin daha önemli olduğunu net olarak görmüş olacağız. Yani eğer sırat-ı müstakim üzere nesiller yetişmesini istiyorsak onlara hâlimizle, kâlimizle örnek olabilmeliyiz. Anlattığını uygulamayan bir annenin, babanın, öğretmenin, hocanın karşısındaki gençten olumlu yönde davranışlar sergilemesini beklemesi bir bakıma abesle iştigaldir. Bundan dolayıdır ki istikamet üzere yaşayan insanların sayısı arttıkça toplumda da olumlu yönde değişimler olduğu gözden kaçmayacaktır.

Cenab-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'de İslam ümmetini dengeli, mutedil bir ümmet kıldığını buyuruyor. (Bakara, 2/143.) Mutedil ümmet denilerek kastedilen tam olarak nedir?

Aşırılıkla ve aşırı yaklaşımlarla ilgili Sevgili Peygamberimizin nasıl bir tutum içerisine girdiğini onun hayatından şu örnekle hatırlayalım. Her gün oruç tutacağı, hiç uyumaksızın ibadet edeceği, eşleriyle aile hayatı yaşamaktan geri duracağı yönünde karar alan sahabeye, “Ben sizin en hayırlınızım. Böyle olduğum hâlde bazı gün oruç tutar bazı gün yerim. Gecenin bir kısmında istirahat eder diğer kısmında ise ibadet ederim, eşlerimle de birlikte olurum.” buyurarak hem ibadetine hem ailesine vakit ayırdığını söyleyerek işlerimizde ölçülü, dengeli ve mutedil olmamız gerektiğini vurgular. Yüce kitabımızda dünya ve ahiret kelimeleri aynı oranda kullanılmıştır. Dünya ve ahiret arasında dengeli olmanın sembolik de olsa güzel bir örneğidir bu. Rabbimizin bizden istediği hayat tarzında sadece dünya tercih edilmemiştir. Aynı şekilde sadece ahiret de tercih edilmemiştir. İkisi arasında denge üzerine kurulmuş bir yaşamı inşa etmemiz istenmiştir. Namazlarımızın sonunda okuduğumuz Rabbena duaları, bunun güzel bir göstergesidir âdeta. Orada Rabbimizden bize dünyada da ahirette de iyilik, güzellik vermesini niyaz ederiz; sadece birinde değil. Dünyayı isteyenlerin ahiretten nasibi yoktur (Şura, 42/20.) buyururken dünyadan da nasibini

unutma (Kasas, 28/77.) der Yüce Rabbimiz. Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti ve nimetleri kullarına kim haram kılabilir (Araf, 7/32.) buyuran Allah (c.c.) diğer taraftan insana dünya nimetinin süslü gösterildiğini ve bunun geçici bir nimet olduğunu (Âl-i İmran, 3/14.) ve onlara takılıp kalmak suretiyle asıl nimet olan ahiret hayatındakileri unutmamak gerektiğini bize hatırlatır. Yine Rabbimiz, Tevbe suresinin 24. ayetiyle dikkat çekici bir biçimde bizi uyarır. Dolayısıyla mutedil insan, dünya ve ahiret dengesini sağlayan, yaşantısında aşırılıklardan uzak durmaya gayret gösteren bir profil çizer.

Bütün bunlara rağmen İslam toplumlarında kimi fitneler sebebiyle ayrılıkçı, aşırılıkçı düşünceler de ortaya çıkabiliyor ve bu düşünceler ümmetin vahdetine halel getirebiliyor. Mutedil ümmet kılınan Müslümanların ifrat ve tefrite düşmesinin sebepleri hakkında neler söylersiniz?

İnsanların yanlış sonuçlara gitmelerinin birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden biri de dinimizin asli kaynaklarını parçacı ve kısmi okumalar şeklinde yapmalarıdır. Ayrılıkçı, aşırılıkçı grupların/düşüncelerin ortaya çıkmasında iki temel sebep görmekteyim. İlk sebep bu konularda yapılan kasıtlı çalışmalardır. İslam toplumunun ayağa kalkıp yücelmesini, yükselmesini istemeyen kimi şer odaklar Müslümanları birbirine düşürmek için bu yola başvurup hakikatin görülmesine engel olmaktadır. Tarih her döneminde bu örnek var olmuş ve üzümlere belirtelim ki

din kardeşlerimizin bir kısmı bu oyunun bir parçası olmuşlardır. Din farkı gözetmeksizin adına “misyonerlik” diyeceğimiz faaliyetler gizli ya da açıktan olmak kaydıyla günümüzde de farklı coğrafyalarda sürmektedir. Bu faaliyetler bazen izlediğimiz bir filmin içine yerleştirilmek suretiyle bazen okuduğumuz bir kitabın satır aralarına serpiştirilmiş hâlde bazen de farklı karakterle gündelik hayatta karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tehlikenin farkında olup herkes önce kendinden ve ailesinden başlayarak bütün toplumu korumak için elinden gelen gayreti en üst seviyede ortaya koymalı, bu tehlikeyi evinden ve içinde yaşadığı toplumdan uzaklaştırmalıdır. İkinci sebep ise insanların “bütün” hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan sadece yapmış olduğu kısmi okumayla değerlendirmeye gitmesinden kaynaklı bir çıkmazdır. Örneğin Kur'an'daki savaş ile ilgili ayetleri siyak ve sibakına dikkat etmeksizin okuyan bir insan nerdeyse dinin savaştan ibaret olduğunu, karşısına çıkan ilk inançsız insanla âdeta kılıç savaşına girmesi gerektiğini düşünecek sığılagelmektedir. İlgili ayetlerin savaşmayla ilgili olmasının yanında savaş hukukunu da belirlediğini, metodun ne olması gerektiğini de bildirmediğini dikkate almayan insan doğal olarak hataya düşmektedir. Hepimizin malumu, Sıffin Savaşı'nın ardından Hakem Olayı olarak bilinen hadise vuku bulmuş; ilk Müslüman gençlerden ve İslam'ın en büyük âlimlerinden/kahramanlarından biri olan Hz. Ali (r.a.) kimi

gruplarca tekfir edilme durumuyla karşı karşıya kalmıştı. Burada detayına girmeden Hz. Ali'nin kendisine yöneltilen suçlamaya karşılık olarak yaptığı açıklama, bu sorunuza cevap olacak niteliktedir. "Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyenler..." (Maide, 5/44.) ayeti kullanılarak kendisine yöneltilen suçlamaları, "Hak bir sözle batıl bir manayı kast ediyorlar." diyerek açıklamıştı Hz. Ali (r.a.) Efendimiz. İşte, bu tür kısmi okumalar sonucunda genellikle insanlar ifrat ve tefritte düşerler. İfrat ve tefritten korunmanın yolu ise İslam'ı sahih kaynaklardan, bütüncül bir şekilde okumaktan ve anlamaktan geçer.

Müslüman toplumların son üç yüz yıldır yaşadığı sosyal, siyasi ve iktisadi buhranların ümmetin itidal düşüncesini yaraladığını görüyoruz. Yaralarımızı sarmaya tam olarak nereden başlamamız gerekiyor?

Elbette insanın, inandığı değerleri hayatına yansıtması gerekiyor. İnandıklarıyla uygulamaları arasındaki fark ciddi açık veriyorsa bir yerde hata var demektir. Bu hata değerleri sorgulamaya da götürebilir insanı. Bu ise uç yaklaşımlar, marjinal tavırlar ve içinde yaşadığı topluma aykırı davranışlar sergileme şeklinde tezahür eder. İslam dünyasının son birkaç asırdır içinde bulunduğu durum onun bilimden, teknolojiye ve sanattan uzaklaşması gibi kimi gerekçelerle açıklanabilir. Bahsedilenlerden uzaklaştıkça kendi içinde kısır çekişmelerin yaşandığı, kan ve gözyaşının eksik olmadığı bir tablonun ortaya çıkması

kaçınılmaz hâle gelmiştir. Elbette bu görüntü hoş değildir. Âdeta bir duraklama dönemi yaşayan İslam toplumu geçmişte kurduğu Endülüs'ün, Abbasi Devleti'nin, Selçuklu ve Osmanlı'nın miras bıraktığı birikimle tekrar ayağa kalkabilir, dünyanın dizaynında yeniden söz sahibi olabilir. İşte bunun için ümmet kendi içindeki kısır çekişmeleri bir kenara bırakarak şartları ve günümüz dünyasını daha iyi okuyarak sahnede kendisine ayrılmış olan yeri kimselere kaptırmadan, iyiliğin ve güzelliğin tüm dünyaya yeniden hâkim kılınması için rolünü başarıyla yerine getirecektir. Bunu ümmet olarak hep birlikte başaracağız. Bizim yaralarımıza iyi gelecek olan ise insanlığı nuruyla aydınlatan Kur'an ve onun açıklayıcısı/uygulayıcısı olan Hz. Peygamber'in örneğidir. Veda Hutbesi'nde bize emanet edilen bu iki aslı kaynağa sımsıkı sarılıp onun emir ve yasaklarını gereğince yaşadığımız zaman Rabbimizin izniyle dünya daha da güzel ve yaşanabilir, adaletin hüküm sürdüğü bir mekân olacaktır.

Yakın dönemde emperyalist güç odaklarının taşeronluğunu üstlenen ve devletimizi ele geçirmeye yönelik hain darbe girişiminde bulunan FETÖ'nün, yıllarca toplumsal meşruiyet bulmak için dinî düşünceleri kendisine paravan olarak kullandığına şahit olduk. Tefritten başlayıp ifrata varan bu yapılanma üzerinden Müslümanlar nasıl dersler çıkarmalı, neleri kullaklarına küpe yapmalıdır?

Malum olduğu üzere ifrat, bir şeyi olması gerekenden daha

fazla yapmak; tefrit ise olması gerekenden daha az daha düşük seviyede yapmak demektir. Yakın zamanda şahit olduğumuz 15 Temmuz darbe girişimi aslında bu kavramların nasıl kullanıldığının bir göstergesidir. Bir zamanlar pek çoğunun sevgi elçisi gibi görülüp ağzından kötü söz dahi çıkmayacağı düşünülen FETÖ mensupları aynı ortamı paylaştığımız insanlardı. İfrat, tefrit ve itidal kavramlarının gereğini anlamının önemini bize gösteren bu meşum hadise, dini, bir şahıs/kişi üzerinden okumanın, farklı düşüncelere kapalı olmanın, sadece bir kişinin yorumuyla dinî hayata devam etmenin ne denli sakıncalı sonuçlar ortaya çıkaracağını göstermesi bakımından fevkalade bir örnek olmuştur. Rabbimizin bizden istediği akletme, sorgulama melekelerini bir kenara bırakan insanların kendisini ateşe attığını gördüğümüz bir tabloyla karşı karşıya kaldık. Cenab-ı Hak, Kitabı Kerim'inde iki grubun necis/pis kaldığını ifade eder: İman etmeyenler ve aklını kullanmayanlar. (Yunus, 10/100; Enam, 6/125.) İşte FETÖ de mensuplarını sorgulama yeteneğinden âdeta mahrum bırakmak suretiyle onları birer mankurta dönüştürerek kendi kardeşine, vatandaşına silah doğrultacak ve dahi onları öldürecek kadar canileştirmiştir. Yüzlerce can şehit olmuş, binlercesi ise hayatlarına gazi olarak devam etmektedir. Aziz milletimizin feraseti ile bu tehlike bertaraf edilmiş, hainlerin planları boşa çıkarılmıştır. Bizlere düşen ise bu elim hadiseden ders alarak nesillerimizi koruma gayretinde olmaktır. ■

HAFIZLIĞIN GELECEĞİNE DAİR BAZI TEKLİFLER

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Diyaret İşleri Başkan Yardımcısı

Son yüzyılda ülkemizde çok sayıda hafız yetişti. Bunların arasından bu ülkenin camilerinde, mihraplarında, minberlerinde, kürsülerinde güzel hizmetler verenler ve bu sayede insanların gönlünde taht kuranlar olmuştur. Bazıları, mesai mefhumu tanımadan, ömürlerini Kur'an'ı öğrenmeye ve öğretmeye vakfetmişlerdir. Bunlar, kendisi gibi onlarca hatta yüzlerce hafızın yetişmesine vesile olan eli öpülesi Kur'an sevdalılarıdır. Onlar, ömürleri boyunca Kur'an'a hizmet etmenin aşk ve şevkini yaşamış, mükâfatlarını da sadece Mevla'dan umarak bu kutlu görevi yapmışlardır. Yine bu hafızlardan bazıları, gönülleri fethe-den ses ve nağmeleriyle sözlerin en güzeli olan Kur'an'ı, yine

ona yaraşır bir güzellikte tilavet etmişlerdir.

Bütün bunlar, hafızlık kurumunun, bu ülkenin dinî hayatına kattığı önemli değer ve güzelliklerden bazılarıdır. Hafızlar günümüzde de Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kademelerinde görevlerine devam etmektedirler. Bu kaynaktan daha fazla istifade etme gayretleri de sürdürülmektedir. Ancak gelinen noktada, bu konuyla ilgili geçmişin muhasebesini ve günümüzde hafızlıktan beklentilerin neler olduğu konusunun değerlendirmesini iyi yapmalıyız. Eğer bu yapılmazsa kurumsal olarak bir gelişme kaydetmemiz şöyle dursun, aynı yanlışları tekrarlamaktan ve harcanan onca emeğin boşa gitmesinden kur-

tulamayız. Bu bakımdan, hafızlıkla ilgili bazı anlayış ve uygulamaların gözden geçirilip gelecekte bu konuda ihtiyaçlara cevap verecek yol ve yöntemlerin tespit edilmesi gerekiyor.

Eğitim anlayış ve uygulamalarıyla ilgili zengin kültür mirasımızı güncelleştirip ondan istifade etme yoluna gidilmelidir. Çünkü oradan alacağımız önemli tecrübe ve değerler vardır. Diğer taraftan günümüzde eğitim faaliyetleri, çocukların ve gençlerin psikolojik ve zihni gelişmişlik düzeyleri, yetenek ve kabiliyetleri yine çağın getirdiği imkânlar dikkate alınarak son derece gelişmiş metotlarla yapılmaktadır. Dolayısıyla insanlığın bu birikmiş tecrübesinin göz ardı

edilmesi, bazı eksik ve hatalı uygulamalarda ısrar edilmesi, anlaşılır bir durum değildir. Kaldı ki bugünkü dünyada hâkim olan anlayış ve pratikler dikkate alındığında gençlerin, kendini yenileyememiş eski anlayış ve uygulamalara ne kadar uyum sağlayabileceği tartışmalıdır.

Geçmiş dönemlere göre kursların fiziki alt yapılarında önemli gelişmeler olmuştur. Gittikçe gençlerin spor ve diğer ihtiyaçlarını karşılayacak daha nezih ve kullanışlı mekânlar tesis edilmektedir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığının hafızlıkla ilgili kanuni düzenleme, seminerlerle öğrencilerin iletişim ve pedagojik yeterliliklerini sağlama, hafızlık sonrasında dinî ilimlere yönlendirme ve hıfzın korunması konularında önemli çalışmaları vardır. Ancak eğitim sistemlerinin geldiği gelişmişlik düzeyi, İslam medeniyeti ve toplumumuzun Kur'an'la ilgili ihtiyaçları dikkate alındığında, ara vermeden çalışmamız gerektiği görülecektir. Vakıf, dernek ve hayırseverleriyle toplumumuz, bu gelişmeleri destekleyecek kaynak ve imkânlarla sahiptir. Burada önemli olan, hafızlıkla ilgili algı, anlayış ve uygulamalarda değişime olan ihtiyacın farkına varılmasıdır. Biz bu yazıda konunun bazı yönlerine dikkatleri çekmek istiyoruz.

Hafız olmak, ilim tahsilinin başlangıcı olarak kabul edilmelidir. Ancak ülkemizde yetişen hafızlara bakıldığında, birçoğunun hıfzını tamamladıktan sonra tahsil hayatlarına devam etmemekte olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle

le kısa yoldan meslek hayatına atılmayı tercih etmektedirler. Hatta azımsanmayacak bir kısmı din hizmetleri ve din eğitimi alanları dışına yönelmektedir. Oysa bunların önemli bir kısmının, dinî tahsile ve Kur'an ilimlerine yönelmeleri beklenirdi. Bazıları da ne yazık ki müezzinlik, imam hatiplik gibi görevlerde olmalarına rağmen, hafızlıklarını koruyamamaktadırlar. Bu, âdetâ şuna benzer: Babadan evlada kalan eşsiz değerde bir miras vardır. Ancak o, bir mirasyedi gibi kıymetini bilememekte, hatta çarçur edip onu israf etmektedir. Bu bağlamda söylenmesi gereken bir başka husus da şudur: Şu anda ülkemizde yüz elli bini aşkın belgeli hafız vardır. Bu hafızların, dini bilen, güzel ve doğru anlatabilen, toplumda model olan üstün bir niteliğe erişmesi hepimiz için önemlidir.

Bu tespitler, hafızlıkla ilgili bütün paydaşlara önemli görevler düşüğünü bizlere anlatmaktadır. Bunlardan birincisi, hafızlığını tamamlayanlar kendi hâline terk edilmemelidir. Çünkü hafızlığın birkaç yıl ihmal edilmesi, onun unutulması demektir. Bu ise manevi ve vebali olduğu gibi aynı zamanda çok büyük bir kayıptır. Dolayısıyla hafız olanların sonraki tahsil hayatlarında takip edilmeleri gerekir. Sistem buna göre planlanıp kurulmalıdır. Hafızların mutlaka üç beş sene ramazanlarda mukabele okumaları veya hatimle teravih kıldırılmaları lazımdır. Bu, onların hafızlıklarını iyice sağlamlaştırılmalarına ve ömür boyu de-

vam ettirmelerine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Diğer bir husus da şudur: Hafız olanların dinî tahsilde kalmaları yani imam hatip, ilahiyat ve lisans sonrası tefsir veya kıraat sahalarında akademik çalışmaya devam etmeleri ihmal edilmemelidir. Çünkü hafızlar Kur'an'ı ezbere bilmeleri dolayısıyla hem ilmî çalışmalar hem de Kur'an'ın buyruk ve mesajlarını topluma ulaştırmaları yönüyle oldukça avantajlı bir pozisyona sahiptirler. En azından fıkıh, kelim, hadis ve tasavvuf gibi dinî ilimlere devam etmeleri takip edilmelidir.

Kısaca hafızlık, hafızların mazhar oldukları sadece kutsal bir statü ve bir şeref nişanesi olarak görülmemelidir. Aksine bu değerli hazine işlevsel hâle getirilmeli, ümmetin ve İslam medeniyetinin yeniden inşasında olanca imkânlarıyla değerlendirilmelidir. Diğer bir anlatımla her bir hafız, gelecekte Kur'an ilimleri sahasında ihtisas sahibi bir âlim olarak düşünülmelidir. Onların gerek yurt içi gerekse yurt dışında tahsillerinin devamı için elden gelen fedakârlıktan kaçınılmamalıdır. Buna uygun olarak programlarımız, hafızlıktan başlayıp Kur'an ilimleri, dinî musiki, ilgi alanına göre bir yan dal tahsili ilave edilerek ihtisasla devam edecek şekilde planlanmalıdır.

Bahsedilen anlayışın hafız adaylarına verilmesi ve bu yönde motive edilmeleri oldukça önemlidir. Hafızlık sürecinde gaye ve hedefle ilgili rehberlik çalışmaları yapılmalıdır. Başka

bir ifadeyle dinî eğitimle ilgilenen bütün resmî ve gayri resmî kurum ve kuruluşların böyle bir vizyonu ve hedefi olmalıdır. Plan ve programlarını buna göre yapmalıdırlar. Büyük düşünmemiz ve geleceğe dönük uzun vadeli ve kalıcı çalışmalar yapmamız gerekmektedir. Bugüne kadar hafız olup doktor olan, hafız olup hukukçu olan veya şoför, gemici, bakkal vb. mesleklere giden nice tanıdıklarımız olmuştur. Diğer alanlara geçenlerin büyük bir çoğunluğunun hızını kaybettiğini tahmin etmemiz zor değildir. Verilen emekler, maddi, manevi gösterilen çabalar açısından bakıldığında bunların üzüntü verici bir durum olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur diye düşünüyorum.

Elimizde çeşitli imkânlar, ayrıca hafızlık konusunda destek sağlayacak hayırseverler vardır. Ayrıca ülkemiz genç, dinamik bir nüfusa sahiptir. Kur'an ilimleri sahasında çalışmak, İslam

ümmeti ve insanlığın geleceği açısından elzem olduğuna göre, zaman kaybetmeden çalışmaların yoğunlaştırılması gerekmektedir. Kur'an'la ilgili devasa bir kültür mirasına sahibiz. Bu miras, ilmî metotlarla araştırılmayı, incelenmeyi ve gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Sonra, Kur'an bizlere insanlığın geleceği ile ilgili söz söyleme sorumluluğunu yüklemektedir. Tevhid, adalet, hakkaniyet, barış konusunda insanlığa öncülük etmemizi bizlerden istemektedir. Bunun için insanlığın gidişatını dikkate alan kapsamlı ve kalıcı çalışmalara ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Kur'an sahasında çok yönlü çalışmalara, disiplinler arası araştırmalara ihtiyaç vardır. İslam medeniyetinin geleceği açısından bunlar oldukça önemlidir. Çünkü ilimde, kültürde, tefekkürde, mimaride ve sanatta öze bağlı bir inşa ve inkişaf sağlanmadığı müddet-

çe, sadece sanayide, teknoloji- de kaydedilecek gelişmeler bu ümmetin geleceği ve medeniyeti açısından yeterli olmayacaktır. Belki de medeniyet planında içerisinde yaşama- ya mecbur kaldığımız egemen anlayış ve uygulamaların tahkim edilmesi sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla hafızlık konusu bir medeniyet projesi olarak ele alınmalıdır. Önce hedeflerin belirlenmesi gerekir. İslam ümmetinin bugün Kur'an'la ilgili hangi çalışmalara ihtiyacı vardır? Tefsir tarihi, tefsir usulü, kıraat ilmi, konulu tefsir, Kur'an ve beşerî ilimler konularında neler yapılabilir? Hafızların evrensel bir ufuk ve ideale sahip olmaları için yabancı dil ve yurt dışı tahsili konularında hangi adımlar atılmalıdır? Bunların belirlenip hafızlıktan icazet alanların, kabiliyet ve becerilerine göre bu alanlara yönlendirilmesi lazımdır.

Şu hâlde İlahi Kelam'a karşı olan görevimiz sadece hafız yetiştirmekle sona ermemektedir. Bu ilk aşama olup esas amaç Kur'an sahasında nitelikli ve derinlikli, insanlığın önünü aydınlatacak çalışmalar yapmaktır. İşte bunu gerçekleştirecek olanlar da öncelikli olarak hafızlardır. Geçmiş nesiller yaşadıkları çağlarda ellerinden gelen gayreti göstermişler ve geriye muhalled eserler bırakmışlardır. Artık bizim görevimiz sadece bunlarla yetinmek ve övünmek olmamalıdır. Eskilerin izinden giderek bunların ötesinde, insanlığı İslam'ın rahmet ve şifa dolu dünyası ile tanıştıracak yeni eserler ortaya koymaktır. ■

NEFSİN ESİRİ OLMA!

Doç. Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ وَأَصْلَهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً
فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Nefsinin arzusunu ilah edinen, Allah'ın; (hâlini) bildiği için saptırdığı ve kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almayacak mısınız?

(Casiye, 45/23.)

İnsan, akıl ve irade sahibi bir varlık olarak yaratılmış, nefis sahibi kılınmıştır. İnsanın sahip olduğu nefis hem iyi hem de kötü olma yetenekleriyle donatılmıştır. Ayrıca, Kur'an'dan öğrendiğimize göre nefsin farklı mertebeleri vardır. İnsana kötülüğü emreden nefis (Yusuf, 12/53.) yanında; Allah'ın bahsetmiş olduğu nimetlerle mutmanın olmuş ve huzura ermiş nefisten; nefsin yaratıcısından razı olmasından ve Allah'ın ondan razı olmasından da bahsetmektedir Kur'an. (Fecr, 89/27-28.) Buna göre, nefsini koruyan, kötülüklerden arındıran kurtuluşa ererken; nefsini kirleten, kötülüklerle boğan ise kaybedenlerden olacaktır. (Şems, 91/7-10.)

Yüce kitabımız Kur'an, her fırsatta insanı uyarmakta, doğruya irşad etmekte, yanlıştan da sakındırmaktadır. Nefis terbiyesinin önemini vurgulamakta, insanın ahlaki değerlerle yücelmesini istemektedir. Bu sayede dünya ve ahiret mutluluğunu vadetmekte, Allah'ın rızasını ise en büyük mükâfat olarak müjdelemektedir. Bütün bunlar için nefsine sahip olmayı, heva ve hevesin esiri olmayı telkin etmektedir. Kur'an, hevaya tabi olmayı, hevayı ilah edinmek olarak kabul etmektedir. (Furkan, 25/43; Casiye, 45/23.) Akıl ve nefis sahibi bir varlık olarak insan, kendisini diğer varlıklardan ayıran akıl nimetini doğru kullandığı takdirde kendisi, çevresi ve yaratılış gayesi

hakkında düşünecek, tefekkür edecek ve doğruyu bulabilecektir. Arzu ve ihtiraslarının peşine takılanlar, sadece bedensel hazlarını, geçici isteklerini, basit menfaatlerini dikkate alarak hareket edenler ise düşünme ve muhakeme yeteneğini kaybedecek, hakikati göremeyecektir. (DİB Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, c.4 s.127.) "Arzularını tanrı yerine koyan kişiyi gördün mü?" (Furkan, 25/43; Casiye, 45/23.) mealindeki ayetlerin bu ifadesi, heva ve hevesin, nefsanî arzuların insanı nasıl kontrol altına aldığını göstermesi adına oldukça dikkat çekicidir. Burada, üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer husus ise insanın bütün bunları kendi iradesi ve tercihiyle bilerek, isteyerek

yaptığı gerçeğidir. Nefsinin esiri olan insan, doğruyu ve hakikati bildiği hâlde bu esarete kurban olmakta; neticede gözü, kulağı ve kalbi artık gerçeği göremez, duyamaz, idrak edemez hâle gelmektedir. Öyle ki doğruyu ve iyiyi bilmek, ona uygun davranmak için yeterli olmamakta, sağlam imana ve doğru eğitime ihtiyaç bulunmaktadır. Bu iman ve eğitimden yoksun olan, zevklerine saplanıp günlük ihtirasların esiri olanların doğruyu görebilmeleri zor olacaktır. (DİB Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, c.5 s.19-20.) Neticede, Allah'ın emir ve yasaklarının değil de nefsinin, dünyevi arzularının kendisini yönlendirdiği şeyler bir anlamda artık onun dini olacaktır. (Taberi, *Camii'l-Beyan*, 22/75.)

Kur'an'da zikri geçen heva, kelime anlamı itibarıyla "istemek, heves, meyil, sevme, düşme" gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise "nefsin, akıl ve din tarafından yasaklanan kötü arzulara karşı olan eğilimi", "haz ve menfaatlere yönelen nefis" manalarını ifade etmektedir. (Ragıb el-İsfahani, *el-Müfredat*, "hvy" md.; "Hevâ" md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.17 s.274.) Farklı kalıplarda olmak üzere Kur'an'da pek çok yerde geçen heva ve çoğul şekli olan "ehva" kelimeleri, ayetlerde de "yıkılmak, mahvolmak (Taha, 20/81.), nefsin meyletmesi (İbrahim, 14/37.), sürüklemek (Hac, 22/31.), arzu (Necm, 53/3.) ve heva (keyif) (Furkan, 25/43.)" gibi manalarda kullanılmaktadır.

Bu örneklerde görüldüğü üzere, pek çok olumsuz sonuçla insanı yüz yüze bırakan heva, "... Ama ne zaman size bir peygamber nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse bü-

yüklendiniz, kimini yalanladınız kimini de öldürdünüz, doğru değil mi?" (Bakara, 2/87.) örneğinde görüldüğü üzere, ilahi vahye karşı tepki göstermede, bazı toplumların peygamberlerini yalanlamalarında da etkili olan son derece etkin bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'ın beyanlarına göre heva, kişinin düşünme yeteneğini de etkilemekte ve bu yeteneği kendine bağımlı hâle getirmektedir. ("Hevâ" md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.17 s.276.) Böylece kişinin davranış ve düşüncelerini etkisi altına alan heva, onu doğru düşünmekten ve gerçekleri idrak etmekten de uzaklaştırmakta, bunun sonucunda ise kişi hevasına aykırı bulduğu her türlü görüş ve düşünceye karşı çıkmaktadır.

Nefsin insanı kötülöklere sevk etme özelliğine sahip olduğu gerçeği dikkate alındığında Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Allah'a itaat yolunda nefis ile mücadeleyi cihad olarak değerlendirmesinin (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 39/381.), nefsin arzularıyla baş etmenin önemine işaret ettiği ortadadır. O hâlde, gerek Kur'an'da gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde özellikle vurgulandığı dikkate alındığında her birimizin nefis mücadelesinde ne derece kararlı olduğu, bu konuda ne oranda başarılı olabildiği üzerinde düşünmemiz gerekir. Acaba nefsanî arzularımızla, heva ve heveslerimizle ilişkimiz nasıl? Nefsimizi kontrol edebildik mi, yoksa onun esiri mi olduk? Hayatımızın merkezine neyi yerleştirdik? Bu soruların cevabı elbette ki kişiden kişiye değişecektir. Kimimiz mal

ve mülkü koymuştur hayatının merkezine. Helal haram dengesini kaybetmiş, sadece kazanmaya odaklanmıştır. Kimimiz makam ve mevkinin esiri olmuş; bu uğurda her yolu meşru görmüş, hak hukuk hassasiyetini kaybetmiş, kendinden başkasına hayat hakkı tanımamıştır. Kimimiz modanın peşine takılmış; farklı olmak, yeninin peşinde koşmak uğruna fitratına yabancılaşmıştır. Doyumsuzluğun pençesine kaptırmıştır kendini. Örnekleri çoğaltmak mümkündür elbette. Her birimiz bu sorularla yüzleştığımızde alacağımız cevaplar farklı olacaktır. O hâlde, Rabbimizin emirlerine uymanın ve buna bağlı olarak dünya ve ahirette kurtuluşa ermenin yolunun nefse sahip çıkmaktan, dünyevi hazların esiri olmamaktan geçtiğinin idrakinde olalım. (Naziat, 79/40-41.) Nefsimizi kontrol ederek heva ve heveslerimizin bizi kuşatmasına, ayaklarımızı kaydırmasına, Rabbimizin huzurunda bizi küçük düşürmesine fırsat vermeyelim. Bugün peşinde koştuğumuz geçici heveslerin, anlık lezzetlerin dünya hayatının aldatıcı süslerinden ibaret olduğu (Âl-i İmran, 3/185.) gerçeğini unutmayalım. ■

Nefsinin esiri olan insan, doğruyu ve hakikati bildiği hâlde bu esarete kurban olmakta; neticede gözü, kulağı ve kalbi artık gerçeği göremez, duyamaz, idrak edemez hâle gelmektedir.

MÜSLÜMAN KİMSE BAŞKASININ KUSURUNU ARAŞTIRMAZ

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا فِي الدُّنْيَا، إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kim dünyada bir kulu(n ayıbını/kusurunu) örterse Allah da kıyamet günü onu(n ayıbını/kusurunu) örter.”

(Müslim, Birr, 72 [2590].)

İnsan, hayatını diğer insanlarla paylaşarak geçiren sosyal bir varlık olup yaşam süresince kanun, din, örf ve âdetler gibi kurallara uyar. Çünkü fert ve toplumun huzur ve mutluluğu bu kurallara uyulmasına bağlıdır. Âlemlere rahmet olarak gönderilen (Enbiya, 21/107.), güzel ahlak timsali (Kalem, 68/4.) Sevgili Peygamberimiz, mutlu ve huzurlu bir hayatı temin bağlamında şöyle buyurmuştur: “Zandan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayın. Özel hayatınızı da araştırmayın. Birbirinize haset etmeyin, birbirinize arkanızı çevirip küsmeyin. Birbirinize nefret ve

düşmanlık da beslemeyin. Ey Allah’ın kulları, kardeş olun!” (Buhari, Edeb, 57 [6064].) Hz. Peygamber (s.a.s.), burada altı olumsuz davranışı saymış, bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması durumunda kardeşlik, güven ve huzur ortamının oluşacağını bildirmiştir. Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) uzak durmamızı istediği huyların ilki “kötü zan”dır. Zan, kesin olmayan ve tahmine dayalı bilgi demektir. Bir kimse hakkında su-i zan (kötü niyet) beslemek, dinimizin yasakladığı davranışlardır. Nitekim Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü bazı zanlar gü-

nahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanırmı? Tabii ki bundan tiksindir! Allah’a itaatsizlikten de sakının. Allah tövbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur.” (Hucurat, 49/12.) İslam dini, su-i zanda bulunmayı yasaklamanın yanı sıra insanlar hakkında iyi niyet (hüs-n-i zan) beslememizi ve bize ulaşan bir bilgi ve iddianın doğru olup olmadığını iyice araştırdıktan sonra karar vermemizi istemektedir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük ederseniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.” (Hucurat, 49/6.)

Resul-i Ekrem Efendimizin sakınmamızı istediği ikinci davranış, bir kimsenin eksik ve kusurunu araştırmaktır. İnsan olmamız hasebiyle bizler bileerek veya bilmeyerek hata yapabiliriz. Birinin bunları kötü niyetle ortaya çıkarmaya çalışması bizleri rahatsız eder. Eksik ve kusurları araştırıp insanları rencide etmek, tedavi edilmesi gereken manevi bir hastalıktır. Oysa İslam dini, insanların ayıp ve kusurlarını örtmeyi teşvik eder. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.), “Kim dünyada bir kulu(n ayıbını/kusurunu) örterse Allah da kıyamet günü onu(n ayıbını/kusurunu) örter.” (Müslim, Birr, 72 [2590].) buyurarak bunun önemine işaret eder ve başkalarının sırrını araştırmayı asla doğru bulmaz. Sır, kişilere özel (mahrem) konular olup her insanın hayatında gizli kal-

masını istediği şeylerdir. Bunların açığa çıkarılması, kişinin onur ve haysiyetinin zedelenmesine neden olabilir. Oysa insanlık onurunu zedeleyen hiçbir durumu Allah ve Resulü asla tasvip etmez.

Müslümanların halifesi Hz. Ömer (r.a.) bir gece Medine sokaklarını kontrol ediyordu. Evin birinde bir adamın (eğlenerek) şarkı söylediğini işitti. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) derhal duvardan içeri atlayıp adama şöyle bağırdı: “Ey Allah’tan korkmaz adam! Sen burada isyan ve günah işlerken Allah’ın senin günahını gizleyeceğini mi sandın?” Adam ise şöyle dedi: “Ey müminlerin emiri! Beni cezalandırmak için acele davranma! Ben bir konuda Allah’a isyan ettiysem sen üç konuda isyan ettin. Çünkü Allah (c.c.), ‘... Gizlilikleri araştırmayın...’ (Hucurat, 49/12.) buyurduğu hâlde sen bunun aksini yaptın. Allah (c.c.), ‘...Evlere kapılarından girin...’ (Bakara, 2/189.) buyururken sen duvardan atlayıp avluma girdin. Allah (c.c.), ‘Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin...’ (Nur, 24/27.) buyururken sen izin almadan evime girdin.” Bunun üzerine Hz. Ömer (âdeta özür dileyerek), “Ben seni bağışlarsam sen de beni bağışlar mısın?” dedi. Adam, “evet” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer de onu affetti ve adamın yanından ayrıldı. (Kandehlevi, Hayatüs-Sahabe, 3/148-149.)

Yukarıdaki hadiste de geçtiği üzere Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) kardeşlik hukukunu zedeleyen davranışlardan olan

haset ve kıskançlığı, küslük ve dargınlığı, nefret ve düşmanlıkta bulunmayı yasaklamıştır. Haset; bir kişinin, başka birinin sahip olduğu maddi veya manevi imkânların onun elinden çıkmasını ve onların sadece kendisinde olmasını istemesidir. Böyle davranmak dolaylı da olsa Allah’ın takdirine rıza göstermemeyi içermektedir. Oysa kıskançlık yasaklanmıştır. (Nisa, 4/32.) Sevgili Peygamberimiz de (s.a.s.) kıskançlığın ne kadar kötü olduğunu şöyle ifade etmiştir: “... Bir kulun kalbinde, imanla haset bir arada bulunmaz.” (Nesai, Cihad, 8 [3109].); “... Ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi haset de iyilikleri yok eder.” (Ebu Davud, Edeb, 44 [4903].)

Kardeşliği yok eden olumsuz duygulardan biri de “buğzetmek” yani kin gütmektir. Buğz nefreti, nefret de düşmanlığı doğurur. Sevgiyi ve dostluğu yok eder. İslam dini severken de öfkelenirken de ölçülü davran-

Eksik ve kusurları araştırıp insanları rencide etmek, tedavi edilmesi gereken manevi bir hastalıktır. Oysa İslam dini, insanların ayıp ve kusurlarını örtmeyi teşvik eder.

mamızı tavsiye eder. Bir hadislerinde Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Sevdiğini ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olabilir. Kızdığına da ölçülü kız, belki bir gün dostun olabilir.” (Tirmizi, Birr, 60 [1997].)

İslam dini, Müslümanları kardeş ilan etmiştir. (Hucurat, 49/10.) Dolayısıyla bir kardeşin diğer kardeşe duyarsız kalması, küs olup arkasını dönmesi şuurlu bir Müslümanın yapabileceği bir davranış değildir. Bir Müslüman kötülük yapıyorsa onun yaptığı kötülüğe engel olarak, kötü muameleye maruz kalmışsa onu koruyarak ona yardım etmemiz gerekir. Nitekim Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et.” Bunun üzerine birisi, “Ey Allah’ın Resulü! Eğer mazlum ise yardım ederim, ancak zalimse ona nasıl yardım edeceğim?” dedi. Resulullah (s.a.s.) cevaben şöyle buyurdu: “Onu, zulümden uzaklaştırırsın veya onun zulmüne engel olursun. İşte bu ona yapacağın yardımdır.” (Buhari, İkra, 7 [6952].)

Yazımıza Sevgili Peygamberimizin şu kapsamlı duasıyla son vermek istiyorum: “Allah’ım! Acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, cimrilikten, ihtiyarlıktan ve kabir azabından sana sığınırım. Allah’ım! Nefsime takvasını (sorumluluk bilincini) nasip et ve onu arındır; onu en iyi arındıracak olan sensin. Onun dostu ve velisi sensin. Allah’ım! Fayda vermeyen ilimden, huşû duymayan kalpten, doymayan nefisten ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım.” (Müslim, Zikir, 73 [2722].) ■

İKİNCİ DİYANET İŞLERİ REİSİ M. ŞEREFETTİN YALTKAYA HAKKINDA BAZI NOTLAR

Dr. Mehmet BULUT
DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Bu yazı ikinci Diyanet İşleri Reisi Ord. Prof. M. Şerefettin Yaltkaya (1880-1947) hakkında yazılmış sistematik bir biyografi yazısı olmayıp bir Reis olarak kendisi hakkında düşünülmüş bazı notlar olacaktır. Esasen onun hayatı, ilmî kişiliği ve eserleri konusunda çalışmalar yapılmış, kitap ve makaleler yazılmıştır. Tarafımdan hazırlanan kısa bir biyografisi de geçmiş yıllarda bu dergide yayınlanmıştı.

İsmiyle başlayalım: İlginçtir ki Hocanın bizzat kendisi, kitap ve makalelerinde ön isimlerini farklı imlalarla yazmıştır: Şerefüddin, Şerafeddin, Şerafettin, Şerefettin... Yazımın başlığında ben, *TDV İslam Ansiklopedisi*'nin "Yaltkaya" maddesindeki imlayı esas alarak -ki bu, nüfus kimliğindeki yazılış şekli

olmalıdır- ‘Şerefettin’ şeklinde yazdım. Çoğu kez ‘M.’ kısaltmasıyla verilen diğer ön ismi de bazen açık olarak Mehmed/ Mehmet ve Muhammed şeklinde yazılmıştır. İkinci olarak babasının bir hayrat hademesi olduğuna işaret etmeliyim. Başkanlıktan mesai arkadaşı M. Asım Köksal’ın (1913-1998) yazdığına göre, Yaltkaya’nın babası Mehmed Arif Efendi, Kâdirî şeyhlerindendir ve İstanbul Cerrahpaşa Camii’nin imam ve hatipliğini yapmıştır.

Yaltkaya’nın vasıflarından biri, onun klasik medrese tahsili yanında üniversite eğitimi de almış olmasıdır. Ayrıca akademik kariyer yapmış ve nihayetinde ordinaryüs profesör payesini almıştır. 1320/1904’te icazet almış, İstanbul müderrisliği ruûsu imtihanlarına girip başarı göstermiş ve 4 Eylül 1329/17 Eylül 1913’te Bayezid Camii’nde ders okutmaya başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat sonrası 1924’te açılan Darülfünun İlahiyat Fakültesine kelam tarihi müderrisi olarak tayin edilmiştir. 1933 yılına kadar burada çalışmalarını sürdürmüş ve bu süre içerisinde yoğun bir yayın faaliyetinde bulunmuştur. Fakültenin kapatılışını müteakip 1 Ağustos 1933’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü İslam Dini ve Felsefesi kürsüsü ordinaryüs profesörlüğüne, daha sonra da enstitünün müdürlüğüne tayin olunmuştur. Edebiyat Fakültesine bağlı bu enstitüye öğrenci alınmamıştır. Buna rağmen Yaltkaya çeşitli yan disiplinlerde dersler vermiştir.

Otuz iki yıllık bir öğretim hayatı vardır. Hizmet hiyerarşisinde, dönemdeki diğer bazı reis ve müftüler gibi öğretmenlik de bulunmaktadır. M. Asım Köksal, Yaltkaya’nın hafız olduğunu yazmıştır.

Şerefettin Yaltkaya, üniversiteden reisliğe getirilmiş ilk Diyanet İşleri Başkanı olması hasebiyle de bir ayrıcalığa sahiptir. Ayrıca daha önce Başkanlıkta herhangi bir hizmeti olmadığı hâlde Reis olarak tayin edilen kişilerin ilki de o olmaktadır. İlk Diyanet İşleri Reisi M. Rifat Börekçi’nin 5 Mart 1941’de vefatından yaklaşık bir yıl sonra 14 Ocak 1942’de Diyanet İşleri Reisliğine tayin edilmiştir. Üniversite hocası olması hasebiyle bu tayin 4135 sayılı kanun hükmüne tevfi kanun yapılmıştır. Bu tayinde öğrencisi ve yakın dostlarından, dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel’in etkisi bulunduğu ileri sürülmüştür. Buna göre o, ömrünün büyük bir kısmını işgal eden öğretmenlik ve üniversitede hocalığından sonra bu görevi ihraz etmişti.

Beş yıllık Reisliği döneminde, rutin hizmetler dışında Başkanlıkta dikkat çeken bir gelişme yaşandığı söylenemez. Özlük dosyasındaki belgelerden, Ankara’nın batısına doğru, Ege ve Marmara bölgelerinde bazı il ve ilçeleri ziyaret ettiğini öğreniyoruz. Bu ziyaretler, gazetelerde de yer alabilmişti. Yine dosyasındaki kayıtlardan anlaşıldığına göre görev süresince sıkça izin kullanmış, izinlerini genelde memleketi İstanbul’da geçirmiştir.

Yaltkaya henüz görevde iken 23 Nisan 1947’de vefat etti. Buna göre, o da selefi M. Rifat Efendi gibi vefat tarihine kadar görevini sürdürmüştü. Reisliğe getirilmesi sırasında olduğu gibi vefatı dolayısıyla da gazetelerde Yaltkaya’nın ilmî kişiliğini metheden makaleler kaleme alınmıştır.

Şerefettin Yaltkaya, velut bir bilim adamıdır; bir ömre zor sığacak kadar ve farklı alanlarda kitap ve makale yazmıştır. Altmıştan fazla eseri ve dönemindeki dergilerde yayınlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Bunlar arasında, Arapçadan dilimize yaptığı tercüme büyük bir yekûn tutar. Yazdığı irili ufaklı her eseri yayınlama imkânı bulmuştur. En önemli eseri “*Keşfü’z-Zünûn ve Zeyli*”dir. Ziyaeddin Fahri, Cumhuriyet Gazetesi’nin 17 Şubat 1942 tarihli sayısında çıkan makalesinde, Yaltkaya’nın Kâtip Çelebi’nin *Keşfü’z-Zünûn* adlı ansiklopedik eserini yeniden yayına hazırlamış olmasının onun dünya çapında tanınmasına vesile olduğunu belirtmiş, bilhassa onun bu eser için yazdığı Arapça mukaddimenin kendisinin ilmî birikimini ortaya koyduğunu vurgulamıştır. *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin* ve Maarif Vekâleti Şark Klasikleri arasında basılan *Yedi Askı (el-Muallakatu’s-Seb’a)* da onun tanınmış eserleri arasındadır. Cahiliye şairlerinin şiirlerinin bir araya toplandığı *el-Muallakatu’s-Seb’a*’yı adı geçen Vekâletin siparişi üzerine tercüme etmiş ve *Yedi Askı* adıyla 1943 yılında yayımlanmıştır. Sonraki yıllarda yeni baskıları da yapılmıştır.

Diyanet İşleri Reisi olduğu yıllarda Yalpkaya'nın üç eseri de Reislik yayınları arasında basılmıştır. Bunlardan 1943'te yayınlanan *Benim Dinim*, çocuklara yönelik bir şiir kitabıdır ve gayet duru bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Başkanlığın çocuklara yönelik ilk şiir kitabı olma özelliğine sahip 46 sayfalık bu eser, Hocanın şiire yatkınlığını da ortaya koymaktadır. Bu kitap için alınan Müşavere Heyeti kararında; eser, çocuk ve gençler için faydalı görülmüş ve eserin 50 bin adet basılarak parasız dağıtılması uygun bulunmuştur.

1944'te yayımlanan 120 sayfa tutarındaki *Va'zlar I*, onun Başkanlıkça yayınlanmış ikinci kitabıdır. Önsözünde, eserin

vaizlere, yapacakları vaazlarda örnek teşkil etmesi amacıyla hazırlandığı ifade edilmiştir. İki kitap hâlinde hazırlanması planlanmış ancak sadece birincisi yayımlanmıştır. Kitabın başında vaaz, vaizler ve vaaza muhatap olanlar hakkında üç yazı yer almaktadır. Daha sonra 25 vaaz metnine yer verilmiştir. Vaaz örneklerinin konularını inanç, ibadet ve ahlak esasları ile kişinin Allah'a ve insanlara karşı görevleri teşkil etmektedir.

Diyanet İşleri Reisi olduğu sırada Yalpkaya'nın Reislik yayınları arasında basılan üçüncü ve son kitabı *Dinî Makalelerim* adını taşımaktadır. 1944 yılında yayınlanan 88 sayfalık bu küçük çaplı eser, yazarın 1918-1924 yılları arasında gazete ve dergilerde yayınlanmış dinî mahiyetteki 18 makalesinden oluşmaktadır.

Yalpkaya, Diyanet İşleri Reisi olduğu yıllarda *Hatiplik ve Hutbeler* adıyla bir kitap daha hazırlamış ancak bunu 1946 yılında özel olarak yayımlamıştır. (405 sayfa) Özel olarak bastırılan bu kitaptan bir miktar satın alınarak birer nüshasının müftülük kitaplıklarına gönderilmesi Müşavere Heyetincede kabul edilmiştir.

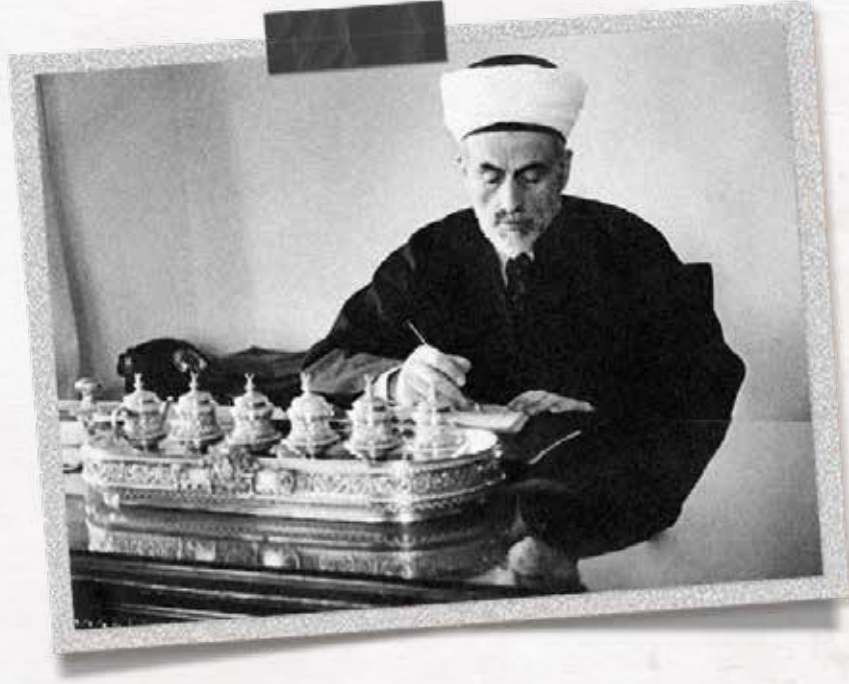
Hemen her Reis için söz konusu olduğu gibi görevi sırasında ve vefatından sonra Yalpkaya'ya da yöneltilen bazı eleştiriler olmuştur. Tanıyanların ifadelerine göre Yalpkaya, teşkilatta yakın mesai arkadaşları olan yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki'ye ve Müşavere Heyeti azalarına mesafeli durmuş, onlarla yeterli iş bir-

liği sağlayamamıştır. Mesele Osman Yüksel Serdengeçti (1917-1983) 1973 yılında yazdığı bir yazıda, bazı kanaatlerinden dolayı Yalpkaya'nın Akseki'ye çok kızdığını ifade etmiştir. Buna karşılık, o yıllarda Reislikte sicil mümeyyizi olan M. Asım Köksal ile yakınlık kurduğunu görüyoruz. Bunu, yurt içi seyahatlerinde onu beraberinde götürmesinden de anlıyoruz.

Kur'an meali müellifi ve çağdaşı olan Hasan Basri Çantay (1887-1964), Şerefettin Yalpkaya'nın vefatı dolayısıyla öğrencisi Dr. Adnan Adıvar'ın (1881-1955), hocasını metheden yazıları basında yer alınca, 1947 yılında kaleme aldığı "Diyanet Reisi Merhum Yalpkaya Hakkında" başlıklı yazısında (İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası, c. 2, Sayı 76, Ağustos 1947, s. 7, 15.) Yalpkaya'ya bazı eleştiriler yöneltmiştir. Çantay, ölüleri hayırla yâd etmek prensibinden hareketle susabileceğini; ancak özelini değil de ilmi ve idari kişiliğiyle ilgili gerçekleri olduğu gibi ortaya koymanın da bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Yalpkaya'nın, reislik yıllarında çocuklara yönelik *Benim Dinim* adlı şiir kitabını yazarak Başkanlık yayınları arasında yayınlanmasını sağladığını hatırlatan Çantay, başkan olarak asıl görevinin bu olmadığını, o şiirleri başka zaman da yazabileceğini, yine Başkanlığı sırasında aylarca evine kapanarak hutbe kitabı hazırladığını ileri sürerek onu eleştirmişti. Çantay, asıl beklentilerinin müftü, vaiz ve müderrislerle teşkilat dışından ilim adamlarının

**Şerefettin
Yalpkaya,
velut bir bilim
adamıdır;
bir ömre zor
sığacak kadar
ve farklı
alanlarda
kitap ve
makale
yazmıştır.**

“memlekete tam hizmet edebilecek faal ve teceddütperver bir duruma” getirilmesinin olduğunu belirtmişti.

Hayatta iken ve vefatından sonra Yaltkaya'nın, Arapçaya vukufiyeti konusunda taltifkar birçok yazı yazılmıştır. Mesela Hikmet Bayur, bir makalesinde (“Kur'an Dili Üzerinde Bir İnceleme”, *Bellekten*, c. 22, Sayı 88, Ekim 1958, s. 600.) ondan söz ederken, “Arapçaya pek az Arap edibinin varabildiği bir derecede hâkim olmakla ünlüdür.” ifadesini kullanmıştır. Ancak yukarıda sözü edilen yazısında Çantay, Yaltkaya'yı Arapçaya hâkimiyeti, Arap edebiyatına vukufiyeti ve mütercimliği yönüyle de eleştirmişti.

Hakkında bu tür bazı olumsuz kanaatlere rağmen Reisiği sırasında Yaltkaya'nın değerli çalışmaları ve tasarrufları olmuştu. Mesela halkevlerinde, kisveleriyile din hizmetlilerini aşağılayan, rencide eden

oyunların sahnelenmesine tepki göstermiş, cübbe ve sarığın devlet tarafından din hizmetlilerine verilen resmî bir kisve olduğunu, ona kimsenin hakaret edemeyeceğini ve din adamlarının saygınlığına zarar verilemeyeceğini sert bir dille ilgililere duyurmuştu.

Son notumuz şu olsun: İkinci Diyanet İşleri Reisi Şerefettin Yaltkaya, Diyanet İşleri Reisi olarak görev yaptığı sürede de daha çok bir bilim adamı, üniversite hocası ve bilhassa Arapçadan yaptığı tercüme eserlerle öne çıkmıştır. Onun, anadilde ibadet ve özellikle Türkçe ezan konusuna sıcak baktığına ilişkin bazı iddialar varsa da bilahare bunlardan sarfinazar ettiği anlaşılmaktadır. Bu noktada belirtilmesi icap eden önemli bir husus, öyle bir düşüncesi olsa dahi, kendi şahsi düşüncesini teşkilatın kurumsal görüşünü etkileme yönünde kullanmadığı-

dır. Bu keyfiyeti gelmiş geçmiş bütün Diyanet İşleri Başkanlarına teşmil etmenin yanlış olmayacağı kanaatindeyim.

Sözü, Asım Köksal'ın tanıklığıyla bitirelim. O, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*'nin Nisan 1964 sayısında, “Eski Diyanet İşleri Başkanlarımızdan Ord. Prof. M. Şerefeddin Yaltkaya” başlıklı yazısında şöyle diyor: “M. Şerefeddin Yaltkaya, bazı içtihat hatalarına rağmen sözü özü bir, büyük ilim adamı, açık kalpli bir insandı. Takdir veya tenkitlerini asla içinde saklamazdı. Olduğu gibi görünmenin veya görüldüğü gibi olmanın tam bir timsali idi, bunun için dostları azdı. Yaltkaya'nın akidesi sağlam, Peygamberimize bağlılığı çok kuvvetli idi. Peygamberimizi salâtü selâmsız, ashabını da tarziyesiz diline almazdı. Hastalığının müsaadesizliğine rağmen son günlerine kadar namazını bırakmamıştır.” ■

DİJİTAL ÇAĞ VE KRİPTO PARA

Seracettin YILDIZ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Iktisatçılar paranın tarihini ele alırken belli dönemlere ayırırlar. İnsanların en başta trampa usulüyle ihtiyaçlarını giderdikleri, sonrasında tuz, deniz kabuğu vb. bazı standart malları para olarak kullandıkları ve arkasından paranın bulunduğu savunulur. Altın ve gümüşün uzunca bir süre para olarak kullanılmasının ardından önce altın karşılığı para sistemine, ardından arkasında devlet gücünün bulunduğu itibari para sistemine geçilmiştir. Bunun devamında bankacılık sisteminin gelişmesiyle kaydi para ve ardından teknolojinin gelişmesiyle de elektronik paranın ortaya çıkması gibi artık paranın sanallaştığı bir sürece girilmiştir. Ancak sonuç olarak bunların da arkasında bir devlet gücü bulunmaktadır. Zira bunlar da itibari para kapsamına girmektedirler. Nihayetinde bundan 15 yıl önce kripto paranın hayatımıza girmesiyle artık yeni bir boyuta geçmiş bulunmaktayız. Çünkü bu para, maddi bir varlığa ve değere sahip olmadığı gibi arkasında herhangi bir devlet gücü de bulunmamakta hatta onunla merkezi-yetsiz bir sistem hedeflemektedir.

İnsanlık tarihine bakıldığında kademe kademe hayatın her alanında teknik açıdan bir gelişim ve değişimin yaşandığı görülmektedir. Ancak son iki asırda yaşanan hızlı gelişim ve değişim, herhâlde hiçbir dönemde görülmemiştir. Bunun sebebi de yapılan buluşlar sayesinde önce sanayi devriminin olması, ardından teknoloji devriminin meydana gelmesidir. Teknolojide yaşanan bu devrim hayatın her alanını hızlandırdığı gibi finansal alanı da hızlandırmıştır. Eskiden günleri, haftaları ve ayları alan bazı iş ve işlemler artık çok kısa süre içerisinde meydana gelebilmektedir. Örneğin eskiden paranın bir mekândan başka bir mekâna aktarımı mesafeye göre saatleri, günleri ve hatta ayları bulurken şimdi birkaç dakikaya veya saniyeye kadar düşmüştür. Kripto para sisteminin temelinde yer alan

blokzincir teknolojisinin getirmiş olduğu en önemli kolaylık, paranın veya başka bir dijital varlığın transferidir. Zira hâlihazırdaki sistemde paranın transferinde araya ulusal veya uluslararası kurumlar dâhil olduğu için belli gecikmeler ve başka problemler yaşanabilmektedir. Blokzincir teknolojisi, aracı kurumları ortadan kaldırdığı için zikredilen sorunlar da ortadan kalkmaktadır. Tabii bu sefer de merkezizetsizliğin getirmiş olduğu bazı problemler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu sistemin belli avantajları olduğu gibi bazı dezavantajları da bulunmaktadır.

Teknolojide yaşanan bu hızlı değişim, nesiller arasındaki uçurumu oldukça büyütüştür. Eskiden on yılları bulan nesiller arası farklılık artık birkaç yıla kadar düşmüştür. Bu uçurum insanların değişime karşı olan tepkilerinde de görülmektedir. Örneğin teknolojiyle barışık olmayan kesim bu tür konuları çok karmaşık bulurken teknolojiye hâkim olanlardan her yönden istifade etmeye çalışmaktadırlar. Toplumun bütün kademelerinde bakış açısındaki bu farklılığın etkileri görülmektedir. Ancak her konuda olduğu gibi bu konuda da ifrat ve tefriti temsil eden iki aşırı uç bulunurken bunların ortasında yer alan ve mutedil çizgiyi temsil eden bir yaklaşım da bulunmaktadır.

Öncelikle kripto paranın bir anda ortaya çıkmadığını ve bir süreç sonunda ortaya çıktığını ifade etmek gerekir. Bu paranın temelinde bilhassa savaş esnasında güvenli haberleşme için kullanılan kriptografi ve in-

ternetin bulunduğu herkes tarafından bilinmektedir. Ancak kanaatimizce en önemlisi kripto paranın arkasında bulunan zihniyet ve fikirdir. İlk kripto para olan Bitcoin'in ortaya çıkış sürecinde "cypherpunk" adıyla bilinen bir hareketin etkilerinin olduğu kabul edilmektedir. Cypherpunk hareketi, kriptografi tekniğini kullanarak sosyal, politik ve ekonomik alanların tamamını kapsayacak şekilde kişisel gizlilik ve özgürlüğü savunmaktadır. Dolayısıyla merkezizetsiz bir sistemi ve internetin insanlar için merkezî bir yer olmasını hedeflemektedirler. Kriptografi tekniği blokzin-

cir ve kripto varlık alanlarında kilit bir role sahiptir. Bu sayede insanlar belli bir merkeze/devlete ihtiyaç duymadan paralarını üretebilmektedir. Dolayısıyla kripto paranın temel yapısında tümüyle bireyi merkeze alan ve merkezî sistemlere/kurumlara karşı olan bir zihniyet bulunmaktadır. Çıkış noktasını bilmeden geleceğini ve neler getireceğini tahmin etmek elbette zor olacaktır.

Öte taraftan kripto para sayesinde hayatımıza giren blokzincir teknolojisine değinmek gerekir. Kripto para tartışmalarında bilhassa karşıtların tam olarak neyi eleştirdikleri net bir şekilde ortaya konulmalıdır. Aksi takdirde kripto paralarla ilgili bazı olumsuzluklara değinilirken sanki bunların dayandığı bütün teknoloji de reddediliyormuş gibi bir algı ortaya çıkmaktadır. Kripto paraların bazı avantajları bulunsa da hâlihazırda bireysel ve toplumsal dezavantajları daha çok ön plandadır. Ancak bütün bunlar dayandıkları teknolojiyle değil de daha çok kripto paraların bizzat kendisiyle ilgilidir. Kaldı ki sayıları on binleri bulan bütün kripto paraların aynı oldukları da söylenemez. Zira üretim ve kullanım amaçları bakımından birbirlerinden oldukça farklıdırlar. Bu sebeple hepsini kapsayacak şekilde tek bir hüküm vermek mümkün değildir.

Blokzincir teknolojisi her ne kadar kripto paralarla tanınmış olsa da birçok alanda kullanılabilecek bir özelliğe sahiptir. Kripto para blokzincir teknolojisinin ürünlerinden sadece biridir. Yani finans alanına özgü

**Değişime
direnmek
mümkün değildir
ancak değişimi
yönetebilmek
mümkündür. Bu
sebeple öncelikle
değişimi
kabullenmeli,
ardından
bu değişimi
yönetecek
şekilde kendimizi
donatmalıyız.**

teknolojik bir altyapı değildir. Örneğin gıdasal bir ürün, ilk üretim anından itibaren geçirdiği bütün aşamalar blokzincir üzerinden geriye doğru görülebilir. Bilhassa helal gıda alanında kullanıldığında akıllardaki şüpheleri ortadan kaldıracak özelliğe sahiptir. Yine sosyal medyada yapılan paylaşımların kaynağını tespit etmekte kullanılabilir. Böylece hem telif haklarını korumada hem de bilgi karmaşıklığını önlemede faydalı olacaktır. Geçmişe bakıldığında hadis âlimleri tarafından icat edilen senet zincirinin böyle bir işlevi gördüğü söylenebilir. Çünkü senet zinciriyle o hadisin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşmış olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Blokzincir teknolojisi o dönemde olmuş olsaydı hadislerin sıhatini tespit etmek muhakkak ki daha kolay olacaktı. Bunları ifade etmemizdeki maksat blokzincir teknolojisinin İslam'ın temel ilkeleleriyle çatışmadığıdır.

İslam son din olup kıyamete kadar meydana gelecek bütün sorunları çözebilecek güçtedir. Dolayısıyla dinamik bir yapıya sahiptir. İslam'ın temel kaynaklarında yasaklar sayılmış olup mubahlık (serbestiyet) alanı geniş bırakılmıştır. Ortaya çıkan yeni konular temel yasaklardan birini barındırmıyorsa bu durumda maslahat-mefsedet (fayda-zarar) ölçüsü içerisinde ele alınır. Kripto paralar da bu ölçüye göre değerlendirilmektedir. Dolayısıyla temelden bir reddiyet söz konusu olmayıp fayda ve zarar penceresinden in-

celeme tabii tutulmaktadır. Şayet zararları ağırlıklı olursa yasak kapsamına, fayda yönü daha ağırlıklı olursa bu seferde serbestlik kapsamına alınır. Ortaya çıkan yeni meselelerde genellikle bu yöntem uygulanmaktadır. Kripto paralara bu açıdan bakıldığında hâlihazırda olumsuz yönlerinin ağırlıkta olduğu bir gerçektir. Bu durumda meşruiyet açısından olumsuz yönlerinin ortadan kaldırılması gerekir.

Kripto paraların gelecekte bir şekilde var olacakları kuvvetle muhtemeldir. Ancak ilk ortaya çıktığı andaki büyük iddiaların en azından bugün için hayata geçmediği görülmektedir. Zira ilk kripto para olan Bitcoin, iddia edildiği gibi alternatif para olamamıştır. Hatta birçok devlet kripto paraları "para" olarak değil de gayri maddi bir varlık olarak kabul etmektedir. Arkasında devlet gücü veya fiziki bir değer bulunmadığı için insanlar tarafından ise daha çok bir yatırım aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu alanda birçok mağduriyetin oluştuğu görülmektedir. Mağdurlar, bu paraların ortaya çıkış amaçları olan merkeziyetsiz bir sistem olma iddiasına aykırı olarak haklarını merkezi sistemde aramakta ve devletin çözüm bulmasını istemektedirler.

Bununla birlikte kripto paralar insanları etkilemeye devam edecek, bu etki kanaatimizce daha çok dijitalleşme yönünde görülecektir. Son yıllarda normal bir hızla seyreden dijitalleşme, pandeminin etkisiyle oldukça hızlanmıştır. İnsanlar kredi kartı, ödeme kartları,

internet bankacılığı gibi sistemlerle fiziki para kullanımını zaten azaltmıştı. Kripto paraların etkisiyle bu kullanımın daha da azalacağını söylemek mümkündür. Bilhassa metaverse gibi sanal mecraların ortaya çıkması ve burada sadece kripto paraların kullanılabilmesi dijitalleşmeyi daha fazla tetikleyecektir.

Sonuç yerine ifade edecek olursak tarihsel süreçte paranın devamlı bir değişim geçirdiği ve bu değişimin dijitalleşme yönünde olduğu görülmektedir. Bu dijitalleşme alışkanlıklarımızı, kültürümüzü ve dinî açıdan bakış açılarımızı etkilemiştir ve etkilemeye devam edecektir. Ancak bu dijitalleşmenin sağlıklı ve faydalı bir şekilde meydana gelmesi gerekir. Başka bir ifadeyle kendimizi dijitalleşme akımına kaptırmamalı, süreci yöneten biz olmalıyız. Dolayısıyla önüne geçilmesi mümkün olmayan dijitalleşmenin kendi kültürümüze ve dinî değerlerimize uygun bir şekilde gerçekleşmesi için çaba sarfetmeliyiz. Değişime direnmek mümkün değildir ancak değişimi yönetebilmek mümkündür. Bu sebeple öncelikle değişimi kabullenmeli, ardından bu değişimi yönetecek şekilde kendimizi donatmalıyız. Unutmayalım ki Hz. Peygamber (s.a.s.), iki günü eşit olanı zardarda saymakla her daim gelişime ve değişime hazırlıklı olmamıza işaret buyurmuşlardır. Ayrıca teknoloji işimizi kolaylaştırırsa da gerçek dünyadan koparmamalıdır. ■

EN SEVGİLİYE

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

*Ruhum sana âşık, sana hayrandır Efendim,
Bir ben değil, âlem sana kurbandır Efendim.*

Ali Ulvi Kurucu

Hz. Mevlana bizlere Efendimizin aşkı ile inleyen hurma kütüğünün hikâyesini anlatır. Rahmet Elçisi, ashabına hutbe irad ederken daha iyi duyulması için bir hurma kütüğünün üzerine çıkardı. Sahabe sayısının artmasıyla birlikte, üzerinden ashabına seslenebilmesi için Efendimize bir minber yapıldı. Peygamberimiz hutbelerini artık bu minbere çıkarak irad buyurdu. Ancak bir süre sonra hurma kütüğünden ağlama ve inleme sesleri gelmeye başladı. Öyle ki mescitte bulunan genç ihtiyar herkes bu inilti ve feryadı duydu. Resulüallah'tan ayrı kalmanın elemiyle âdetâ bir çocuk gibi ağlayan hurma kütüğününün hâlini anladı Efendimiz. Gidip onu okşadı, sıvazladı ve teskin etti. Hz. Mevlana, bu hadiseye istinaden hepimizi tefekküre davet eden şu sözünü söyler: “Ey gafil, bunu duy da bir ağaçtan aşağı kalma...” Evet, kuru bir ağaç bile onu tanıdı ve sevdi, ey insan, sen ne zaman tanıyıp seveceksin?

İmanın tamamı Allah ve Resulü'ne inanmakla olur. İmanın hakikatine ermek de ancak Resulüallah'a muhabbet duymak ve ittiba etmekle gerçekleşir. Bir kimse Hz. Peygamberi, ana babasından, eş ve evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe kâmil manada imana erişmiş olmaz. (Buhari, Sahih, İman, 2.) İlahi vahyin mübelliği Efendimiz, bir şahit, müjdecî, uyarıcı, davetçi ve nur saçan bir kandil olarak tüm insanlığı aydınlatmak için gönderildi. (Ahzab, 33/45-46.) Efendimizin güzide ashabı da onun tebliğ ettiği bu en yüce hakikatlere iman ederek büyük bir muhabbetle âdetâ Efendimizin etrafında pervane oldular. Onu tanıdıkça daha çok sevdiler ve nihayetinde, “Anam, babam, canım sana feda olsun ya Resulüallah!” diyecek bir muhabbet iklimine girdiler. Bu sözler gönül pınarlarından coşarak dökülen bir muhabbetin tezahürüydü.

Efendimize karşı olanların bile itiraf ettikleri hakikat, dünya üzerinde hiçbir insanın onun kadar sevilmediğidir. Efendimizi sevme hususunda Hz. Ebubekir (r.a.) zirveydi. Hicret yolculuğu esnasında Hz. Ebubekir'in Resulüallah'a söylediği sözler bu sevginin sebebini açıklıyordu. Saklandıkları Sevr Mağarası'nda Hz.

Ebubekir endişelendi ve “Eğer bana bir şey olursa ben tek bir insanım. Ama size bir şey olursa bu ümmet helak olur.” dedi. Zira Hz. Peygamber bu ümmetin önderi ve rehberi idi. Ashab-ı kiram, Hak Teâlâ'nın insanlığın kurtuluş reçetesi olan İslam dinini onun vasıtasıyla kendilerine ulaştırdığının farkındaydı. Bu davetin tüm insanlık için ne manaya geldiğini sahabe efendilerimiz çok iyi biliyorlardı. Hz. Ömer (r.a.), oğlu Abdullah'a, Hz. Peygamber'i neden canından ve nefsinden daha çok sevdiğini şöyle açıklıyordu: “Dedim ki ‘Ey Ömer! Sen cahiliyenin karanlıklarında gezerken onun vesilesi ile hidayetle tanıştın. Sen şimdi onu nefsinden daha çok sevmeyecek misin? Hayır, valla-hi! Beni, İslam gibi büyük bir şeref ile şereflendiren Efendimizi, ben her şeyden ama her şeyden daha çok sevmeliyim.” (Buhari, Kitabü'l-İman, 7, 8.) Ashab-ı kiram için en büyük nimet, İslam ile şereflenmekti. Zira Hak Teâlâ, kendi içlerinden, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştu. (Âl-i İmran, 3/164.)

İnsanlığın Rahmet Elçisi olan Hz. Peygamber'in, ashabına olan düşkünlüğü ve sevgisini Yüce Rabbimiz kitabında şöyle zikretmiştir: “Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.” (Tevbe, 9/128.) İşte onun ashabına olan bu düşkünlüğü

sebebiyle hangi sahabi onunla konuşsa en sevilenin ve değer verilenin kendisi olduğunu düşünürdü. Zira Efendimiz ashabına anlayış ve şefkatle yaklaşır, onları dinler, sevinçlerine ve kederlerine ortak olurdu. Onlarla beraber oturur, yer içer ve sohbet ederdi. Dışarıdan gelen insanlar onu ashabından ayırt edemezlerdi. Efendimiz önce engin sevgisi ile onların gönüllerini kazandı sonra ellerinden tutarak, onları kucaklayarak İslam ile şereflendirdi. Hz. Peygamber'in ashabı da bu eşsiz muhabbetin zevki ile ona bağlandılar. Hatta Hz. Sevban, bir gün Peygamberimize onun yanındayken içinin huzur ve manevi zevkle dolduğunu ancak ondan ayrı kalma düşüncesiyle kederlendiğini ifade etmişti. Zira onun ahirette peygamberlerle beraber olacağını ancak kendisinin kim bilir nereye savrulacağını ve bundan dolayı üzüldüğünü söylediğinde Peygamber Efendimiz, tüm inananlara şu müjdeyi verdi: “Kişi sevdiği ile beraberdir.” (Buhari, Edeb, 96.) Sahabe efendilerimiz, İslam'dan sonra hiçbir sözün onları bu kadar çok sevindirmediğini söylediler. Ona ümmet olma şerefine erenler ve onu canlarından aziz tutup sevenler, inşallah ahirette de onunla beraber olma payesine erişecekler.

Hz. Peygamber'i (s.a.s.) sevmenin ve ona ittiba etmenin, iman hakikatine erişmenin yolu olduğunun idrakinde olan sufiler kendi yollarını, Hz. Peygamber'in manevi ha-

yatını yaşamak olarak tarif ederler. Büyük sufi Cüneyd-i Bağdadi, “Peygamber'in izini takip edenlerden başkası için Allah'a giden bütün yollar insanların yüzüne kapatılmıştır.” diyerek Efendimize uymak dışında bir kurtuluş yolu olmadığını belirtir. (Abdülkerim Kuşeyri, *Kuşeyrî Risâlesi*, Semerkant Yay. s.112.) Çünkü Yüce Kitabımız, Cenab-ı Hakk'ı sevmenin ve O'nun mağfiretine ermenin ancak Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ittiba ile mümkün olduğunu haber veriyor. Efendimizin sünnetini gönülden benimseyip yaşayanlar Hakk'ın da sevgi ve hoşnutluğuna ererler. (Âl-i İmran, 3/31.) ■

**İmanın tamamı
Allah ve Resulü'ne
inamakla olur.
İmanın hakikatine
ermek de ancak
Resulüllah'a
muhabbet
duymak ve
ittiba etmekle
gerçekleşir.**

Betül ERYILMAZ:

“Değerlerimizin kuklalarla aktarımı, bizim tarihimizde çok eskilere dayanıyor.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Kur'an kursu öğreticisiyken kukla sanatçılığı olarak da bilinen vantrilok olma fikri sizde nasıl doğdu ve bunu mesleğinize nasıl taşıdınız?

Vantrilok kukla gösterisini ilk kez TV'de izlemiştim ve çok ilgimi çekmişti. O zamanlar eğitimi yaygın değildi, biraz evde kendi çabalarımla denedim, sonrasında iki ayrı kurumdan eğitimini aldım ve Çilek hayatıma girdi. Çilek, 4 yaşında gerçek bir çocuk gibi sevinip üzüyor, ağlayıp küsüyor, meraklı, utangaç. Çocuklar en çok Çilek'in bu hâllerini seviyor ve Çilek'te kendilerini görüyorlar. Her sene başında Çilek arkadaşları ile tanışır ve sınıfımızın bir öğrencisi gibi olur. Onlarla birlikte öğrenir, onlarla oyunlar oynar. Çilek her derste etkin olarak yanımda bulunuyor. Kur'an harflerini öğrenirken, ezber yaparken, hikâye anlatırken okulda yaşadığımız tüm anılarda hatta fotoğraflarda bile bizimle birlikte. Bazen hasta olup okula gelemiyor, o günlerde onu özleyip öğrencilerim. Zaten kukla gösterimi, değerlerimizin kuklalarla aktarımı bizim tarihimizde çok eskilere dayanıyor. Hepimiz Karagöz-Hacivat sahnelerini izlemekten büyük zevk alırdık, eski ramazan geleneklerinden olan meddahlar, ellerinde kuklalarla komik ama bir o kadar öğretici, ders verici hikâyeler anlatırlardı. Bizim çocukluk yıllarımızda da kuklalı filmler oynatılırdı. Hâlâ o günleri hatırlarız, kahramanların isimleri aklımızdadır. Hatta komik sahneleri bile hatırlamamızdır. Çilek de tıpkı onlar gibi öğretime renk katıyor, bir yenilik, bir farkındalık oluşturuyor.

Minik çocuklar, kuklanız Çilek'i görünce nasıl bir tepki verdi ve Çilek'in 4-6 yaş Kur'an kursu öğrencilerinin eğitim öğretimine ne gibi katkısı oldu?

İlk tanışmada Çilek utanır; konuşmak, ismini söylemek istemez hatta sınıfın duygusal durumuna göre bazen kucağımdan inmez, ağlamaklı olur. Sonra korkacak bir şey olmadığını telkin ederiz, hatta bunu sınıftaki diğer çocuklara anlatırız, konuşmak istemeyen çocuklar yapar. Sonra yavaş yavaş alışır sınıfa, tüm arkadaşlarının isimlerini öğrenir ve alıştıktan sonra geveze ve komik olmaya başlar. İşte bu an-

dan itibaren eğitimin eğlenceli kısmı başlıyor, hem öğretmen olarak benim için hem kurs ile ilk kez tanışan öğrencilerim için. Kendi duygularını tıpkı bir ayna gibi karşılarında görmek ve o duyguların aslında sıradan ve yaşanması gereken bir süreç olduğunu fark etmek, başa çıkmayı deneyimlemek ve başa çıkabilmek öğrencileri çok rahatlatıyor. Eğitimde çok etkin bir öğrenme metodu vardır. Biz buna akran öğrenmesi diyoruz. Çilek çocuklarla tam olarak bu yöntem ile anlaşılıyor. Bazen beni değil onu dinliyorlar. “Öğretmenim sen değil Çilek anlatsın lütfen!” sesleri yükseliyor sınıftan.

Çalışmalarınız ve gayretleriniz öğrencileriniz ve çevrenizdeki insanlar tarafından nasıl karşılanıyor ve nasıl tepkiler alıyorsunuz?

Çilek ve ben, anne ve kızı gibi olduk desem abartmış olmam sanırım. Karnımdan konuşmak kısmı herkese çok farklı geliyor. Sadece çocuklar değil yetişkinler bile konuşmasını istiyor. Hatta Çilek o kadar sevdiriyor ki kendini, cevap verip karşılıklı sohbet ediyorlar. Müftülüğümüze bağlı kurslarımıza Çilek’le zaman zaman tiyatro gösterilerine gidiyoruz. İlk kez gören öğrencilerin heyecanı bambaşka oluyor. Heyecanla izleyip gösterinin tekrarını istiyorlar. Burada çalışma ve gayretlerimi görünür kılan, Çilek’in daha fazla çocukla buluşup daha fazla yüreğe dokunmasına vesile olan idarecilerime de teşekkür etmek istiyorum. Elbette sınıfımdan çıkmak farklı ortamlarda olmak, yeni tecrübeler kazanmak beni de heyecanlandırıyor.

Çilek’le Hatay’daki depremde çocukların da yanında oldunuz, onların yüzlerinde tebessümler oluşturduunuz. Çocukların sevinmesini sağlamak ve onlarda gülen yüzler oluşturabilmek nasıl bir duygu?

6 Şubat depremi hepimizi derinden sarstı. Ülkece depremin olduğu ilk andan itibaren orada olup bir işin ucundan tutmak, birisine faydalı olmak için can attık. Depremin 10. gününde 40 kişilik bir personel ekibi ile Hatay Kırıkhan’a gittik. Henüz yaralar tazeydi. Herkes depremin şokundaydı. Sevdiklerini kaybedenler, evi, iş yeri göçenler, çaresiz babalar, ne yapacağını bilmeyen anneler ve yaşadıklarına bir anlam veremeyen çocuklar... Bu çok üzücü bir sahne, insan ne yapacağını nasıl davranacağını kestiremiyor. Çadır kent alanına gittiğimizde Çilek sırtımda çantamdaydı. Uygun ortam olursa çıkarmayı planlamıştık. Beraberimdeki öğretici arkadaşlarımla alanın bir bölümünde oynayan çocukları fark ettik. Çilek çıktığı anda ilgi odağı oldu. Sadece çocuklar değil gençler hatta anne ve babalar, yaşlılar bile etrafımızı sardı. Herkes kısa bir süre de olsa yaşananları unuttu; hep birlikte tebessümler ettik, hediyeler dağıttık. Ertesi gün ekip sorumlularımız hızla çocuk çadırı kurdular ve Çilek bu vesile ile 3 gün arkadaşlarıyla buluştu. Görevimiz bittiğinde hepimiz gönlümüzün yarısını Hatay’da bırakarak ayrıldık. Bu arada Çilek’i elime her aldığımda muhakkak aklıma gelen bir anımı paylaşmak istiyorum. 7-8 yaşlarında bir oğlumuz var-

dı. Çilek’ten o kadar zor ayrıldı ki son kez arkamızdan seslendi “Öğretmenim büyüyünce araba alıp Kütahya’ya gelip seni ve Çilek’i arkadaşlarıma getireceğim.” Sanırım bir kukla ile ne yapılabilir sorusunun en net cevabı bu olmalı. Bir kukla ile, bir kalem ile, bir oyun hamuru ile hatta topraktan kardığımız çamur ile çok şey yapılabilir. Öyle çok şey yapılabilir ki bazen yapan bile yaptıklarına şaşırıyor. ■

Öz Geçmiş

Betül Eryılmaz, Kütahya’da doğdu. İlkokul eğitimini Evliya Çelebi İlkokulunda tamamladıktan sonra Kütahya Merkez Anadolu İmam Hatip Ortaokulu ve aynı okulun lisesinden mezun oldu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki öğrenimini 2007 yılında bitirdikten sonra Anadolu Üniversitesi Sosyal Hizmetler Bölümünü okudu. Hâlen Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ana bilim dalında yüksek lisans eğitimine devam etmekte olan Betül Eryılmaz, Kütahya Yediler Camii Kur’an Kursunda 4-6 yaş öğreticisi olarak görev yapmaktadır, evli ve 2 çocuk annesidir.

TABIİ AFETLER KARŞISINDA İNSAN ve SORUMLULUĞU

Ali BÖCÜ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İnsan, akıl, ilim, irade gibi özellikleri ile yeryüzünün en değerli varlığıdır. Allah'ın (c.c.), mükerrem kıldığı (İsra, 17/70.) insan, dünyada ağır bir emanet yüklenmiştir. (Ahzab, 33/72.) Bu yönüyle baktığımızda -hakkında farklı açılardan yapılmış pek çok tanımlamalar olsa da- insanı sorumluluk sahibi ve yaptıklarının iyi ya da kötü sonuçlarını üstlenmiş varlık olarak tanımlamamız mümkündür.

İnsanın “sorumlu” olmasında, onun bilgiye sahip olma özelliğinin de üzerinde durmak önem arz etmektedir. Allah (c.c.) insanın varlığını ve yaratılış hikmetini ilimle alakalandırmış; insan, varlık anlamını ilimle bulmuş ve bu sayede meleklerin saygısına mazhar olmuştur. (Bakara, 2/30-33.) Bu özelliğini dikkate almadan insanı anlamaya ve değerlendirmeye çalışmak eksik olacaktır. İslam'da ilk vahyin “oku!” emri ile başlaması da (Alak, 96/1.) kalem, gözlem, tefekkür gibi bilgiye ulaşma vasıtalarına Kur'an'da her fırsatta işaret edilmesi de bu hususun önemini göstermektedir. İnsan, kendi varlığını, yaratıcısını ve âlemi ilim ile tanıyıp hakikati idrak edecek, dünyası ve ahiretini bu hakikatle mamur hâle getirebilecektir. Onun ilim sahibi olmasından ve elde ettiği ilimle yapıp ettiklerinden yeryüzünün diğer canlı cansız varlıkları da olumlu ya da olumsuz olarak etkilenecektir. Meleklerin ve tabiattaki diğer varlıkların ilim öğrenen insana dua etmesi, ümitlerini ilim sahibi Müslümana bağlamaları bu anlamda boşuna değildir. (Ebu Davud, İlim, 2, [H. No: 3641]; Tirmizi, İlim, 19, [H. No: 2682].)

Yakın zamanda ülke olarak yaşadığımız ve hepimizi tarifsiz üzüntülere boğan tabii afetler bizi, insanı ve sorumluluğunu, insanın ilim ve kaderle ilişkisini farklı boyutları ile düşünmeye sevk etmiştir. Yıkılan binalarla doğru zeminlerde ve doğru standartlarda yapıldığı için depremden az ya da hiç etkilenmeyen binalar, tabii afetlere karşı da yapmamız gerekenler olduğu konusuna dikkatlerimizi çevirdi. Üstelik bilgi ve irademizin alanına giren konularda her işimizi en güzel (ihسان) ve en sağlam şekilde (itkan) yapmak, muhtemel risk ve tehlikelere karşı tedbirli olmak inancımızın bir gereğidir. Hâl böyle iken felakete dönüşen bir depremle karşılaşmamız, bize dinimizin hayata dair öğördüğü “her işi usulüne uygun ve en güzel, en sağlam şekilde yapma” bilincinden -bir şekilde- uzaklaştığımızı hatta bu uzaklaşmayı da kanıksadığımız gerçeğini göstermektedir. Başka bir deyişle, İslam'ın uğradığı yerlere can veren, hayatı madden ve manen yaşanabilir kılan ilkelerine, yaşantımızda sembolik bir yer verip dinin prensiplerine hayatımızda –özellikle ahlak

İslam'ın hayata dair öğördüğü prensipleri şekilci, yüzeysel bir şekilde palyatif bir seçenekmiş gibi değerlendirmek, dinin hayata sunmak istediği katkıdan insanı mahrum kılmak, gerçek huzur ve güvene açılan kapıları kapamak anlamına gelmektedir.

anlamında- çok da şans tanımadığımız gerçeği ortaya çıkmış oldu. Dolayısıyla deprem ve diğer afetlerden sonra dinle kurduğumuz ilişkinin sağlamlasını yapmamız elzem hâle gelmiştir. Görüyoruz ki dinimizin iman ve inanç boyutunda bir problemimiz, Allah'a karşı sevgi ve saygımızda en ufak bir problemimiz olmasa da dinin hayatın her alanında etkin kılınması konusunda birtakım tereddütler ve kafa karışıklığı yaşadığımız ortaya çıkmaktadır.

Hâlbuki İslam her fırsatta gerek tabiattaki kanunlara (âdetullah) gerekse de insanlar ve toplumlar hakkında Allah'ın

koyduğu değişmeyen (sünnetullah) yasalara dikkat çekmekte; insanları bu gerçeklikleri hem ilmen tespit etmeye hem de bunların gereğini hakkıyla yerine getirmeye çağırılmaktadır. (Enfal, 8/53; Fatır, 35/43-44; Rum, 30/41; Âl-i İmran, 3/104, 114.) İslam'ın hayata dair öğördüğü prensipleri şekilci, yüzeysel bir şekilde palyatif bir seçenekmiş gibi değerlendirmek, dinin hayata sunmak istediği katkıdan insanı mahrum kılmak, gerçek huzur ve güvene açılan kapıları kapamak anlamına gelmektedir. Özellikle İslam açısından baktığımızda dini sadece şekle veya sadece öze indirgemek din gerçekliğinden ve getireceği güzelliklerden uzaklaşmak demektir.

İnananlara en güzel örnek olan (Ahzab, 33/21.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.), kendisine vahiyle bir emir gelmedikçe aklın, ilmin ve tecrübenin gereklerine azami hassasiyet göstermesi, istişare etmesi -peygamber olmasına rağmen- hicrette olduğu gibi bütün tedbirleri alıp elindeki imkânları son noktaya kadar kullandıktan sonra işini Allah'a havale edip (tevekkül) O'nun (c.c.) yardımına sığınması; Müslümanların hem kader konusunda hem de tabii afetler konusunda sorumluluklarının çerçevesini de belirlemektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) burada ne sadece maddi tedbirlerle yetinmiş ne de işini tamamen manevi korumaya bırakmıştır. O (s.a.s.) kulluğa yakışır bir şekilde her iki alanda da iradesinin alanına giren konularda üzerine düşeni yapmıştır. Nitekim bü-

tün tedbirlerine rağmen düşmanları saklandıkları mağaranın ağzına kadar geldiklerinde Hz. Ebubekir'i (r.a.), "Korkma! Allah bizimle beraberdir!" buyurarak sakinleştirmiş; Allah (c.c.) da onları olağanüstü bir şekilde korumuştur. (Tevbe, 9/40.) Hz. Peygamber'in bu örnekliliği esasında dinin Müslümandan hayata dair istediği tutumun somut bir şekilde ortaya koyulmasıdır. O (s.a.s.) İslam'ın peygamberi olarak her alanda ilme yönelmeyi, her işi sağlam ve güzel (ihسان) yapmayı emretmiştir. (Müslim, Sayd, 57; Taberani, el-Mu'cemü'l-Evsat, I/275, [H. no: 897].) Allah'a inanma ve hak dine bağlı olmanın kişiye Allah'ın tabiata ve toplumlara koyduğu değişmez yasalara karşı kayıtsız kalabilme ayrıcalığı tanımadığını, iradesini ilgilendiren konularda elinden geleni yapmasının insanın sorumluluğunun bir gereği olduğunu öğretmiştir. O (s.a.s.), "Devemi bağlamadan mı tevekkül edeyim yoksa bağlayıp da mı tevekkül edeyim?" diye soran kişiye, "Önce deveni güzelce bağla sonra tevekkül et!" buyurmuştur. (Tirmizi, Sifatü'l-Kiyame, 60.) Hz. Ömer (r.a.), Şam'da veba olduğunu öğrendiğinde oraya girmekten vazgeçmiş; kendisine, "Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" diyenlere de "Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçırım." şeklinde cevap vermiştir. Böylece irademizin alanına giren konularda aklın, bilginin ve istişarenin gereğini yapmanın kadere inancımızın bir gereği olduğu netlik kazanmıştır. Dolayısıyla yüce dinimiz İslam'ın

İnsanın dinin, ilmin, akıl ve vicdanın gereklerinden koparak tercih ettiği hatalı tutumunu, "Ne yapalım, kaderimiz böyle imiş!" şeklinde izah etmeye çalışması inançlı olmanın değil inancın gereğinden uzaklaşmış olmanın bir göstergesidir.

tabii afetlerin olumsuz sonuçlarını önlemeye dair tedbirleri olduğuna tekrar dikkat etmemiz önemli hâle gelmiştir. Deprem gerçekliğinden yola çıktığımızda yeryüzü ve jeoloji hakkında sahip olduğumuz ilmî birikim ve mühendislik verileri ile dinî ve ahlaki ilkeler, tabii afetlerin hasarsız ya da en az hasarla atlatılabilmesi için yeterlidir. Buna rağmen insanlığın iradesini ilmin ve dinin sunduğu hakikatlerden soyutlayarak kullanması ise büyük acıların ortaya çıkmasında temel faktör olmaktadır. Birtakım menfaat ve çıkarların ilmî ve ahlaki hakikatlerin önüne geçmesi, tabii afetlerin felaketlerle sonuçlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla bugün ilim ve ahlakla olan bağımızı, dinin ilkelerini ne ölçüde içselleştirip hayatımızda ne kadar etkin kıldığımızı düşünmek zorundayız.

İnsanın dinin, ilmin, akıl ve vicdanın gereklerinden koparak tercih ettiği hatalı tutumunu, “Ne yapalım, kaderimiz böyle imiş!” şeklinde izah etmeye çalışması inançlı olmanın değil inancın gereğinden uzaklaşmış olmanın bir göstergesidir. Tedbir ve tevekkül konusundaki sorumluluğumuzu bir kenara bırakıp ısrarlı yanlışları ve tedbirsizlikleri “ilahi kader” kılıfına sarmamız, kendimize yapacağımız bir kötülük olacaktır. Kadere inanmak, ilmî gerçeklere yüz çevirmek, tembellik ve umursamazlığı benimsemek, tedbirsizliği meşrulaştırmak değildir. Aksine ilmî imkânları en üst seviyede kullanmak, işlerimizi Müslümana

İslam her fırsatta gerek tabiattaki kanunlara (âdetullah) gerekse de insanlar ve toplumlar hakkında Allah'ın koyduğu değişmeyen (sünnetullah) yasalara dikkat çekmekte; insanları bu gerçeklikleri hem ilmen tespit etmeye hem de bunların gereğini hakkıyla yerine getirmeye çağırılmaktadır.

yakışır şekilde her alanda en sağlam ve en ideal dürüstlikle yapmaktır.

Sonuç olarak depremin ve diğer afetlerin tabiatın engellenmesi mümkün olmayan tabii bir gerçekliği olduğunu bilen insan, yerleşim yeri ve şeklini belirlerken de bu bilgiyi dikkate alarak gereğini dinin istediği ihsan ve itkan bilinci ile dürüst ve hakkaniyete uygun yapmak zorundadır. Bu onun kendine ve sevdiğilerine karşı olduğu kadar diğer insanlara ve canlılara karşı sorumluluğunun da bir parçasıdır. İnsan; iradesi ve ilmi ile ifsadı değil imar ve ıslahı, çirkinleştirmeyi değil güzelleştirmeyi, riski değil emniyeti tercih etmelidir. Bugün hangi gerekçelerin insan için ilmin ve dinin insana sunduğu açık gerçeklerin önüne geçtiğini, ısrar edilen ve kanıksanan kötülüklerin beraberinde neler getirebildiğini düşünmek, daha güzel ve huzurlu bir dünya peşinde olan insan için son derece önemlidir. Toplumun ve tabiatın değişmez nitelikteki ilke ve kurallarını kendi irade ve sorumluluğumuzla birlikte aklı selimle değerlendirerek sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek; gerekli dersleri çıkarabilmek en azından gelecek nesillerin daha güvenli bir toplum içinde yaşayabilmesine imkân tanıyacaktır. İnsanın bu sorumluluğunu görmezden gelmesi ve kendi eksik ve hatalarının suçunu başkalarına atması, bilerek yaptığı kötülükleri başka mazeretlerle izah etmeye kalkması kendisi için anlamlı değildir, dinde de bir karşılığı yoktur. ■

AKIL MI DUYGU MU?

Dr. Murat KALIÇ

Çad Encemine Din Hizmetleri Müşaviri

Kendimiz ve çevremizle ilişki kurarken genelde iki temel noktadan hareket ederiz. Bunlar akıl ve duygudur. Bireydeki bu iki önemli potansiyelden biri açık ara önde olduğunda iletişim, etkileşim ve uyum problemleri neredeyse kaçınılmazdır.

Eşya, kişi ve olaylara yaklaşırken ve(ya) hüküm ortaya koyarken sadece akli devrede bulundurmamak, bireyi istenmedik neticelere götürebilir. Yaşam sahnesine yalnızca bu düzayak pencereden bakan kimselerde, esasında huzur mahalli olan kalp gündem dışı kalmıştır. Bundan dolayı, iktidarı elinde tutan aklın sonuç odaklı stratejik hamleleri bitmek bilmez. Kuşkusuz böyle bir dünyada açlık, sefalet, şiddet ve savaşların, kısacası kaosun sonu gelmez. Zira yegâne akıl, vicdanı örseleyip Rabbimizin bizlere en önemli ikramı olan merhameti yok edebilmektedir. Şifresi kırılmayan, çözümlenemeyen, dışarı sızdırmayan, kapalı kutu böyle bir kişi de tabiatıyla kimseyi dünyasına al(a)-maz.

Çevremizdeki söz konusu kişilerde mekanik bir yaşam algısı,

uzun stratejik hedefler belirleme ve bunları hayata geçirme hırsı doğrudan gözlemlenebiliyor. Ayrıca sonu gelmeyen tedavisi güç bu sendroma, sekinet ve sükûnetten yoksunluk sebebiyle belirginleşmiş uzatmalı bir depresyon hâli de eklenebilir. Kalbin katılaştığı, gözün yaşarmayı unuttuğu bu anlayışta hemen her konuda rasyonel gerekçelerin, makulleştirme çabalarının ardı arkası kesilmez. “Onlara, ‘Allah’ın size verdiği rızıktan başkaları için de harcayın’ dendiğinde, inkârcılar müminlere derler ki: ‘Dilese Allah’ın doyuracağı kimseleri biz mi besleyeceğiz! Doğrusu siz açık bir yanılığınız içindediniz.’” (Yasin, 36/47.) ayeti, temas edilen bu durumun tipik yansımasıdır. Bu bağlamda, katı rasyonellik-din/dindarlık ilişkisinde de birtakım problemler yaşanabilir. Çünkü özü itibarıyla metafizik bir boyut olan din olgusunu devamlı surette saf aklın süzgecinden geçirmenin, her şeyi fizik âleme indirgeme gibi bir kısır döngüye dönüşme ihtimali yüksek gözüküyor.

Aşırı rasyonel tutumu yaşamının ekvatoru olarak belirleyen kimseler her durumda faydacı, sağlamcı, soğukkanlı, sürekli

merkezde olan/olmak isteyen, genelde kimseye güvenmeyen, kendine de yetmeyen bir portre çizmektedir. Her konuda şekil şartları tastamam yerine getirilmesine rağmen, hep bir şeyin eksikliğinin hissedildiği ve cevabının bir türlü bulunamadığı, ruhu kabzedilmiş ortam ve durumlar bu kimselerden çok uzak değildir. Rasyonel paradigmanın en önemli çıktısı bireysellik olduğundan, bu kimselere göre öteki, gündem dışıdır. Dolaşısıyla, sürekli karşıya bakan ama önünü göremeyen, empatiden yoksun bu tarz kimliklerin, diğer insanları birey değil; yığın olarak algıladıklarını söylemek isabet dışı bir yorum olmasa gerektir. İhtimam gösterilen her şey onlar için fonksiyonel ve yararlı olduğu müddetçe varlık gösterebilir. Aksi takdirde söz konusu unsurların varlık sahnesinden silinmesi işten bile değildir.

Katı rasyonel bir tutum, tavır veya davranışın başat özelliği her zaman ait olduğu bünyede zahmetsizce yol almasıdır. Bu durum çoğu zaman karşı yakadan “netlik” olarak algılanabilse de tüm yönleriyle “işlenmemiş bir basitliğin

dışavurumu” olarak da değerlendirilebilir. Hâl böyleyken aklın sarp kayalıklarında keşfe çıkan bir kişi, bulduğunu düşündüğü/zannettiği bir nesne ile belki de başka mahalleye ait muhkem bir özneyi yıkıyor olabilir. Ya da filin sadece hortumunu yakalamakla tescilli bir fil gurusu olduğu sanısına kapılabilir.

Diğer taraftan, yaşam olayları ile ilgili gözlem yaparken veya kanaat belirtirken aşırı duygu merkezli hareket edildiğinde bazı problemler ortaya çıkabiliyor. Sırf duygusal çerçeveden iç ve dış dünyaya bakan kimseler, yaptıkları değerlendirmelerde aklı selimden ziyade genellikle sıcak duyguları heybelerinden çıkarıyorlar. Çünkü bu onlar için oldukça kolay ve zahmetsizdir. Bunun sonucunda da maalesef uç duygularda yaşama hâli göze çarpıyor. Fanatiklik, şiddet, coşkulu sevgi ya da aşırı suskunluk, bu hastalıklı durumun aynı bünyede gözlemlenen bilindik semptomlarıdır.

Olguları bir kenara bırakıp kişi, olay ve algılara yoğunlaşan aşırı duygusal kimseler, yaptıkları değerlendirmelerde hakikat yerine genelde kalplerinin ham sesini dinlemektedir. Budaçoğu zaman asil olanı iskalayıp detaylarla ilgilenme, ehem-mühim dengesini kuramama problemini doğurabiliyor. Sabitelerin olmaması veya yerleşmemesinden ötürü kaygan bir zeminde yol alma ve nihayetindeki kişilik bozukluğu da bu sürece eşlik edebiliyor. Genellikle tepkisel davranışlar sergileyen bu tarz kimseler sık sık karar ve karar-gâh değiştirebilirler. Dolayısıyla

olay, kişi ve ideolojilere çabuk ısınıp çabuk soğuyabilirler. Kalabalıkta yükselen coşkuları ve yalnızlıkta belirginleşen melankoli nöbetleri, onları dengesizliğin sahiline savurabilmektedir. Hatta duygunun doruk noktaya ulaştığı zaman ve mekânlarda akıl, irade ve muhakemeden boşalan yeri doldurmak için bazı zararlı alışkanlıkları bile kendilerine yoldaş edinmek isteyebilirler. Kısaca, uç duygusal tepki ve kararlar bazen bireyin kendi trajik sonunu hazırlamaktadır.

Söz konusu kimselerde eşya, insan ve olaylara harikuladelik

atfetme, üst seviyelerde gözlemlenen tipik bir ruh hâlidir. Zaman zaman saplantı düzeyine varabilen bu dramatik yaklaşımda; benliğinden vazgeçme, nesnelleşip merkezdekini kutsama, kendini onunla tanımlama gibi pasif edilgenlikler kaçınılmazdır. Dolayısıyla böyle kimseler, bireyselliklerini önemsemeyip öykündüğü kişi, oluşum veya yapıda kendilerini gerçekleştirmek isterler. Tüm bu teşhis ve tespitler, hakikatin üstünün örtülmesini ve son tahlilde kandırılma/aldatılma problemini su yüzüne çıkarmaktadır. Bu da hiç kuşkusuz her türlü

istismara kapı aralamaktadır. Öte yandan, bazen sözü edilen tablonun tam tersi de gözlemlenebilir. Nitekim dipten gelen debisi yüksek duygusal telkin ve motivasyonlarla kendini her şeyin üzerinde gören, sürekli alkışı arzulayıp megalomanca davranışlar sergileyen insanların da yaşadığımız toplumda görmek mümkündür.

Bahse konu kimseler malumatı doğrudan alıp analize tabi tutmadan naklederler. İçinde buldukları toplumun uygulamalarını bir üst değerim imbiğinden geçirmeden, olduğu gibi kabul edip çevresinin de bunu benimsemesini isterler. Zihinsel yaşamın anahtarları olan müzakere, tefekkür, tenkit, tartışma, ortak akıl vb. bu kimliğin kaybolmuş hükümsüz değerleri olarak ifade edilebilir. Hedefsizlik ve ilkesizlik ile uç verebilen bu durum da kişiyi gündelik yaşamaya itmekte ve maalesef gelecek inşasından mahrum bırakmaktadır. Aşırı duygusallık hâli, dini anlama ve yaşamada; dolayısıyla dindarlık tecrübesinde de bazı problemlere sebep olabilir. Nitekim sahih bilgi ve hikmetten yoksunlaşan bu anlayış, dinî yaşantı ve kültürü sadece kalıplara hapsederek bireyi ideal dinsel deneyimden uzaklaştırabilir.

Günümüzde bilginin yerine aşırı duygusal tutum, davranış ve reflekslerin kolayca yaşama tutunup hâkimiyet sürdüğü bariz ortamların başında sosyal medyanın geldiğini söylemek mümkündür. Her şeye ulaşmanın; dolayısıyla olmanın ve(ya) ermenin oldukça kolaylaştığı bu vasatın en bonkör müşteri-

leri sözü edilen aşırı duygusal kimselerdir. Bu ortamlarda genellikle gözlemlenen cehaletle harmanlanmış geçirgen olmayan keskin bir taassubun karar perdesi ise dogmatik köleliktir. Zaman zaman ötekini hoyratça çemberin dışına itme şeklinde tezahür eden bu durum kutuplaşmanın bütün şifrelerini çözmektedir. Bu noktada aşırı duygusal saiklerle harekete geçen kimseler dedikodu, kınama, alay, iftira, linç vb. savunma hamleleri ile defans hattını korumaya alabilir. Tüm bunlar şüphesiz, kişide ve son tahlilde toplumda asalet ve etkin bir duruşun mevzi kaybetmesine sebep olmaktadır.

Bakımsız olarak meseleye yaklaşmak gerekirse akıl ve duygunun uç noktalarında gezinmek, bireyleri kendi gettolarına hapsedip müşterek cemiyet düşüncesinden ve biz şuurundan uzaklaştırır. Tepki verilmesi gereken konularda bile ortak bir ses duymak çoğu zaman güçleşir. Bu iki aşırı tutum analize tabi tutulduğunda, ikisinde de nefse teslim olmuş büyüklenmecî ve Makyavelist bir yaklaşımın varlığı söz konusudur. Ayrıca her ikisi de genellikle ailedeki yanlış eğitimin ya da eğitimsizliğin beklenen neticesidir.

Yüce dinimiz İslam, her şart ve durumda orta yolu benimsediği gibi kişi, durum, olay ve meselelere yaklaşımda da akıl ve duygu dengesini önemsemektedir. Nitekim İslam'daki en üst değer olan takva, Yaratıcı'nın zat ve sıfatları ile bilinmesini ifade eden "marifetullah", O'na layık kul olabilmenin bilgisine karşılık

gelen "mehafetullah" ve O'na derinden ve devamlı bir sevgi beslemenin adı olan "muhabbetullah"ın bileşkesidir. Bu da akıl ve duygunun eşgüdümü kullanıldığında, insanın Yaratıcı ve doğal olarak dış dünya ile ideal ilişkiler kurabildiğini göstermektedir.

Kuşkusuz, tamamen bir kutba yaklaşmak veya o sınırlarda dolaşmak kişiyi aşırılığa sevk eder ve bünyedeki ideal dengeyi bozar. Zira uçta durmak ve(ya) yaşamak, sürekli bir çabayı gerektirir ki bu da insan fitratına uygun değildir. Buradan hareketle esasında akıl ve duygu, motivasyonları farklı fakat birbirine yakın duygulanımları temsil eden, insan yaşamının tuzu biberi mesabesindeki ağlamak ile gülmek gibidir. Dolayısıyla birbirinden ayrılmayan bu ikiz kardeşlerden yalnızca birini tercih etmek veya benimsemek insan için doğru, bütünleyici ve kucaklayıcı bir tavır olmayacaktır. Aksine bu yaklaşım, bireyi bilindik anayoldan, istikameti belli menzilden alıkoyacaktır. Çünkü bir şey akılla bilinip duyguyla yaşandığında tam ve anlamlı olur. Zaten bu denge noktalarından biri eksik olduğunda veya birine fazlaca yük bindiğinde, çevremizde olan biteni net gördüğümüz o istendik kuş bakışını gerçekleştiremeyiz. Unutmayalım ki hem akıl hem de duygu, zihinsel ve ruhsal dünyamızın taşıyıcı kolonlarıdır. O hâlde, ayakta ve hayatta kalmaya çalıştığımız yeryüzü yürüyüşümüzde, bu iki sağlam koltuk değneği her daim elimizin altında olmalıdır. ■

YAŞAM İÇİNDEKİ DÖNGÜ ÖLÜM REALİTESİ

Ayşe GÜREL

Bilecik Vaizi

“Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz.” (Enbiya, 21/35.)

İnsanoğlunun ömrü takdir edilmiştir. Takdir edilen yaşam ise sınırsız değildir. Yüce Allah'ın (c.c.) belirlediği ömür sona erdiğinde insan, ölüm gerçeği ile karşı karşıya gelir. Her şey fânidir, yalnız Allah bakidir. Ölüm denen hakikatten kurtulup dünyada sonsuz yaşamak olsaydı hiç şüphesiz bu imkâna peygamberler sahip olurdu. Oysa âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bile bu dünyadan irtihal etmiştir. Ölüm kimseye ayrıcalık tanımamıştır, kimseyi diğerinden üstün kılmamıştır.

Eşitlik ilkesinden taviz vermemiştir. Ölümün kimseye ayrıcalık tanımayacağını ifade eden ayetler şu şekildedir: “Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler.” (Zümer, 39/30.), “Biz, senden önce de hiçbir beşere ölümsüzlük vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?” (Enbiya, 21/34.)

Hayatın bir süresi vardır ve o süreye ecel denir. Her doğan, doğarken ölüme namzet olarak doğar. Bu bir ilahi düsturdur. Enes bin Malik (r.a.) demiştir ki: “Bir kere Resulullah (s.a.s.) birtakım çizgiler çizerek şöyle buyurdu: ‘İşte bu çizgi insanın umduğu emelidir. Şu çizgi de ecelidir. İnsan uzakta ki emelini beklerken kendisine

Hayatın bir süresi vardır ve o süreye ecel denir. Her doğan, doğarken ölüme namzet olarak doğar. Bu bir ilahi düsturdur.

en yakın olan ecel ansızın gelir.” (Buhari, Rikak, 4, 171.)

Hız. Enes’ten (r.a.) aktarılan bu rivayette denildiği gibi ölüm beklenmeden bir zamanda gelir. Bu sebeple o an gelmeden bütün günahlarımıza tövbe ve istiğfar ederek geleceğe yeni bir başlangıçla adım atabiliriz. Rabbimize kavuşacağımız, O’na hesap vereceğimiz bilincini her daim zihnimize canlı tutarak yaşantımızı bu düşünceler ekseninde şekillendirebiliriz. Allah dostlarından biri, “Kırk yıl oldu, uykumda dahi Rabbinden gaflet hâlinde olmadım.” der. Böyle bir kişi için ebedî diriliş saati, vuslat saati vardır. Hatta dervişler evradı ezkarının önünde, tefekkür-ü mevt yaparlar. Elleri tes-

bih, gözleri yumulu, ölüm anını düşünürler. Bu tefekkür içerisinde bir saniyelik, bir nefeslik gafletten dahi Allah'a sığınır.

Ölüm olgusu bir yok oluş değildir. Fena âleminden beka âlemine bir intikaldir. Fena ile bekanın kesiştiği kritik bir merhale. Hiç ölmeyecekmiş gibi hayat süren, mal, mülk, makam sevdasında olan, ölümü kendine yakıştırmayan kişi, her şeyi geride bırakmış ve bir parça beze sarılı, daracık mekâna sıkışmış olarak gider. İşte bu duruma ibretle bakan gözler neler görmez ki! Akıbeti orada ne olacak? Daha dün konuşuyor, gülüyor, geziyordu. Şu an ebedî yolculukta. Onun yerinde olmama engel şu an benim yaşıyor olmam. İşte ölüm, silkelme ve hayatına yön vermek için bir fırsat tanıyor insana.

Cennetlik kimse vefat ettiğinde âdeta ruh beden kafesini kırar, ölümüyle sonsuz hürriyete kavuşur. Kabrine cennetten bir kapı açılır, misk kokuları gelmeye başlar. Sabahı haşre kadar o huzurun içerisinde sanki dün vefat etmiş de bugün mahşer kurulacakmış gibi berzah hayatı çabucak geçirir. Dönüşü olmayan bu yolculuğa çıkan kimsenin bazı hâllerini Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle açıklıyor: "Cenaze tabuta konulup erkekler omuzlarında yüklendiklerinde, o cenaze iyi bir kişi ise 'Beni acele olarak gideceğim yere ulaştırınız.' der. Eğer o cenaze kötü bir kişi ise 'Eyvah! Bu cenazeyi nereye götürüyorsunuz.' diye feryat eder. Cenazenin bu feryadını

Zaman su gibi akıp geçmektedir. İnsan yavaş yavaş ölüme yaklaşmaktadır. Ömür sermayesi tükenmekte, ahiret hazırlığı için tanınan süre dolmaktadır. Bu gerçekleri bilen mümin, kulluk görevini doğmayacak bir günün sabahına bırakmaz.

insandan başka her şey işitir. Eğer insan bu feryadı duysaydı dayanamayarak bayılırdı." (Buhari, Cenaiz, 91, 103.)

Dünyada aza kanaat etmeyen bizler gideceğimiz yeri düşünüyor muyuz?

Hz. Ömer'in (r.a.) şu uyarısı da ölüme hazırlık konusunda bizlere bakış açısı kazandıracak niteliktedir: "Hesaba çekilmeden önce nefislerinizi hesaba çekin. Kendinizi en büyük buluşma için hazırlayın. Kıyamet gününde hesap, ancak dünyada kendini sorgulayanlar için kolay olur." (Tirmizi, Kıyame, 26.) İnanan bir kimsenin sonsuz yolculuğa çıkacağını bildiği hâlde hiç hazırlık yapmaması düşünülebilir mi? İnsanoğlunu aldatan sonu gelmez emellerden, ölçsüz dünya sevgisinden kurtulmanın tek yolu, en büyük vaiz olan ölümü hatırdan çıkarmamaktır.

Zaman su gibi akıp geçmektedir. İnsan yavaş yavaş ölüme yaklaşmaktadır. Ömür sermayesi tükenmekte, ahiret hazırlığı için tanınan süre dolmaktadır. Bu gerçekleri bilen mümin, kulluk görevini doğmayacak bir günün sabahına bırakmaz. Dünyanın çalışma, ahiretin ise hesap verme yeri olduğunun idrakî içerisinde olur. Dünya ahiretin tarlasıdır. Bu âlemde ettiklerimizin hasadı ahirettedir. Salih bir insan olmak, bu dünyada salih ameller işlemekle mümkündür. "Bugün Allah için ne yaptım?" sorusunu her gün kendimize sormamız, imtihanımızda başarıyı yakalamak için oldukça elzemdir. ■

ARAF SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada yedinci, iniş sırasına göre ise 39. olan Araf suresi, 206 ayetten oluşmaktadır. Sad suresinden sonra, Cin suresinden önce Mekke'de indirilmiştir. Surenin içinde ele alınan konular, muhteva ve üslubu, bu surenin Enam suresinin ardından ya da eş zamanlı olarak her ikisinin Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretine yakın bir zamanda nazil olduğunu gösterir. Surenin 163 ila 170. ayetler arasındaki sekiz ayetinin, Medine'de indiğini söyleyen âlimler olmuşsa da bu görüş zayıf olarak değerlendirilmiştir. (İbn Aşur, et-Tahrir, Tunus 1984, 2/6.)

Ayet sayısı itibarıyla Mekke'de indirilen en uzun sure, Kur'an'daki bütün sureler arasında ise üçüncü uzun suredir. Bu nedenle "es-Seb'u't-Tivâl" (yedi uzun sure) diye isimlendirilen sureler içinde gösterilir. (İbn Aşur, 8/5-6.) Bunun yanında bir önceki sure olan Enam suresiyle birlikte "iki uzun sure" şeklinde de anılır. Sure, ismini 46 ve 48. ayetlerde geçen "A'râf" kelimesinden almaktadır. İlgili ayetlerde bu kelime, "cennet ile cehennemini birbirinden ayıran bölgedeki surun yüksekçe olan kısımları" anlamına gelir. Diğer taraftan Araf suresine başında yer alan harflerden dolayı Elif-Lâm-Mîm-Sâd suresi de denilmektedir. Ayrıca Mikât (ayet 143) ve Mîsâk (ayet 169) gibi adlarla da anılmakta ise de meşhur olan ismi Araf'tır. (İbn Aşur, 2/5-6.)

Araf suresi, gerek üslup gerek muhteva bakımından bir önceki sureyi (Enam) andırmakta ve onun devamı

gibi görünmektedir. Zira tevhid ve iman esaslarına ilişkin Enam suresinde bahsedilen hususlar bu surede daha da detaylandırılmış, önceki toplumlardan verilen örneklerle konular daha da genişletilmiştir. Bakara ve Âl-i İmran sureleriyle de yer yer muhteva benzerlikleri gösteren bu surede ağırlıklı olarak iman ve itikadi konular, özellikle de ahirete iman ve buna ilişkin hususlar ele alınmıştır. Bunun yanında vahyin ehemmiyeti, körü körüne ataları taklit etmenin yanlışlığı ve zararlı sonuçları, iman edenlerle inkârcı kimselerin ahirette karşılaşacakları durumların mukayesesi, Allah'ın mutlak hâkimiyeti ve hükümlerliliği, rahmetinin enginliği gibi iman ve itikada ilişkin pek çok konu Araf suresinin içeriğinde yer alır. Ayrıca surede Allah Resulü'nün (s.a.s.) ve önceki peygamberlerin tevhid mücadelelerine vurgu yapılarak bu uğurda gösterilen çaba ve karşılaşılan zorluklar gözler önüne serilir. Böylece müminlerin, onların tevhid mücadelelerinden dersler çıkarıp öğüt almaları hatırlatılır. Temel özellikleri Allah'a şirk koşturmak ve ahireti inkâr etmek olan müşrikler sure içinde pek çok kez uyarılır, müminlere de sabır, sebat ve metanet tavsiye edilir.

Sure, Kur'an'a uymanın önemini ve onun buyruklarına tabi olmanın gerekliliğini bildiren ayetlerle başlar. Çünkü o, Allah tarafından Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla indirilmiş ilahi bir kitap, mesajlarına kulak verilmesi gereken hidayet rehberidir. Surede kendilerine vahiy bilgisi ulaşmış olanların sorumluluğuna

dikkat çeken bu ayetlerden sonra, önceki milletlerden Allah'ın buyruklarına aykırı davranan toplumların ummadıkları bir anda Allah'ın azabı ile karşılaştıkları ve helak olduklarının haberi verilir. Böylece ilahi mesajı reddeden kişilerin akıbetleri üzerinden insanlar uyarılır. Surenin girişinde yer alan bu ayetlerden sonra, ahiret gününde amellerin tartılacağı, iyilerin kurtulacağı, günahkârların da yaptıkları kötülükler yüzünden cezaya maruz kalacakları vurgulanır. Ahiret hayatına inanmayanlar, ya kibirlerinden ya da günaha düşkünlükleri yüzünden inkâr yoluna saparlar. Nitekim şeytan da kibirden dolayı Âdem'e secde etmemiştir.

Surenin 11-25. ayetlerinde Hz. Âdem ve eşinin cennete yerleştirilmeleri anlatılır ve bu bağlamda Âdem (a.s.) ile İblis kıssasından söz edilerek insan nesli, şeytanın tuzaklarına karşı uyarılır. Zira Hz. Âdem bütün insanlık için iyinin ve iyiliğin örneği olurken İblis ise kötünün ve kötülüğün ilk kaynağı olmuştur. Daha önce Bakara suresinde de geçen bu kıssa önemine binaen burada tekrar zikredilmiş, böylece şeytanın tuzaklarına karşı devamlı uyanık kalınması istenmiştir. İlgili ayetlerde belirtildiğine göre Hz. Âdem ve Hz. Havva, Allah'a karşı işledikleri günah sebebiyle suçlarını itiraf etmiş ve yaptıkları eylemden büyük bir pişmanlık duyarak Allah'a tövbe etmişlerdir. Cenab-ı Hak da onların bu samimi yakarışına af ve merhametiyle karşılık vermiştir. Böy-

lece Âdem (a.s.), Hakk'ın rahmetinden ümit kesmediği için bahtiyarlardan olmuştur. Hâlbuki İblis, işlediği günahı kabul etmediği gibi yaptığından hiçbir nedamet duymamış, azgınlığının ve haddi aşmasının sebebi Allah'a bağlayıp rahmetten ümidini kesmiş ve ebedî azaba uğramıştır.

28-30. ayetlerde insanoğlunun sorumsuzca yapmış olduğu eylemlere bahane bulma gerekçelerine işaret edilir. Nitekim kötü ve çirkin bir eylemde bulunan müşriklerin, "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" demek suretiyle işledikleri günahları ve çirkinlikleri kötülük olarak kabul etmedikleri, üstelik bunu Allah'ın emrettiğini söyleyerek daha da ileriye gittikleri bildirilir. Oysa Allah (kullarına) kötülüğü emretmez. Ancak onlar, Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edinip onun adımlarını takip etmişlerdir. Daha sonra gelen ayetlerde, güzel ve temiz giyinmenin gerekliliği, helal dairesinde yiyip içmenin meşruluğu anlatılırken israf ve savurganlık gibi davranışlardan uzak durulması istenmiştir. Ayrıca açık ve gizli kötülük yapmanın, günah işlemenin, haksız yere sınırı aşmanın, Allah'a ortak koşmanın ve Allah hakkında bilmediğimiz şeyleri söylemenin haram kılındığı belirtilmiştir.

44-51. ayetlerde cennet ve cehennem ehlinin karşılıklı konuşmalarına değinildikten sonra, Araf'takilerin yüzlerin-

den tanıdıkları bazı cehennem ehli kimselere seslenerek, "Ne gücün ne de büyüklük taslamanın bugün artık yarar sağlamayacağını" söyleyecekleri belirtilir. 54-57. ayetlerde Allah'ın yerleri ve göğü, geceyi ve gündüzü, güneşi, ayı ve yıldızları yarattığı, varlıkları yüce bir hükümlerle yönettiği ve her yerde O'nun emirlerinin geçerli olduğu belirtilir. Çünkü yaratmak da buyurmak da O'na aittir. 59. ayetten itibaren surenin büyük bir bölümünde Hz. Nuh'tan başlayarak Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Lut, Hz. Şuayb ve Hz. Musa'nın kendi kavimleriyle aralarında geçen olaylarla, yaptıkları tevhid mücadelesine değinilir. Araf suresinde geçmiş toplumların hayatlarından sunulan canlı kesitlerle, peygamberlerin iman uğrunda eşsiz mücadeleleri, azim ve fedakârlıkları gözler önüne serilirken yeri geldikçe de Mekke müşrikleri uyarılır, müminlere de sabır ve sebat göstermeleri tavsiye edilir.

103-158. ayetlerde Hz. Musa'nın tebliğ çabaları, kavmiyle olan ilişkileri, Firavun ve taraftarlarına karşı verdiği mücadele, gösterdiği mucizeleri, Firavun'un kavminin kuraklık ve kıtlıkla imtihanı, tufan, çekirge, haşarat, kurbağa ve kan ile cezalandırılmaları, İsrailoğullarıyla yaşanan süreçler, Hz. Musa'nın Allah ile konuşması gibi konulara yer verilir.

Surede önceki kavimlerin yaşadıkları olaylara ve akıbetlerine ilişkin verilen bilgilerden sonra "Mîsâk" ayetine geçil-

miştir. Bu bağlamda surenin 172-174. ayetlerinde “elest bezmi” diye terimleşen, Allah’ın bütün insanların ruhlarını bir araya getirerek kendi varlığını sorması, âdeta bir sözleşme yaparak kendisinin varlığına onları bizzat şahit tutması hakkında bilgi verilmektedir. Âdemoğulları Allah’a iman etmede, ikrar ve şahadet zincirinin birer halkası gibi nesiller hâlinde yaratıldılar. “Bizim iman ve ikrardan haberimiz yoktu.” demesinler diye art arda gelen peygamberler tarafından uyarılmışlardılar. Allah’ın ayetlerini hiçe sayanlar, yavaş yavaş ve farkına varmadan helake doğru sürüklenmişlerdir.

179-181. ayetlerde insanı bilgiye, ilme, düşünce ve imana götürecek temel insani özellikler anlatılmaktadır. Harikulade yetenek ve özelliklerle donatılmış insanoğlunun, kulluk görevini yapmadığında, hayvandan daha aşağı bir mertebeye ineceği bildirilmektedir. Ayrıca, esma-i hüsnâ ile dua edilmesine, hakkı ayakta tutan ve adil davranan bir topluluğun her zaman var olacağına işaret edilmektedir. Surenin son bölümlerinde puta tapmanın anlamsızlığı ve faydasızlığı bir kez daha ortaya konulur, kıyametin ne zaman kopacağını Allah’tan başka kimsenin bilmediğine dikkat çekilir. Bu bilgi Hz. Peygamber’e dahi verilmemiştir. Zira Peygamberin görevi gayb âleminin sırlarını açıklamak değil, Allah tarafından bildirilenleri tebliğ etmektir. Çünkü o sadece bir müjdecî ve bir uyarıcıdır. (Araf, 7/188.)

Araf suresinde geçmiş toplumların hayatlarından sunulan canlı kesitlerle, peygamberlerin iman uğrunda eşişiz mücadeleleri, azim ve fedakârlıkları gözler önüne serilir.

199-206. ayetlerde kolaylığın seçilmesi, iyiliğin emredilmesi, cehaletin her konumundan beri olunması emredilmektedir. Şeytandan Allah’a sığınılması gerektiği ve takva sahiplerinin her zaman hakikati bulacakları vurgulanmaktadır. Kur’an’ın inananlar için bir hidayet ve rahmet kaynağı olduğu, Kur’an okunduğunda susup dinlemenin gerektiği, her zaman Allah’ı zikretmenin insan için bir ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, inananların kibire kapılmayıp sadece Allah’ı tesbih ve ona secde ettikleri anlatılmaktadır. Arkasından gelen ayetlerde de Allah’ın gerçek dost ve kitap indiren ve vahiy gönderip doğru yolu gösteren olduğu bildirilmiş, kurtuluşun da affa sarılmak iyiliği emretmek ve gerçeği anlamayanlardan yüz çevirmekle mümkün olduğu izah edilmiştir. İnsanı yoldan çıkarmak için her zaman tuzaklar kuran şeytanın vesvesesinden Allah’a sığınmak gerektiği, bununla beraber Allah’tan korkanların şeytandan bir vesvese geldiğinde bunu hissedip basiretlerine sahip oldukları, inanmayanların ise şeytanın dostları olup onları hep azgınlığa sürüklediği açıklanmıştır.

Sure, vahye uymanın nihai hedefinin Allah’ı doğru tanımak ve O’na kulluk etmek demek olduğunu ortaya koyan şu ayetle son bulur: “Rabbinin katında bulunanlar bile O’na kulluk etmek hususunda kibire kapılmazlar, O’nu tesbih ederler ve yalnız O’na secde ederler.” (Araf, 7/ 206.) ■

Atalarımızın, Uzak Asya'nın bozkırlarından getirdiği, artık dolaşımda olmayan, sözlüklere anlamı daraltılarak hapsedilmiş bir kelime: Dulda.

“Gölge” kelimesi de kullanılıyor dulda yerine ancak gölgeyi de kapsayan daha zengin çağrışımlı bir kelime.

“Kötülerin duldası olmaz.” diyor, Karacaoğlan; pek çok hasletin, iyiliğin, insandaki ağırlığını anlatmak için “dulda” kelimesi kullanılıyor.

Çevrenizi koruyup kolluyor, mazlumların, mağdurların, muhtaçların yarasını sarıyor, onların hakkını hukukunu gözetiyor musunuz, duldanız vardır.

Cömert misiniz, yedirip içirmeyi, konuk ağırlamayı seviyor musunuz, duldanız vardır.

Kötülüğe, namertliğe, vurdumduymazlığa tahammülünüz yok mu, duldanız vardır.

Siz orada bulunmasanız bile, adınızın geçtiği ortam bir saygı halesiyle mi çevreleniyor, duldanız vardır.

İtibarınız dilden dile mi dolaşıyor, duldanız vardır.

Muhataplarınızın ilk bakışta hâlimden ve derdinden anlayan bir basirete mi sahipsiniz, duldanız vardır.

Sır tutmayı biliyor, sırrınızı nadana söylemiyor musunuz, duldanız vardır.

İnsanların ardından konuşmuyor, gıybetten, malayanıden, istihzadan uzak, onurlu bir hayat mı yaşıyorsunuz, duldanız vardır.

Bulduğunuz mecliste hiç konuşmasanız bile sizin sözünüz mü geçiyor, duldanız vardır.

Bulduğunuz ortamı iyilik bulutları mı kaplıyor, duldanız vardır.

Hasılı iyi misiniz, duldanız vardır.

Ne diyor Karacaoğlan:

“Atı olan ata biner atlanır

Atı olmayan her cefaya katlanır

Yiğit attan düşse yine ad kalır

Yiğit duldasında yiğit saklanır

Kötülerin duldası olmaz, dalı olmaz”

DULDA

“Bir edebiyatçının bir duruşu, bir dünya görüşü olmalı mıdır? Bu görüş sanatına nasıl yansımalıdır?”

Tarık BUĞRA

“Evela şu önemli zannediyorum: Her romancının bir dünya görüşü var ve olmalıdır... Büyük romancıların dünyaya bir bakışları var. Bu nasıl oluyor? Bir değerler manzumesidir bu. İlkeler vardır, kıymet hükümleri vardır ve mevzu, ellerine aldıkları malzeme bakımından da toplumların kıymet hükümleri vardır, davranışları vardır... tutumları vardır. Bunların hepsi bir dünya görüşünden gelmektedir. Hıristiyanî dünya görüşü, Musevi dünya görüşü ve İslami dünya görüşü... Ateist, dinsiz dünya görüşü... Bu, büyük roman için şarttır ve İslami dünya görüşünün bir Türk yazarı için ayrı bir önemi vardır. İslami dünya görüşü, kendi insanımızı anlama çabası demektir. Bu memleketin yüzde doksan dokuzu Müslüman diyoruz, demek ki bu memleketin romanını yazmak için İslami yapının ne olduğunu “anlamak” lazımdır. Bunu anlamak için de İslami dünya görüşü şarttır.

Sadece gözlemlerle olmaz, öbürü daha büyük bir yardımcıdır. Müslüman toplum ve insanı anlamak, onu yozlaşmış, bozulmuş ve güzel taraflarıyla kavramak için şarttır. İslami bir dünya görüşü... Bunu demek istiyorum. Esefle söylüyorum, bu ihtiyaç bize duyurulmadı. Duyurulsaydı çabamız daha fazla olurdu, daha sağlamlaşırdı görüşümüz. Ama açıkça söylemek lâzım, noksandır bizde. (...) İslâmî görüş şarttır. İslam dünyasını, Müslüman toplumunu anlamak için... Bu toplum ne kadar dağılmış olursa olsun, gene de İslami törelerine göre doğuyor, İslam törelerine göre yaşamasa da İslam törelerine göre gömülüyor. Bu insanları anlamak için, İslami dünya görüşü şart olan bir ihtiyaç. Öyle sanıyorum.

(Tarık Buğra, Konuşan M. Nuri Bingöl, “Tarık Buğra ile Roman Dünyası Üzerine”, *Türk Edebiyatı*, sayı: 157, Kasım 1986, s. 42-45.)

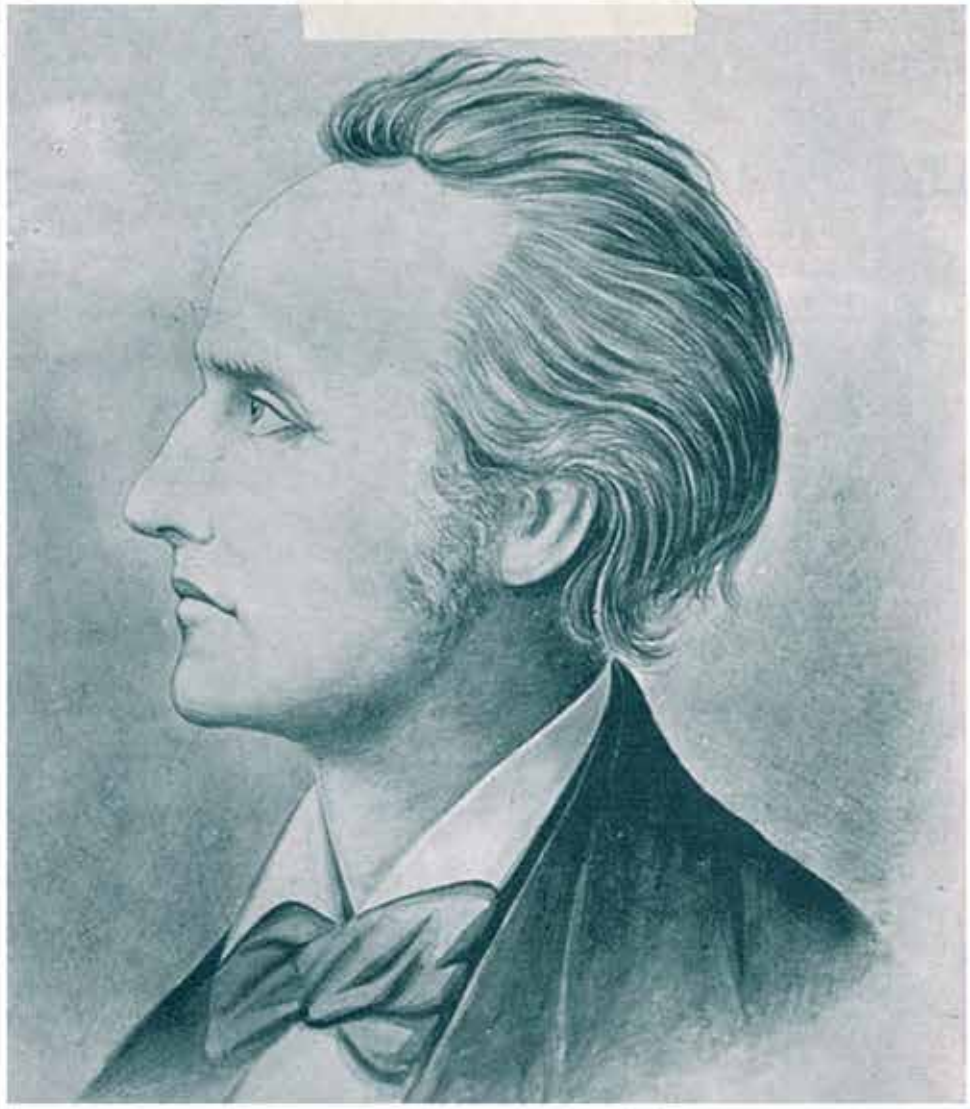
Hüseyin SU

“Duruş” ve “dünya görüşü” kavramlarının farklı olduğunu düşünüyorum. Duruş, daha çok ilkeli ve karakter sahibi olmakla ilgili anlamları ima eder. Şu insanın, “bir duruşu var” veya “bir duruşu yok” derken de bunu kastetmez miyiz? Dünya görüşü ise ilk anlamından da belli olduğu üzere, dünyayı nasıl gördüğümüzü ifade eder. Varlığı, yaratılışı ve hayatı kavrayışımız; tarih, medeniyet, inanç, din, siyasa anlayışımız ve bu bağlamdaki aidiyetlerimizin tümü, ister bir edebiyatçı, sanatçı olalım isterse sıradan bir insan olalım, dünya görüşümüzü belirler. Her insan için duruş da önemli ve gerekli olmakla birlikte, duruşu olmayan bir insan için bile bir dünya görüşünün olmaması gibi bir seçenek söz konusu değildir. İnsan inanır, düşünür, siyasadan, dinden, felsefeden, sanattan, edebiyattan, şuradan veya buradan ama mutlaka bir yerden, bir dünya görüşünden bakar varlığa ve bütün insanlığa. Edebiyat ve sanat iktidarından çekindiği için inançlarından, dininden, tarihinden, medeniyetinden, siyasal görüşünden kaçan, utanan, gizleyen, bu değerlerin verdiği eserlerine yansımından korkan bir sanatçı, edebiyatçı, önce insanlığından kaçıyor demektir. Sağlıklı zihne sahip, duruşu olan bir yazar, sanatçı, sanat ve edebiyat için bu kaçış asla mümkün değildir. Bu kaçış, olsa olsa kompleksli, kimliksiz bir yaralı bilince, kişiliği yaralı bir insana ve mütereddit yazara, sanatçıya işaret eder. Çünkü bitkinin rayihası, kokusu, bulutun rengi ve sakladığı, yüklendiği yağmur suyu gibi dünya görüşü de sanat ve edebiyat eserinde içkindir; tersi düşünülemez. Her büyük sanatçının, her büyük sanat eserinin arka planında büyük dinler, inanışlar, büyük medeniyetler, büyük tarihler ve sağlam siyasal dünya görüşleri vardır; bu olmadan olmaz. Bunlar sanat eserine, bir propaganda diliyle değil, en doğal, fitri, insani hâliyle yansır. Bir dünya görüşünün propagandasını yapan sanat eseriyle dünya görüşü olmayan sanat eseri aynı, gerçek bir sanat eseri olamama noktasında birleşir. Romanda, öyküde, şiirde, musikide, sanatın her türünde hep böyledir: Fuzuli, Baki, Şeyh Galip, Dede Efendi, Sezai Karakoç, Dostoyevski, Tolstoy, T. S. Eliot vb. büyük yazarlara ve eserlerine bakıldığında bunu görmemek mümkün mü? İslam dünya görüşüne, medeniyetine, aidiyetlerine yabancı bir sanatçının, Müslüman bir toplumu ve Müslüman insanı anlatabilmesi mümkün olabilir mi? Bakınız, yakın dönem Türk edebiyatının hâlipürmelâli...

İRLANDA'DA TÜRK ÂŞIĞI BİR ŞAİR

James Clarence Mangan

Esmâ TÜRKSEVEN

Yaklaşık beş milyon nüfusa sahip İrlanda, hem mesafe olarak hem de kültür, gelenek görenek açısından Türkiye'den epey uzakta bir ülke. Doğal güzellikleri, farklı ve gizemli yapısı, tarihî dokusu, mimarisi ile de birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuş. Avrupa'da en fazla sanatçı ve edebiyatçı çıkaran ülkelerden biri olarak da biliniyor. Edebiyat tarihine baktığımızda Oscar Wilde, Bernard Shaw, Samuel Beckett, James Joyce ve meşhur *Drakula*'nın yazarı Abraham Bram Stoker ilk akla gelen isimlerden. Liste; Jonathan Swift, William Butler Yeats, Gerald Griffin şeklinde uzayıp gidiyor.

Eğer edebiyat âşığı bir gezgin iseniz Trinity College kütüphanesine uğramadan geçmeyin ama onun öncesinde selamla-
madan geçmemeniz gereken biri var. Başkent Dublin'in Saint Stephen Meydanı'na heykeli dikilen bu şair, İrlanda'nın Edgar Allen Poe'su olarak da bilinen James Clarence Mangan'dan başkası değil.

Türk şiiri çevirirken Türk şairi olmak

Mangan, 1 Mayıs 1803'te Dublin'de fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Cizvit papaz mektebinde Latince, İspanyolca, Fransızca ve Almancayı çok genç yaşta öğrenen bu çok zeki, çalışkan ve bir o kadar da talihsiz çocuk, esnaf olan babasının iflasından sonra on beş yaşında okulu bırakıp çalışmaya başlar. Ailesine destek olmak için "Trinity College"ın kütüphanesinde bir süre yardımcı katalogcu olarak görev alır, çevirmenlik yapar. Bu çeviriler vasıtasıyla dönemin Türk şiiriyle tanışır. Yeni karşılaştığı bu kültürden o kadar etkilenir ki bütün zorluklarına rağmen Türkçeyi öğrenir. (Daha sonra Türkçeye Arapça ve Farsça da eklenecektir.) Bir İrlandalı olarak Türkçe öğrenmenin zorluğunu *University Magazin*'de Türkiye üzerine yazdığı yazılarda şu şekilde ifade eder: "Türk edebiyatını anlamak çok zor. Türkçe gramer okumakla, küçük izahları dinlemekle olacak iş değil bu. O bilgiyle Osmanlıca'yı yazıp okuyamazsınız. İşi ciddi tutmak, uzun bir süre için kendi mem-

leketinizi unutmamanız gerekiyor. Âdeta yeminli bir Müslüman gibi olmalısınız. Osmanlı'yı, Türk şiirini anlamak ancak böyle mümkün. Yani Avrupalılığın bütün eskimiş paçavralarından kurtulmak, onları rüzgâra savurmak gerek..."

Peki, Mangan'ı bizim için bu kadar ilginç kılan şey Türkçe bilmesi midir? Elbette hayır! O, Türk topraklarına hiç gelmemiş, ruhu Osmanlı topraklarında gezinen lakin bedeni Dublin'de olan bir sürgündür. O, Türk kültürü ve tarihine dair yazdığı şiirlerle çoğu "bizim" şairden daha "bizden"dir. O, Türk gibi düşünmeyi, Türk gibi hissetmeyi ve bunların doğal sonucu olarak da Türk gibi duyumsamayı şiirlerine nakşetmiştir. Türk gazel formunu kullanarak yazdığı şiirlerinde, şair olarak dâhil olduğu bu kültüre attığı derinlemesine bakış ve bu kültürün tam ortasından seslenişini akıl alır gibi değildir. Karaman, Erzurum, İstanbul gibi şehirleri görmeden yazdığı şiirlerde yakaladığı ses muazzamdır. Boğaz'ı çoğu şairimizden daha güzel tasvir eder. İstanbul'u Üsküdar sırtlarındaymış gibi anlatır. "Karaman Sürgünü" şiirinde Karaman'a olan hasretini bütün içtenliğiyle aktarır:

*Görüyorum seni rüyalarımda,
Karaman!*

*Yüzlerce tepeni, binlerce ırmağını,
Karaman, Ah Karaman!*

İrlandaca bilmeyen İrlandalı

Mangan, 1838 yılında İrlanda haritasıyla ilgili bir projede görevlendirilir. İrlanda'ya özgü yer isimleri ve coğrafi özellikler konusunda bilgi toplarken eski İrlanda şiir geleneğini keşfeder. Bazı şiirlerini İrlandacadan çevrilen şiirler üzerine kurar ve İrlandacayı bilmediği için de derinlikli bir bilgiye sahip olmaksızın bu dilde yazılan eski şiirlerden esinlenir. Burada elbette akıllara şöyle bir soru gelmesi kaçınılmaz: İrlanda'da yaşayıp İrlandaca bilmeyen şair mi olur? Bu soruyu cevaplamak için o dönemin siyasi atmosferine şöyle bir bakmak yeterli olacaktır:

1800 yılı sadece yönetsel olarak değil, dilsel manada da İrlanda'da Britanya'nın

emperyalizminin kendini kurduğu bir dönemin başlangıcına işaret eder. Bu dönemde İrlandaca, Britanya'dan gelen yetkililer tarafından sistemli bir şekilde unutturulmaya çalışılır. Bu kültür emperyalizmi, İrlanda halkında bir travmaya neden olacak ve toplumsal belleğe hiç silinmemek üzere kazınacaktır. Aslında, Mangan'ın görevlendirildiği bu proje, Britanya'nın uyguladığı dilsel emperyalist ideolojinin kullandığı mekanizmaların bir parçasıdır ancak durum tersine dönecek, Mangan'ın eski İrlanda şiir geleneğini keşfetmesine ve daha da milliyetçi bir çizgiye kaymasına neden olacaktır.

1922 yılında İrlanda Özgür Cumhuriyeti kurulduğunda bile, İrlandaca sadece köylerde yaşlı İrlandalıların hatırlayabildiği ya da Atlantik kıyısındaki bazı bölgelerde konuşulan bir dil durumundaydı. Tabiri caizse İrlanda dili ölü bir dil hâline gelmişti; ne sosyal hayatta ne ticarete ne de eğitimde kullanılmaktaydı. İrlandalılar İrlandacayı, çok sonraları okulların öğretim programlarına yerleştirilen dil dersleriyle öğrendiler ki bu da İrlandalıların ana dilini sonradan öğrenen bir ulus olması gibi benzeri bulunmayacak bir gerçekliği deneyimlediğini göstermesi açısından önemlidir. Sonraki dönemlerde İrlandalıların yaşadığı bu derin travma, pek çok edebiyat eserine konu olur. XX. yüzyıl İrlanda tiyatrosunun önde gelen isimlerinden Brian Friel'in "Translations" başlıklı oyunu, bu eserlerden yalnızca biridir.

Mangan, sadece dönemin siyasi atmosferinden dolayı değil, bir manavın oğlu olarak dünyaya geldiği için ait olduğu sınıf ve dinî kimliği yüzünden de pek çok açıdan haksızlıklara maruz kalır. Çünkü Katolik bir aileye mensuptur ve XIX. yüzyılda İrlanda'da Katolik olmak demek Krallığın sunduğu pek çok nimetten faydalanmamak demektir.

Özetle Mangan'ın yaşadığı dönem (1803-1849), İrlanda tarihinin önemli dönüm noktaları ile kesişmektedir. Tarihinin en acılı ve karmaşalı dönemi, Mangan'ın şiirlerine hem doğrudan hem de dolaylı olarak yansır ve şair, en güzel millî şi-

**Mangan,
eskiciden
satın aldığı,
İngiliz dilinde
“cloak” olarak
adlandırılan bir
kıyafetle Dublin
sokaklarında
dolaşarak herkesi
şaşırtmaktadır.
Bu kıyafet,
bir Müslüman
kıyafeti olan
cübbedir.**

irlerini korkunç bir yoksulluğun kucağında inleyen ülkesinin bu döneminde yazar.

Dublin sokaklarında bir mistik

Mangan, yaptığı araştırmalarda Orta Doğu'nun kültürel ve sosyal atmosferinden çok etkilenir ve bu atmosferi edebî eserlerine de taşır. İslam düşüncesinde felsefi bir derinliği temsil eden tasavvufla yakından ilgilenir. Bilindiği üzere sufilerin önemli bir özelliği, sof (suf) giymeleri ve gösterişli elbiselerden kaçınmalarıdır. Mangan, eskiciden satın aldığı, İngiliz dilinde “cloak” olarak adlandırılan bir kıyafetle Dublin sokaklarında dolaşarak herkesi şaşırtmaktadır. Bu kıyafet, bir Müslüman kıyafeti olan cübbedir. Bu açıdan baktığında Mangan'ın -en azından kıyafet seçimiyle- kendini tasavvuf ehli olarak gördüğü söylenebilir.

Mangan aynı zamanda büyük sufi öğreticilerinin edebî külliyatına hâkimdir ve sufi öğretilerini metinlerinde de sıklıkla kullanır. Türkçe, Farsça ve Arapçadan çevirdiğini söylediği birçok şiirinde sufi inanç ve öğretilerinden izler görülür. Şiirleri ve nesirlerinde hem imgelem yoluyla hem de biçimsel olarak mistik unsurları eserlerine katarak gizemlerle dolu bir yazın dünyası oluşturur.

Mangan, diğer birçok şiirinde gerek tema ve içerik, gerekse söz sanatları ve motifler açısından tasavvufi öğretilere geniş yer verir. Bu metinlerden biri olan “Sufilerin Manisi” isimli şiiri, yedi bölüme ayrılır ve her bölüm kendi içinde yarı

düzyazı yarı şiir biçimindedir. Bu düzyazı bölümlerinin tamamının besmele ile başlaması özellikle dikkat çekicidir. Arkasından gelen bölümler, birebir çeviri olmasalar da işaret ettikleri öğreti ve öğütlerle ayetleri anımsatmaktadır.

Mangan, bir sufi olmak ve bir sufi gibi yaşamak için nelerin gerekli olduğunu ustalıklı seçtiği kelimeler ve bu kelimeleri maharetle kullanarak yazdığı satırlarla tek tek sayar okuyucusuna:

*Çuhalar, oruçlar, kahveye karşı
bir yemin ve gece nöbetleri,
Günahlardan arındırsa da,
yapmaz kimseyi bir sufi.
Aşırılıktan tamamen
uzaklaşmaktan fazlası zorunlu
Uysallık, yokluk, cesaret ve
tevazu
Bilgelik ve sessizlik ve sabır ve
durmaksızın dua yani,
İşte bunlar bizim söylediğimiz
maninin tonu ve melodisi.*

Süssüz bir yaşamı tercih etmenin bir sufi için yeterli olmayacağını savunan Mangan, bu dizelerinde dış görünümünden ziyade içsel zenginliğin ve adanmışlığın yanı sıra tasavvuf ehlinin sabır ve dua gibi deneyimlerinin önemini de altını çizer. Mangan'a göre bir günah küçük de olsa pişmanlık duyulup tövbe edilmediği ve sürekli tekrarlandığında artık büyük günah sayılır. Bu İslami düşünceleri şiirinde şu mısralarla işler:

*Bismillah! Sakının daima
yaşamaktan
Tek bir günahın rutin
işleyişinde;
Küçükse de günahın kendisi
Sürekli tekrarı yapar onu en
feci.*

Mangan'ı âdeta bir derviş gibi insanlara nasihat ederken, onları samimi tövbeye davet ederken görürüz:

*Vah hâline bir kötülükle
diğerini defedenlerin!
Uzak olsun düşüncelerinden
bu lanet yanığı, ey kardeşim!
Sök çıkar kalbini ve tövbe et
sahip olduğu ve sevdiği her
şeye
Suçlu boşluklarında bir günah
beslemektense.
Yama ve tamirdense, yeni
kıyafetler giymektir daha asili*

Sufi öğretisinde kanaatkârlık -her ne kadar ulu bir gaye olsa da- insan-ı kâmil olmak için daha fazlası gereklidir:

*Bismillah! Uyarılmıştın sen, Ey
sufi!
Kanaatkârlığın, kendi içinde
ne kadar harika olsa da,
Seni kâmil yapmayacağı
konusunda.*

Mangan, sabır, günahlardan arınmak, tövbe etmek, kibirden kaçınmak, mütevazı olmak, mülkiyetten uzak durmak ve zamanın kıymetini bilmek gibi erdemleri ince ince ve ustalıklı âdeta bir nakış gibi işlediği dizeleriyle okuyucusuna sunar. (Prof. Dr. Arda Arıkan, Kıvılcım Uzun, "James Clarence Mangan'ın 'Sûfîlerin Mânisi' Başlıklı Şiirinin Kur'an-ı Kerim ve Sufilik Bağlamında Metinlerarası Bir İncelemesi".)

**“Ruhum Allah'ın sakin
yurdunda dinlenecek artık”**

Mangan, İrlanda'nın siyasi bunalmalarına eleştirel ve mesa-

feli olarak yaklaşmış ve belki de bu yüzden İrlandalılar tarafından çekince oluşturan şair ve yazarlar kapsamında yer almıştır. Öte yandan ekonomik, siyasi ve kültürel baskılarla İrlanda'yı etkisi altına almak isteyen İngiltere'yi topyekûn reddettiği için de İngilizler tarafından hak ettiği ilgiyi görememiştir. Eserlerinde sıklıkla Türkiye ve İslam dünyasını konu edinmesine rağmen ülkemizde ve diğer Müslüman ülkelerde eserleri yeterince incelenmemiştir.

Kırk altı yıllık kısa hayatında yaptığı çalışmalarla Osmanlı edebiyatının Avrupa'da tanınmasında önemli rol oynayan bu Türk âşığı şairin kıymetinin taltifi ne yazık ki çok gecikir. Cemal Süreya'nın, "Türkçe bilen işi rast gider." ifadesi, Mangan için geçerli olmaz. Maddi sıkıntılar içerisinde bir yaşam süren Mangan'ın bu kısa ömrü, 1849 yılında, henüz 46 yaşındayken açlık ve koleradan Dublin'de son bulur.

Joyce'un tabiriyle "İrlanda'nın bütün geçmişini kafasında taşıyan adam"a vedayı yine kendi mısralarıyla yapmak uygun olacaktır:

*“Nihayet kafesin çöküyor...
Demirleri dağılacak yakında.
Elveda gailleli dünya,
günahlarla haşır-neşir olan
dünya
Ruhum Allah'ın sakin
yurdunda dinlenecek artık” ■*

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ İSTİKAMET

Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

*Hak Teâlâ senden a'lemdir
senin ahvâlini*

*Müstakim ol Hazret-i Allah
utandırmaz seni*

Said Paşa

Dinî kaynaklarımızda terkip ve teşvik edilip de edebiyatımızda konu edilmemiş ahlaki değerlerimizden hiç var mıdır acaba? İslam'da "maruf" kapsamında hangi güzel söz ve davranış varsa bunların

duyurulması, özendirilip terviç edilmesi (emir bi'l-maruf) hem din tebliğcilerinin görevi olmuş hem de divan şairlerimizin sanat metinlerine girmiştir. "İstikamet" de bunlardan biridir. "Doğruluk, dürüstlük, adalet, itidal, itaat, sadakat" gibi sözlük anlamlarının dışında, kelime Arapça lügatlerde "dinî ve ahlaki hükümlere uygun bir hayat sürme, aşırılıktan sakınıp Allah'a itaat ve Hz. Muhammed'in sünnetine uyma" olarak özetlenebilecek

bir mana ile izah edilmiştir. (M.Çağrı, S.Uludağ, İstikâmet, DİA, c. 23, s.348.) Bir kereliğine dürüst olma değil hayat boyu doğruluk çizgisinde yaşama manasıyla istikamet, İslam'da tavsiye edilen ahlaki değerler arasındadır. Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde bu kelime değişik kullanım şekilleriyle geçmekte olup Cenab-ı Hak ve Resulü tarafından müminlerin istikamet sahibi kâmil insanlar olmaları emredilmiştir. Kavramın mana genişliği bütün

ahlaki güzellikleri içine alacak düzeydedir. Hz. Peygamber'in, "Sana emredildiği şekilde dosdoğru ol." (Hud, 11/112.) ayetinin kendisini ihtiyarlattığını belirtmesi (Tirmizi, Tefsir, 56/6.), Müslüman için ahlaki bir hedef olarak gösterilen "müstakim" olmanın önemini ve zorluğunu göstermektedir. İslam uleması kavram üzerinde çokça durmuş, kelimedeki murad-ı ilahiyi anlamaya yönelik yorumlar geliştirmişlerdir. Âlemdeki her varlığı kuşatan ilahi hikmetin istikamet anlamına geldiği; "Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir." (Hud, 11/56.) mealindeki ayette, Yüce Allah'ın evrenle ilişkisinin de bu çerçevede anlaşılacağı yorumu yapılmıştır. (M.Çağrı, S.Ulu-dağ, *İstikâmet, DİA*, c. 23, s.349.)

Şairlerin istikameti

Çeşitli manaları arasında daha çok doğruluk (sıdk/sadakat) yönü öne çıkan istikamet terimi, şairler tarafından hem

vaaz üslubuyla hem de sanatlı söz oyunları ile ele alınmış, kelimenin her anlamı nazara vermeye çalışılmıştır. Onlar müstakim olmayı hayatın gayesi olarak sunmuşlar, şairlerini okuyacak olanlara da bunu tavsiye etmişlerdir. Anadolu'da edebî türlerin yeni belirdiği çağlarda, şairin düz bir anlatımla Kur'an'a tabi olup emir ve nehiyelerine uymanın en doğru yol olduğunu belirtmesi böyle bir söyleyiş örneğidir:

Anı tut kim dir bu Kur'an-ı Kerim

K'ol-durur bî-şek sırat-ı müstakim

Emrine sıdkıle ol anın mutî'

Nehyini ko k'ola ol sana şefî'
(Ahmedî)

İslam kültüründen çokça beslenen divan şairleri, dinî/ahlaki ilkeleri bazen hayattan seçtikleri misaller üzerinden verir, benzetmelerle tavsiye ve öğütlerini daha etkili kılmaya

çalışırlar. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" emrine ittiba ederek şairler de "şunun gibi doğru ol" anlamında teşbihler üretirler. Beytine böyle bir misali alan şair, "Sen tıpkı ok gibi istikamet üzere hedefine doğru yol al; çevrende eğri huylu kişilerin bulunması bile sana engel olamaz." diyerek okuyucusuna yön göstermiştir:

Mani değil refâkat-i kectiyetân heman

Manend-i tîr râst-rev-i istikamet ol (Arpaeminizade Sami)

Aynı şair başka bir misalle daha zihinlerimizi uyandırır. Kültürümüzde elif harfi, başka delâletlerinin yanında doğruluğun da simgesidir. Göz alıcı güzel bir hat ile resmedilen elif harfi zihinlerde doğruluğu remzeder, üst kısmındaki püskül de adaleti hatırlatır şaire göre:

*Elifler i'tidâl-i istikametden
ibarettir*

*Verir zülfeyle zencîr-i adaletten
nişan tuğra*

Eşyadaki fiziki düzgünlükle ah-laki dürüstlük arasında irtibat kuran gönül ehli bir şairimiz de dimdik (dosdoğru) olan servi ağacına hazan rüzgârının tesir etmemesini örnek vermiş (irsal-i mesel), istikametli olanların Hakk'ın korumasında olduğunu ve zarar görmeyeceklerini söylemiştir:

*İstikamet ehli hıfz-ı Hak'dadır
ermez ziyân*

*Anın için servi incitmez beyim
ermez ziyân (Aziz Mahmud
Hüdayi)*

Müstakim bir şairimiz de daimî bir istikamet hâlini kendi hayatı üzerinden dikkatlere sunmuş, öyle olmak gerektiğini söylemeye çalışmıştır:

*Hasbeten lillah gazâlar
eyleyüp Haydar gibi*

*Âlemi seyr ideriz mir'ât-ı
İskender gibi*

*Hasmımızdan dönmeziz
dünyada şîr-i ner gibi*

*Dinimizde kâmiliz ashab-ı
Peygamber gibi*

*Ehl-i dünyaya inen açılmazız
defter gibi*

*Gönlümüz dünyaya akmaz
hâsılı kevser gibi (Taşlıcalı
Yahya)*

Hayatta güzel ahlak adına sahip olunması gereken pek çok haslet vardır. Her bir hikmetli sözde bunlardan birisi öne çıkar. İsmi de doğruluğu çağrıştıran şaire göre, insana önce sadakat duygusu gereklidir.

Çünkü imanın özüne istikameti olmayanlar ulaşamaz:

*Evvela lâzım sadâkat Sıdkıyâ
ez-cân u dil*

*İstikametsiz bulunmaz lübb-i
îmân şübhesiz (Mehmed Sıdkî)*

Hayatında hep bir arayış içinde olan insan, arzuladığı menzile varabilmek için de istikamet caddesinde (sırat-ı müstakim) yürümelidir. “Kem aletle kemalât olmaz” vecizesinde de belirtildiği gibi eğri yol ile doğru hedeflere ulaşılması çok güçtür zira:

*Şeh-râh-ı istikamete var sâlik
ol yürü*

*Güçdür vusul menzile oldukda
râh kec (Sünbülzade Vehbî)*

Aynı hakikati benzer üsluplarla dile getiren şairler okuyucularına daima doğru hedef çizerler. İnsanların hayırlı menzillere ulaşmalarını istediklerinden, onlara bu doğrultuda tavsiyelerde bulunurlar. Mutasavvif şairimiz hedefe yönelenlere istikamet tavsiye ederek servi ağacı gibi dik başlılık etmemelerini, kaf harfi gibi boyun bükmelerini istemiş; talep (aşk) sahrasında ilerlemeyi (seyr ü sülûk), böylece Kaf Dağı'nın sultanı Anka'ya kavuşabileceklerini hatırlatmıştır:

*Ey tâlib-i kâmet kıl istikâmet
Ser çekme serv-tek kâmeti kıl
kâf*

*Sahrâ-yı talebde eyle ikâme
Tâ görünsün Ankâ şehensâh-ı
kâf (Hamza Nigârî)*

Bunun için de samimiyetle her daim dua etmeli ki Sübhan olan Rabbimiz bütün işlerimizde bize yardım etsin:

*Gice gündüz hemân sıdk-ı
derûn ile du'â eyle*

*Ola cümle umûrunda mu'îni
Hazret-i Sübhân (Şehrî)*

Tavsiye ile yetinmeyip kendisi de Hak'tan istikamet isteyen şair, dua eden mümin tavrıyla pişmanlık belirtmiş, ilahi lütfun kendisine rehber olmasını ve dalalet yoluna düşmemeyi niyaz etmiştir:

*Hâdi-i râh-ı hüdâ ol
yolumuzdan azmışız*

*Sâlikiz göster tarîk-ı istikâmet
Rabbenâ*

*Rehber et lütfun tarîk-ı
müstakîme gidelim*

*Etme bizi sâlik-i râh-ı dalâlet
Rabbenâ (Beyânî)*

Başka beyitlerinde gönlünün saf, gıllüğüsten beri olduğunu belirten aynı şair, doğruluğu şiar edindiğini ve gam sokağında dosdoğru devam ettiğini yazarak hayat çizgisini beyan etmiştir:

*Bilmeziz hile sadakat kârımız
Müstakimiz sûk-ı gam
dellâliyiz*

Çeşitli şiir tarzına sahip şairler, vermeye çalıştıkları mesajları farklı nazım şekilleriyle ve en güzel söyleyiş kıvamına getirip ifadeye dökerler. Bu türün örnekleri genellikle divanlarında yer alır. Bazen de mesnevilerinde yer verdikleri manzumeleriyle biraz didaktik ve öğüt üslubuyla seslenirler okuyucuya. Çeşitli ahlaki erdemleri dile getirirken istikameti de bütün mana genişliğiyle birlikte düşünüp esasta doğruluk tavsiyesinde bulunurlar.

İslami edebiyatı bu topraklarda ikame eden yazarlarımızdan Âşık Paşa, tasavvuf düşüncesiyle mezcettiği *Garibname*'sinde doğruluğun insanı nimete ulaştıracağını, aksinin mihnet getireceğini, sıdkı olmayanın mümin değil münafık sayılacağını, böyle kalbin rahmetten uzak karanlık bir hâlde bulunacağını ta ilk asırlarda kolay anlaşılır bir dille nazma dökmüştür:

*Sıdk u tâ'at devlete iltür seni
Nefs ü şehvet mihnete yiltür seni*

Her ki sıdkı yoğise mü'min değil

Bes münâfıkdır değil anda kabûl

Her gönül kim sıdkı yok benzer şuna

Rahmet inmez tîredir önden sona (Âşık Paşa)

Hikmet şairi Nabi farklı meslek gruplarını değerlendirdiği meşhur *Hayriyye*'sinde, devlet görevlisinin her yönüyle beğenilir olmasını, söz ve fiillerinin (marifet) müstakim olmasını ister:

İstikametle ola ma'rifeti

Pâk ü müstahsen ola her ciheti (Nâbî)

Şair ayrıca uyarıda bulunarak her doğru görününe aldanmamayı lakin herkesi de nifak sahibi zannetmemeyi tavsiye etmiştir:

Herkesin kavlini sadık sanma

Cümleyi lîk münafık sanma

İlim ve sanat erbabının asırlar boyu yaptığı manzum/mensur telkin ve tebliğler şüphesiz her

dimağda aynı müspet tesiri yapmış olamaz. Söz tutan da olmuştur tutmayan da. Nüktedan bir şair de sadakatin yokluğundan yakındığı kasidesinde belki biraz da mübalağa yaparak olumsuz bir tablo çizer:

Halkın yanına varmağa yokdur yüzi gayri

Gözden düşeli merdüm-i pinhân-ı sadâkat

Turmaz bu yakınlarda ider terk-i der ü dâr

Gurbetler olur nâ'ib-i evtân-ı sadâkat

Gitdiyse haber almanın imkânını bulsak

Bilsen neredir menzil-i mihmân-ı sadâkat

Toğrısın ararsan anın imkânı bulunmaz

Turmaz bu havâlîde o sultân-ı sadâkat (Ebubekir Kânî)

“Doğruluk kavramı artık gözden düşmüş, insan içine çık(a) mamaktadır. Diyarı terk etmiş, gurbeti vatan edinmiştir. O misafirin menzili bilinmez artık. Sadakat sultanı bu havalide değil, onu bulmanın imkânı da yoktur.” ifadeleriyle içinde gerçeklik de barındıran şairane mısralar, bu ahlaki erdem yokluk ve azlığının topluma olumsuzluk olarak yansıyacağının acı bir ifadesidir.

Kelimelerin en uygun kullanım mecralarını bulan büyük şairler, bunlarla insanların duygularına da istikamet verirler. Divanında bu terimi çok ustaca kullanan Fuzuli, aşk ülkesinin surlarında geçirdiği dertli ve

uykusuz gecelerde istikamet hisarını beklediğini söylemiş; o dönemde askerlerin nöbet usulünü de çağrıştırarak kelimeye ahlaki bir anlam yüklemiştir:

Sanmanız kim giceler bî-hûdedir efgânımız

Milk-i aşk içre hisar-ı istikamet bekleriz (Fuzuli)

Şairce bir kurgu olsa da “aşk kalesi”ni bekleyenlerin istikamet üzere olmalarını bize ihtar eden beyit, şairin duygularındaki istikameti göstermektedir.

Şiir sanatındaki seviyesini dürüstlükle kazandığına inanan usta bir şair, kendine hitapla, “Şiir söylemekte kimse senin yanlışını bulamaz; çok şükür senin tabiatın düzgün, akıl ölçün de dürüştür.” diyerek şairane bir tefahür belirtse de kendinde gördüğü ahlaki değerlerin varlığına şükretmiştir:

Bâkıyâ fenninde tutmaz kimse noksanın senin

Hamdü lillâh tab' mevzûn akl mizanı dürüst (Baki)

Resul-i Ekrem'i titreten istikamet sorumluluğu şairlerde ne kadar tecelli etmiştir bilinmez ama onlar daima doğru bildiklerini okuyucularına tavsiye etmişler, müstakim olanlardan da dua beklemişlerdir. Ne demişti Ziya Paşa:

İnsana sadakat yaraşır görse de ikrah

Yardımcısıdır doğruların Hazreti Allah

Hasılıkelam, ne mutlu ömür boyu müstakim kalabilenlere! ■

FITRAT İTİDALE MEFTUNDUR

Abdurrahman AKBAŞ
DİB Başkanlık Vaizi

İnsan, muhteşem tabiata sahip muamma bir hakikattir. O, kâinatın özü ve göz bebeğidir. Bütün sınırlar âdeti onun fitratına gizlenmiştir. Divan edebiyatımızın son büyük şairlerinden Şeyh Galip, bu durumu şöyle dile getirir: “Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen / Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.” (Kendine saygıyla yaklaş çünkü âlemin özü sensin. Sen, yaratılmışların gözbebeği olan insansın.) Bu ifade, bir yandan insanın kâinattaki konumunu vurgularken diğer yandan da fitratındaki esrara gönderme yapmaktadır. Hakikati keşfetmek isteyen önce kendine hürmetle yaklaşması ve fitratındaki mükemmelliği keşfetmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Allah’ın kudretinin tecelligâhı olan insan, fiziksel, ruhsal ve zihinsel yetenekleri bakımından en güzel kıvamda, mutedil biçimde yaratılmıştır. (Tin, 95/4; İnfitar, 82/7.) Akıl, irade, bilgi, muhakeme gibi kabiliyetleriyle eşref-i mahlûkat kılınan insan, kendisinden daha güçlü varlıklar üzerinde hâkimiyet kurma imkânına ve medeniyetler inşa etme potansiyeline sahip müstesna bir varlıktır. Bu yönüyle Kur’an’da “halife” diye nitelendirilmiştir. Cenab-ı Allah, insanın bu vasfa nispetini meleklere göstermek için onu imtihan etmiş, varlık ve eşyaya dair bilgiyle öne çıkarmıştır. (Bakara, 2/30-33.) Allah’a kulluk için yaratılan (Zariyat, 51/56.) insanın yeryüzünde bulunuş hikmeti, onun “halife” sıfatında gizlidir.

İnsanın “halife” diye nitelendirilmesini, kelimenin sözlük anlamından hareketle daha önce yeryüzünde yaşadığı düşünülen şuurlu varlıkların ardından yaratılmış olmasıyla ilişkilendirmek mümkündür. Bununla birlikte “ahsen-i takvim” tabiatıyla insanın, Allah’ın irade, kudret ve sıfatlarından bazı yetkilerle (salahiyetlerle) donatıldığı da bir hakikattir. Zira insan, bu sayede mahlûkat üzerinde birtakım tasarruflarda bulunabilmekte ve yeryüzünde Allah’ın hükmünü icra edebilmektedir. (Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, 1/259.) Bu da onun halifeliğinin Allah’a izafe edilmesi yönündeki yaklaşımı destekler mahiyettedir. Ancak hiçbir varlığın Allah Teâlâ’yı temsil etmesi, O’nun yerini alarak tasarrufta bulunması mümkün olmayacağından insanın tasarrufları da kendi mahiyeti ve sıfatlarına uygun olarak kısıtlı ve sınırlıdır. Dolayısıyla insanın halifeliği, Allah’ın mülkü olan yeryüzünde O’nun iradesine uygun bir şekilde yaşamak ve kendisine belli bir amaç için tahsis ve emanet edilen nimetleri O’nun talimatı doğrultusunda kullanmaktan ibarettir. (Kur’an Yolu, 1/100-101.)

Bu meyanda insana düşen, öncelikle hizmetine sunulan her şeyin hakikatte Allah’ın mülkü olduğunu idrak etmesi ve onlar üzerindeki tasarruflarında sahibinin ri-

zasını gözetmesidir. Her türlü aşırılıktan, taşkınlıktan ve ölçüsüzlükten uzak durarak yaratılışındaki kıvam ve itidal yaşanmasında da muhafaza etmesidir. Elbette insan, bu sorumluluğun üstesinden gelebilecek donanım ve kabiliyette yaratılmıştır. Fakat o, yaratılış hikmetini ve özelliklerini göz ardı ettiğinde bu fitri kıvamın farkında olmaz, kendini tanımaz da tabiatına aykırı kulvarlarda bir uçtan diğer uca savrulup durur. İfrat ile tefrit arasında yaşadığı gerginlikler, onu kendinden ve kendi hakikatinden uzak diyarlara sürükleyip götürür. Bilhassa nice liksel çokluğun maharet addedildiği zamanlarda hayatın hemen her alanını kuşatan aşırılıklar, insanı günbegün fitratından uzaklaştırır. Nitekim çokluk yarışının bireysel, toplumsal ve küresel boyutta belirginleştiği günümüzde ifrat ve tefrit arasındaki bu savruluşun sayısız örneklerini görüyoruz. Bugün bir taraftan fitri ihtiyaçları fiziksel hazlara indirgeyen, maddi faydaları ön planda tutan ve insanı büyük bir hırsla sadece bu dünyaya yönelten yaklaşımlara şahit olurken; diğer taraftan da bedensel ihtiyaçları tamamen göz ardı eden, baskılayan ve dünyadan büsbütün soyutlanma çabası içine giren ruhbanvari anlayışlara tanıklık ediyoruz. Bu tablo insanın, fitratından ne denli uzaklaştığının resmidir. Esasen çağın vebasî hâline gelen kararsızlık, doyumsuzluk ve huzursuzluk gibi illetlerin temel sebebi de insanı fitratına yabancılaştıran bu iki aşırılıktan başka bir şey değildir. Çünkü fitrat, itidale meftundur. Huzur ve sükûnetin, hayır ve bereketin anahtarı itidaldedir.

Adalet kavramıyla aynı kökten gelen ve ister fazlalık (ifrat) ister eksiklik (tefrit) olsun iki aşırı uç arasındaki orta yola tekabül eden itidal, hayatın her alanında gözetilmesi gereken dengeyi ifade etmektedir. Bu bakımdan itidal, insanı kendi hakikatiyle buluşturacak ve mutlak hakikate ulaştıracak yolun işaret levhası, istikamet göstergesidir. Her hâlinde orta yolu tutan insan, kendisini gerçek özgürlüğe ulaştıracak erdemli bir hayatın yolunu tutmuş demektir. Zira insanı özgür ve erdemli kılan değerlerin ortak özelliği, ifrat ve tefritin kavurucu ateşinden uzak, ılıman bir yerde bulunmasıdır. Bu sebeple her şeyi bir ölçü (kader) ile yaratan Yüce Allah, eşyanın tabiatına yerleştirdiği dengenin muhafaza edilmesini emretmektedir. (Kamer, 54/49; Rahman, 55/7-8.) Beslenirken, çalışırken, konuşurken, dinlenirken, eğlenirken, harcar yaparken, ibadet ederken, kısacası her durumda mutedil olmak, İslam'ın en temel hayat düsturudur. (İsra, 17/29; Furkan, 25/67.)

Müntesiplerini her alanda mutedil olmaya çağırın İslam, aslında insanı fitratıyla buluşturacak ve fitri (mutedil) olanı hayata egemen kılacak değerler manzumesidir. Kur'an-ı Kerim, ruh ile beden, madde ile mana, dünya ile ahiret arasındaki dengeyi koruyacak ilke ve ölçülerin eşsiz membaıdır. Bu bağlamda, "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma..." (Kasas, 28/77.) ayeti, ideal bir hayatın çerçevesini çizmektedir. Kur'an-ı Kerim'i örnek bir hayata dönüştüren Hz. Peygamber de (s.a.s.)

her işte orta yolu tutmayı kuruluş vesilesi addederek Allah'a ibadette bile aşırılıktan sakınmayı tavsiye etmektedir. (İbn Mace, Zühd, 28; Buhari, Nikâh, 1.) Hatta aleyhte sonuçlar doğuracağından dostlukta da düşmanlıkta da ölçüyü kaçırıp aşırı gitmekten müminleri men etmektedir. (Tirmizi, Birr, 60.) Şu bir gerçek ki yaşantıda itidal yoksa yolda da istikamet yok demektir. Dolayısıyla sırat-ı müstakim üzere yaşamının belirgin bir emaresi olarak itidal, hayatın her alanında uygulanması gereken altın değerinde bir prensiptir.

Geçmişten bugüne fitrat dini İslam'ın itidal prensibine tutunanlar, daima kendi hakikatlerinin kapılarını aralamış ve böylece insanı yücelten nice faziletlere yol bulmuşlardır. Kibir ve zilletten arınarak tevazuya, cimrilik ve savurganlıktan uzaklaşarak cömertliğe, dünya ve ahiret arasında denge kurarak sekinet ve selamete ulaşmışlardır. Neticede hayatı yaşamaz, dünyayı çekilmez ve insanı sevilmez kılan her türlü aşırılık ve sapkınlığın karanlık dehşetlerinden İslam'ın hayat veren ilkeleriyle kurtulup insanlığa örnek bir toplum olmuşlardır. Nitekim "İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resulün de size şahit olması için sizi mutedil (vasat/dengeli) bir ümmet yaptık." (Bakara, 2/143.) ilâhi fermanı, itidalin âdeta İslam ümmetinin varlık delili olduğunu vurgulamaktadır. Aksi hâlde aşırılıkların girdabına düşerek istikametini yitirmiş fertlerden müteşekkil bir toplumun ümmet olarak varlık göstermesi mümkün müdür? ■

NİZAMİYE MEDRESELERİ

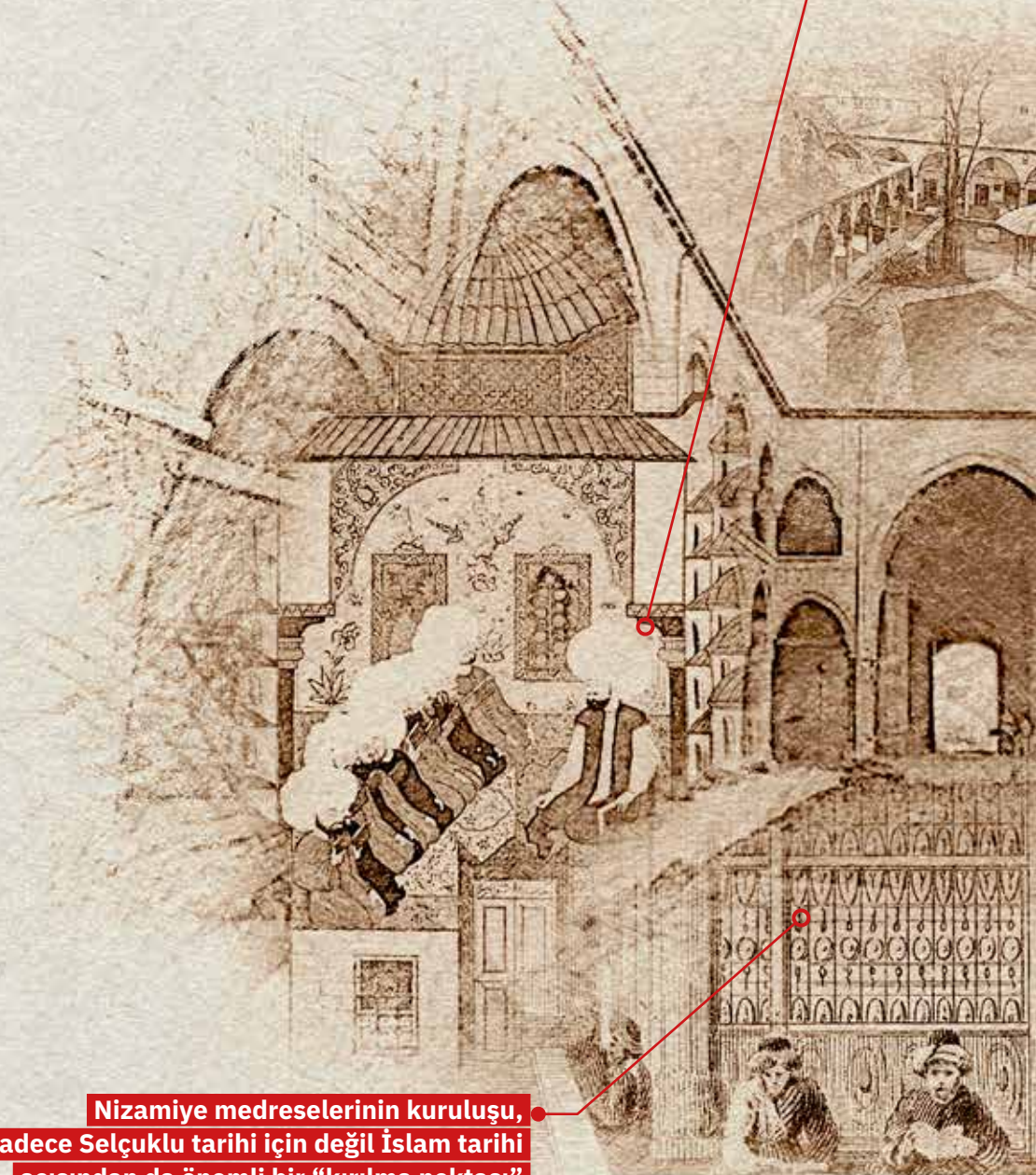
Alparslan AKÇA

Selçukluların ilk başkenti olan Nişabur'da mühim bir eğitim müessesesi inşa edildi. Sultan Alparslan'ın izni ve öncülüğüyle sultanın hocası ve veziri Nizamülmülk tarafından kurulan medrese, kurucusunun adına atfen "Nizamiye" adıyla anıldı.

Nişabur'daki ilk medrese ile başlayan süreç Bağdat, Belh, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Musul, Rey vb. Selçuklu şehirlerinde yeni medreselerin açılmasıyla devam etti.

Nizamiye medreselerinin kuruluşu, sadece Selçuklu tarihi için değil İslam tarihi açısından da önemli bir "kırılma noktası" olarak kayıtlara geçti.

Zira gerek ilmî faaliyetleriyle gerekse yetiştirdiği ulema ve devlet adamlarıyla, İslam âlemini derinden yaralayan sapkın hareketlerin zararlı fikirlerini yaymalarının önünü alma konusunda gösterdiği başarıyla birlikte değerlendirildiğinde, medrese geleneğinde bir çığır açtığı görülür.

Bağdat Sünni halifeliğine karşılık Mısır'da kurulan Fatimîler Devleti, kendilerinin Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'nın neslinden geldiklerini, gerçek İslam halifeliğinin kendilerince temsil edildiğini iddia ediyor ve inandıkları Şii akidesini bütün İslam coğrafyasında egemen kılmak için büyük çaba gösteriyordu.

İlmî, siyasi hareketlerini şiddetli ve dehşetli propagandalarla yürüttükleri bir dönemdi, Nizamiye medreseleri Fatimîlerin teröre varan eylemlerinin önünde set olmuştu.

Yüksek ilim tahsilinde büyük inkılaplar gerçekleştiren Nizamiye medreseleri, tahsil sürecindeki dağınıklığı gidermiş,

Müslümanlar arasında birlik beraberliği sağlayarak bölücü cereyanların önüne geçmiş,

sünnilik ve ehl-i sünnet düşüncesinin hâkim olmasına katkı sağlamış, Şii Bâtınilerin yürüttüğü sapkın faaliyetlerin engellenmesinde büyük rol oynamıştı.

Nizamiye medreseleri, Osmanlılar başta olmak üzere bütün İslam ülkelerinde örnek alınan ve yıllarca takip edilen öncü eğitim kurumlarıdır.

İmam Gazali, Ebu İshak ve Cüveyni gibi İslam âlimlerinin müderrislik ettiği bu medreseler; Yusuf Hemedani gibi tasavvufu ehl-i sünnet çizgisinde yorumlayan sufi âlimler yetiştirmiş, dolayısıyla Yesevilik, Bektaşılık, Nakşibendilik başta olmak üzere mana ocaklarının yanmasında ve mayalanmasında, Türkistan ve Anadolu velilerinin yetişmesinde de tesiri olmuştur.

XI. asırdan sonra başlayan Haçlı seferleriyle birlikte Müslümanlarla ilişkileri artan, onları yakından tanıma fırsatı bulan Hristiyanlar, iktibas yoluyla fikir ve kültür alışverişinde bulundular. Selçuklular alanında uzman merhum

Prof. Dr. Osman Turan, Selçuklu mirası Nizamiye medreselerinin, sadece Türk ve İslam âleminin medrese ve eğitim öğretim anlayışını kemale erdirmekle kalmadığını, Avrupa'da kurulan üniversitelerin fikrî temelini de oluşturduğunu savunur.

Fil olayı bir mucize mi? Kuşların kızgın taş atması doğru mu? Son dönemde bazı müfessirler bu olayın sinekler tarafından çiçek mikrobu atılması, bazı araştırmacılar da volkanik patlama olduğunu ileri sürüyorlar. Bu iddiaların doğruluk derecesi nedir?

İlginç bir tartışma doğrusu. Bakıldığında modern zamanlara kadar bu olay hakkında böyle bir tartışma yok. Günümüzdeki tartışma Elmalılı Hamdi Yazır'ın dediği gibi "maddecilere hoş görünmek için" mi yoksa gerçekten bir bilimsel veriye dayanarak ortaya konulmuş bir görüş mü? Ya da ikisi birden mi? Bu iddiaları ortaya atanlar nedense ümmetin çoğunluğunun görüşünü hiç dikkate almıyorlar da kırın-tı tabir edilen veya aykırı/marjinal görüşlere dayanıyorlar?

Bu, önyargılı bir yaklaşım olmaz mı?

Zaten kesin bir şey söylemedim. Dikkat edilirse soru şeklinde ifade ettim. Konunun başında kesin kanaat oluşturmanın doğru olmadığını ben de kabul ediyorum. Ancak meseleyi açıklığa kavuşturmak için öncelikle birtakım soruları sormanın ve ihtimalleri ortaya koymanın gerekli olduğunu düşünüyorum.

Kur'an'da bu olay nasıl zikrediliyor?

Kur'an'da Fil suresinde bu olay şöyle anlatılır: "Görmedin mi? Rabbin fülle birlikte gelenlere ne yaptı? Onların planlarını boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine pişkin tuğla parçası misali kızgın taşlar atan kuşlar salmadı mı? Sonuçta Allah onları yenilmiş/tırtıklanmış ekine çevirdi." Bu surede anlatılan şudur: Yemen'i işgal eden Habeş

ordusunun komutanı Ebrehe Yemen'in Sana kentini başkent, kendi yaptırdığı kiliseyi tek ziyaret yeri yapmak için Kâbe'yi yıkmak ve Mekke şehrini ortadan kaldırma niyetiyle filler eşliğinde yola çıkıyor. Yüce Allah'ın mucizevi olarak gönderdiği kuşların attığı kızgın taşlarla ordusu tamamıyla etkisiz hâle getiriliyor. Bu olayda türü bilinmeyen bir kuş sürüsünün ortaya çıkması, kızgın taş taşımaları ve askerleri hedef alarak atış yapmaları tam bir mucizedir.

Mucize olduğunu nereden çikartıyorsunuz?

Tefsir ve tarih kitaplarında verilen bilgilere göre bu kuşlar bölgede bilindik türden değil, o anda ortaya çıkmışlardır. O yüzden de şekilleriyle ilgili çok farklı bilgiler verilmiştir. Farklı bilgilerin olması, bölgede aynı veya benzer türde kuşun olması ve herkesin kendine göre tanımlamaya gitmesindedir. Surede geçen 'ebabil' kavramı da kuşun türünü değil, sürüler hâlinde gelişini anlatan bir ifadedir. İkinci mucize, kuşların kızgın taş taşımalarıdır. Bu da bilinen ve karşılaşılan bir olay değildir. Hiçbir canlı bir alet kullanmadan kızgın bir taş taşıyamaz. Üçüncü mucize ise bu taşları bir hedef seçerek atıyor olmalarıdır. Yani başka yeri değil, bizzat Kâbe'yi yıkmak ve bütün Mekke'yi yok etmek üzere gelen Ebrehe ordusunu hedef almalarıdır.

Hız. Peygamber görmemiş bu olayı.

Evet, görmemiş ama o kadar meşhurdur ki görmüş gibi bilmektedir. Arap dili, kültürü ve

geleneğinde çok iyi bilinen olaylar için “görmedin mi?” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Zaten müşrik Araplar, Hz. Peygamber’e yönelik bu konuda bir eleştiri getirmemişlerdir. Bu da olayın böyle ifade edilmesinin dil ve kültür açısından doğru olduğunu gösterir. Öte yandan bu ifade Mekke’de olayın canlı şahitlerine yönelik de olabilir. Çünkü Fil suresi indirildiğinde Mekke halkından yaşı uygun olanlar bu olayı bizzat gözleriyle görmüşlerdir.

Peki, bu kuşlar mikrop taşıyan sinekler olamaz mı? Kaynaklarda olaydan sonra bölgede çiçek benzeri bir deri zedelenmesi olduğu zikredilmektedir.

Doğrudur, tefsirlerde ve tarih kitaplarında bu bilgi bulunmaktadır. Bu bilgiler özellikle sahabeden sonraki nesilden olan İkrime’den gelmektedir. Zaten eski müfessirler kitaplarına aldığına göre bunu yadırgamamışlardır. Olaydan sonra çiçek hastalığına benzeyen deri zedelenmesinin kızgın taş atılması sebebiyle gerçekleşmiş olması büyük ihtimaldir. Ancak bunun salgın olduğuna dair bir bilgi yoktur. Nitekim Hz. Aişe, Ebrehe’nin ordusundan yaralanmış vaziyette iki kişiyi Mekke’de gördüğünü söylemiştir. Salgın olsaydı halk onları Mekke’de barındırmazdı. Çünkü eskiden de insanlar salgına karşı son derece duyarlıydılar. Ayrıca İkrime de taş atan kuşları reddetmiyor, sadece fazladan bir bilgi olarak çiçek benzeri bir hastalığın bölgede ilk defa gerçekleştiğini söylüyor. Bu da olayın mucize olduğunu gösteri-

yor. (Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat ts., IX, 6126-6137.)

Volkanik patlama ihtimaline ne dersiniz? Kızgın taşlar o patlamanın sonucu askerlerin üzerine düşmüş olamaz mı?

Bunun için elimizde tarihî bilgiler ve volkanik bulgular olması gerekir. Günümüzde jeolojik araştırmalar yaklaşık da olsa bir tarih saptayabilmektedir. Eğer o bölgede böyle bir volkanik patlama olduysa bunun hem tarihî kaynaklara girmesi hem volkanik araştırmalarla tespit edilmesi gerekir. Olay Mekke civarında olduğuna göre bunun tespiti çok zor değildir.

Kuşların attığı kızgın taşlarla gerçekleştiğini doğrulayan tarihî bilgi var mı?

Tabii ki. Tarihî bilgilerin büyük çoğunluğu Fil suresinin zahiri-ne uygun düşecek şekilde gelmiştir. Fil suresinin kendisi bunun birinci belgesidir. Surenin ibaresini sağa sola çekiltirmeden veya Arap dilini zorlayan yorumlara gitmeden bir mana verilecek olursa durum açığa çıkar. Öte yandan bu sure indiğinde olayın birçok şahidi yaşamaktaydı. Eğer Fil suresindeki anlatım gerçek dışı olsaydı özellikle olayın şahidi olan müşrikler buna itiraz ederlerdi.

Bu zorlama yorumların sebebi ne olabilir?

Bunun birçok sebebi olmakla birlikte onlardan birisi; modern dünyanın büyüüne kapılmak. Nitekim modern zamanlarda akılcı anlayış doğrultusunda mucize gibi olağandı-

şı olaylara itirazlar yaygınlaşmıştır. Bazı iyi niyetli dindarlar onların bu itirazını gidermek ve işi normal göstermek için böyle birtakım izahlara yöneliyorlar. Ancak ortaya çıkan yorumlar ne dindarları ne de din karşıtlarını memnun ediyor. Çünkü ne gerçeğe örtüşüyor ne de beklenen modern akla uygunluk sağlanıyor. Yapılan yorum, yeni bir tartışma meydana getirme dışında bir işlev görmüyor. Ancak bu tür yorumların dini ve inancı törpülemeye ve aşındırmaya dönük birtakım sonuçları oluyor. Melek ve cin inancından, Hz. Âdem’in ve Hz. İsa’nın yaratılışına kadar birçok konuda kafaların karışmasına yol açıyor.

O takdirde ne yapılması gerekir?

Yapılacak şey, olağandışı olay olan mucizeyle olağan olayın birbirine karıştırılmaması, her birinin kendi mecrasında tutulmasıdır. Zira mucize kendi dönemlerinde peygamberler için bir tasdik aracı olduğu gibi bugünün dindarı için de Allah’ın evrene müdahale ettiğinin bir göstergesidir. Mucizeyi yok saymaya veya olağandıştırmaya yönelik çabalar, deizm benzeri bir anlayışa yol açmaktan başka bir anlam ifade etmez. Bu anlayışa göre; “Allah evreni yaratmış, bir sistem koymuş ve köşesine çekilmiştir; olağandıışı bir olay söz konusu değildir, tarihte mucize diye anlatılan her olay da aslında olağandır.” Bu yaklaşım, mucizeyle olağanın, bilimle dinin alanlarını karıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Biraz zihin duruluğu, bu tür tartışmaların gereksizliğini görmeye yeter. ■

SAİD HAVVA

HÜCRESİNİ ÇALIŞMA OFİSİNE ÇEVİREN BİLGİN

Enbiya YILDIRIM

A

slen Vanlı bir ailenin çocuğu olarak 1935 yılında Suriye Hama'da doğdu. Fransa'nın Suriye'yi işgal ettiği dönemler... İki yaşındayken annesini kaybetti. Sömürge düzenine karşı aktif mücadele edenlerden biri olan babası, kan davası nedeniyle evden uzak kalınca onun da çocukluk dönemi meşakkatli geçti. Bu zor günlerinde ninesi ve amcası onu himayelerine aldı. Sekiz yaşlarında hapisaneden çıkan ve sebze satarak geçimini temin etmeye çalışan babasına işlerinde yardımcı olmaya başlayınca okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bugünleri anlatırken ailesinin çok fakir olduğunu, genellikle arpa ekmeği yediklerini ve sadece bayramlarda pirinç yiyebildiklerini söyleyecektir.

Lise öğrenimi sırasında sosyalizm, milliyetçilik, Baasçılık ile Mısır'da okuyan Suriyeli öğrenciler vasıtasıyla ülkeye taşınmış olan Müslüman Kardeşler hareketi ülkede yaygındı. O, sonuncusuyla tanıştı ve 1952'de harekete katıldı. Lise dönemi onun zihinsel olarak yetişme dönemidir. On üç ila on yedi yaş aralığında, yaşının küçüklüğüne rağmen hayatının en zengin okumalarını gerçekleştirir. Bir caminin büyük kütüphanesi ona bu imkânı sunar. Nietzsche, Eflatun, Schopenhauer ile ilgili çok sayıda kitap okur. Aristo'nun *Nikomakhos'a Etik* kitabının özetini bile hazırlar. Fransız İhtilali ve Napolyon hakkında da eserler okur. Ayrıca *İhya-u Ulumi'd-Din* başta olmak üzere tasavvuf ve ahlak ile ilgili kitapları da mütalaa eder. Havva, bu okumalarının kendisine, yaşını aşan yazma yeteneği yanında hızlı anlama ve bütüncül düşünme kudreti kazandırdığını ifade eder. Nitekim okulu bitirdikten sonra yazacağı tefsir hususunda önemli ölçüde zihninde bir yöntem oluştuğunu söylemesi bundandır.

Lise sonrasında Şam Üniversitesi Şeriat Fakültesine kaydoldu. Fakülteye giren Kur'an'ı ezberledi. İhvan'ın lideri de olan dekan Mustafa Sibâî ile tanıştı. Mustafa Zerkâ, Hasan Habenneke gibi o dönemler İslam dünyasının yıldızları olan üstatlardan ders aldı. Bu da onu ilahiyat alanında hem birikim sahibi yaptı hem de ümmetin aşılması gereken sorunlarıyla yüzleştirdi.

Mezun olduktan sonra Hama'da öğretmenliğe başladı. Askerlik dönüşü şehirde İhvan ile rejim arasında çıkan çatışma ve sürtüşmelerde hareketin silaha başvurmaması için çabalasa da adı organizatörler içinde geçtiğinden Irak'a kaçmak zorunda kaldı. Gıyabında idam cezası verildi. Genel af ilan edilmesi üzerine tekrar ülkesine döndü. Harekete uygulanan baskıların iyice artması sebebiyle de 1966'da Arabistan'a giderek dört yıl öğretmenlik yaptı. Kâbe ile Ravza-i Mutahhara'yı teneffüs ettiği coğrafya ona ilk kitaplarını yazma imkânı sundu.

Yönetime el koyan Hafız Esed, İhvan'ın sürgündeki mensuplarına yurda dönüş izni verince 1971'de memleketine geri geldi. Kaldığı yerden devam etmek niyetindeydi. Nitekim Suriye'nin İslam'a uygun yönetilmesi talebini dile getiren bir açıklamaya imza verdiği için ve bu çerçevedeki faaliyetlere katıldığından 1973'te tutuklandı ve beş yıl hapse mahkûm edildi. O ise burayı Yusufiye'ye dönüştürdü ve on bir ciltlik tefsirini yazdı. Yetinmedi, hükümlülerden oluşan talebelerine dersler verdi. 1978'de hapisten çıkmasının ardından İhvan'ın Suriye liderliğini üstlendi ancak çok sıkı gözetim ve baskılar nedeniyle iki ay sonra memleketini tekrar terk etmek zorunda kaldı. Komşu ülke Ürdün'e yerleşti. Burada iken İhvan ile bağıni sıkı şekilde devam ettirdi. Pek çok ülkeye seyahatler yaptı. Suriyeli mazlumlara yardım etmesi ve rejim üzerinde baskı kurması için Humeyni'yi ziyaret etti ancak görüşmesinden hiçbir sonuç alamadı. Mevdudi gibi önde gelen mütefekkirlerle de tanıştı. Bir taraftan da İslami hareketlerin dünya ölçeğinde birleşmesi için yoğun çaba gösterdi. Uluslararası Müslüman Kardeşler Teşkilatının kuruluşunda yer aldı ve iki yıl süreyle başkanlığını yaptı.

Esed rejiminin baskıları dayanılmaz dereceye ulaşınca direnişe onay verdi. Lakin ardından İhvan'ın kalesi konumunda olan Hama 1982'de bombalanarak yerle bir edildi ve binlerce insan katledildi. Said Hoca'nın tüm hayatı boyunca yüreğini en çok yakan olay budur. 1987 yılında kısmi felç yanında şeker

hastalığı gibi pek çok rahatsızlığı nedeniyle İhvan'ın yönetimsel işlerinden ayrılmaya mecbur kaldı. 1989 yılında üç aylık komadan sonra 53 yaşında Amman'da vefat etti.

Eserlerinden öne çıkanlar

Aksiyonerliği yanında bir taraftan da yazmaya eğilen Said Hoca, kısa ömrüne elli cilt civarında eser sığdırmıştır. Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub gibi insanlar onun bu çalışmalarındaki temel referanslarıdır. Kitaplarından birkaçı şunlardır:

Allah: Rabbimizin varlığını ispat için yazdığı eserinde yaratıcıyı inkâr etme metodolojisini tahlil ve tenkit eder. Farklı kategoriler içerisinde Allah'ın varlığına deliller getirir. Bu deliller arasında bilimsel olanlar bulunduğu gibi klasik kelimeler de yer alır. Ayrıca tevhid inancının nasıl olması gerektiğini ortaya koyar.

er-Rasul: Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Allah'ın elçisi olduğunu ispat ettiği ve rehberlik boyutunu öne çıkardığı çalışmasıdır. Zamanımız insanının Hz. Muhammed'i tanıması ve peygamberliğini kabullenmesi açısından güzel bir eserdir. Rivayetlere çok yer vermesi de ayrı bir güzelliştir. Onun *Allah* kitabıyla bu eserinin Rabbimizin varlığını reddedenler ile Resulüllah'ın nübüvvetinden şüphe duyanlara sunulan kılavuz kitapları olduğunu söylemeliyiz.

el-Esâs fi't-Tefsîr: Modern dönemde ortaya çıkan soru ve sorunlara ilim, davet ve cihat eksenli olarak çözümler sunmak üzere hazırlanmış bir tefsirdir. Dili son derece sade ve

anlaşılırdır. Sıradan okuyucunun kafasını karıştıracak farklı rivayet, görüş ve münakaşalardan arındırılmıştır.

el-Esâs fi's-Sunne: Hadislerden hareketle Hz. Peygamber'in hayatını, akaid konularını, ibadet ve cihatla ilgili mevzuları ele aldığı geniş bir eserdir. Hadis ve sünnetin dinimizdeki yerini anlamak açısından referans kitaplardan biridir.

Kişiliği

Dinî hassasiyeti, mütevazılığı, dünyaya önem vermeyişi, her fırsatı Kur'an okuyarak değerlendirmeye çalışması, namaz sonrası tesbihatı asla aksatmaması, günlük zikirlerine önem vermesi, kitaplarını farklı dillere tercüme ederek basanlardan bir ücret talep etmemesi onun şahsiyetinin göstergeleridir.

Kendi değerlerimize dönmek

İslami ilimlere vukufiyeti yanında yaşadığı dönemdeki yeryüzü Müslümanlarını da yakından tanıyan Havva, sorunları tespit etmiş ve bunlara uygun reçeteler hazırlamaya çalışmıştır. Onun bütün amacı, modern dünyadaki Müslümanlara kötü durumlarını düzelterek bir çıkış yolu sunabilmek olmuştur. Bunun yolu ise Kur'an ve sünneti merkeze almaktır. Nitekim o, İslam'ı bir bütün olarak önüne alır ve şöyle der: "İmanın şartları İslam'ın rükünlerini, İslam'ın siyasi, iktisadi, askerî, pedagojik, ahlaki ve sosyal konularda ortaya koyduğu hayat tarzı İslam binasını, cihad, emri bi'l-ma'ruf nehyi anî'l-münker, yargı ve cezalar da yaptırımlarını oluşturur."

Müslümanların Kur'an'a bakışındaki düzeltilmesi gereken hatalarına gelince bunları şöyle özetler: "Birinci hata: Allah'ın hükmünün her alanda geçerli olduğunu unutmaları veya Allah'ın hükmünün bir kenara bırakılabileceğini sanmalarındır. İkinci hata: Kur'an-ı Kerim'in her şeyin açıklayıcısı olduğunu unutmalarıdır. Evet, Kur'an-ı Kerim her şeyi açıklamıştır. Kur'an, bazı yerlerde hükümleri açık olarak zikretmektedir. Açık olmayan hükümler de sünnet, kıyas veya icma gibi yollarla bilinebilmektedir." Sünnetin ihyası, başka bir ifadeyle Allah Resulü'nün izinin takip edilmesi de Said Havva'nın Müslümanlar için zorunlu gördüğü çizgidir. Çünkü Resulüllah'ı görmezden gelerek Kur'an'ı anlamak, Müslümanlığı yaşamak mümkün değildir.

Müslümanların vahdeti

Yeryüzündeki İslam düşmanlarının dinimiz karşısında organize olmaları ve özellikle gençliği bu çerçevede etkilemeleri karşısında, ümmeti koruyup birliğini sağlamak başta olmak üzere Allah yolundaki her türlü cihadı öncelikleri arasına koyan Said Hoca, çalışmalara tek tek bireylerden başlamak gerektiğini düşünmekteydi. Başka bir ifadeyle önce ferdi kazanmak, ardından fertleri kardeş yaparak ümmeti kazanmak. Bu hususta şöyle derdi: "Uzun süreden beri, İslam ümmetinin karışıklık ve dağınıklık arz eden probleminin sırrının Müslüman fertlerden kaynaklandığı kanaatine vardım. Eğer her Müslüman ferdi, olması gereken yere ulaştırabilirsek İslam ümmeti-

nin durumunda köklü bir değişim olacaktır." Bir vesileyle asrımız davetçilerinin sorunlarını dile getirirken de iman ve tevhide gereken boyutta önem verilmediğine dikkat çeker. Bir başka sorunun da akli ve nakli deliller hususunda yetersiz olmalarını gösterir. Dolayısıyla fertleri kazanacak olanların da bir başka açıdan kazanılmaya ihtiyacı vardır.

Yeryüzünde İslam adına hareket eden faaliyetleri bölünmüşlük olarak görmez, hepsinin İslam'a bir yanından hizmet ettiğini kabul ederdi. Birbirlerini dışlamamalarının önemi üzerinde dururdu. Ayrıca o, ümmeti dürüst, samimi ve salih âlimlerin toparlayabileceğine inanırdı.

**Said Havva,
yeryüzünde İslam
adına hareket
eden faaliyetleri
bölünmüşlük
olarak görmez,
hepsinin İslam'a bir
yanından hizmet
ettiğini kabul
ederdi. Birbirlerini
dışlamamalarının
önemi üzerinde
dururdu.**

Selefi bir çizgide yer almakla birlikte tasavvuf onun gönül dünyasında ayrı bir yer tutar ve tasavvufu dinî olarak temellendirirdi. Bununla birlikte aşırılıkları şiddetle yerer ve şöyle derdi: "Tasavvuf, İslam dininde ih-san hakikatini temsil eden ve Hz. Peygamber'in, 'Allah'ı görüyormuşçasına ona ibadet etmendir. Sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor' sözünde ifadesi bulan rükündür. Gerçek tasavvuf, gerçek akidenin zevkine ermektir. Bunun ötesine taşarsa tasavvuf zındıklık olur. Tasavvuf olmaktan çıkar... Birçokları tasavvufu bilmecelere çevirmiş, içini sırlarla doldurarak kabartmış ve vehimlere çevirmiştir. Öyle ki tasavvuf, anlaşılması mümkün olmayan şeylerin sembolü hâline gelmiştir. Aslı ve muhtevası itibarıyla herkes tarafından istenen bir şey olduğu hâlde, onu, halkın belirli bir kesimine tahsis ettiler. Sahabeden en doğru ve aslına uygun şekliyle Allah'a seyredip nasibini almayan biri var mıdır?"

İran devrimi sonrasında Şia'nın ümmetle kucaklaşması için bir müddet gözlemde kalan Havva, bunun gerçekleşmeyeceğini anladıktan sonra açık bir tavır almış ve İran yönetimini sert bir dille eleştirmiştir. Tüm sıkıntılara rağmen o, İslam âleminin birliği için bütün Müslümanların bir gün ilmî araştırmalarda insafı olacağını, siyasi harekette geçmişin komplekslerinden kurtulacağını, günlük ilişkilerde sevgi ve kardeşliğe dayalı yeni bir döneme geçeceğini ümit etmekteydi. ■

AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Aile, çocuklar için güvenli ve destekleyici bir ortam sağlamalıdır. Ne yazık ki bazı ailelerde, aile içi şiddet gibi travmatik olaylar yaşanabilir. Aile içi şiddet, ebeveynler arasında veya ebeveynler ile çocuk arasında gerçekleşen fiziksel, duygusal veya cinsel şiddet şeklinde ortaya çıkabilir. Çocuk, direkt şiddete maruz kalmasa dahi şiddeti görüp şahit olması çocuk için travmatik etkiye sahiptir. Bu yazımızda, aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerini ele alarak çocukların psikolojik, duygusal ve sosyal gelişimlerini nasıl etkileyebileceği açıklanacaktır.

Psikolojik etkiler

Aile içi şiddet, çocukların psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkiler. Şiddete maruz kalan çocuklar, kaygı, depresyon, öfke sorunları, duygu düzenleme güçlüğü, uyku ve yeme problemleri, travma sonrası stres bozukluğu gibi psikolojik sorunlarla karşılaşabilirler.

Çocuğu bir ağaç, aileyi de bir toprak olarak düşünelim. Ağacın yetiştiği toprakta eksiklikler veya zararlı maddeler varsa ağacın yapraklarının canlılığı, büyümesi, serpilip uzaması, yeni tohum vermesi gibi tüm süreçler sekteye uğrar. Aynı şekilde aile içi şiddete maruz kaldığında çocuğun, fiziksel ve duygusal gelişimi sekteye uğrar. Büyüyüp serpileceği uygun ortama sahip olmaz. Ayrıca aile içi şiddete maruz kalmak çocuğun bakım verenleriyle güven temelli bir ilişki kurmasına engel olur.

Çocuk, ilişki kurmayı ailede öğrenir. Olaylara nasıl tepki vereceği, sınırların ne olduğu, üzüntü, hayal kırıklığı gibi zor duygularını nasıl ortaya çıkartacağını... Kısacası

kişiliğinin yapı taşları ailede atılır. Aile içi şiddete maruz kalan çocuklarda doğru rol modellerle büyümediği için kişilik yapılımasında bazı problemler gözlemlenebilir.

Şiddetin tekrar etme riski, çocukların gelecekte başkalarına ya da kendi kendilerine şiddet uygulama olasılığını da artırabilir. Akranlarına, kardeşlerine, ileride eşine, kısacası kendinden güçsüz gördüğü kişilere fiziksel veya duygusal şiddet uygulamaya yatkın olabilir.

Duygusal etkiler

Aile içi şiddet, çocukların duygusal sağlığını da olumsuz etkiler. Şiddete maruz kalan çocuklar, düşük özgüven, kendine değer verme sorunları, duygusal denge eksikliği ve ilişki kurma zorlukları gibi sorunlarla karşılaşabilirler.

Bizler duygu kodlarıyla dünyaya geliriz. Hepimizin içinde öfke, mutluluk, endişe, kaygı gibi birçok duygu vardır. Mizaca göre şiddeti ve yoğunluğu farklı olsa da hepimiz fizyolojik olarak bu duyguları hissedecek şekilde dünyaya geliriz. Duyguları isimlendirmek, düzenlemek ise ebeveynlerimiz tarafından öğrendiğimiz bir süreçtir. Örneğin öfke duygusu hepimizin içinde var. Kimimiz bağırarak kimimiz içine atıp susarak kimimiz vurup kırarak ortaya çıkartırız. İçte hissedilen duygu aynı ama dışarı yansıması farklı farklıdır. Bu farklılığı belirleyen en önemli faktör, ebeveynlerin duygularını nasıl yaşadığıdır ve çocuğun yaşadığı zor duygulara nasıl tepki verdiği. Dolayısıyla aile içi şiddete maruz kalan çocuklar doğru rol model ile büyümediklerinden, duygularını düzenlemekte ve ifade etmekte güçlük yaşayabilirler.

Sosyal etkiler

Aile içi şiddet, çocukların sosyal ilişkilerini olumsuz etkiler. Şiddete maruz kalan çocuklar, arkadaşlarıyla uyumlu ilişkiler kurma, empati yetenekleri geliştirme ve sosyal becerileri kullanma konusunda zorluklar yaşayabilirler. Şiddetin yaşandığı ortamda büyüyen çocuklar, toplumda ve okulda uyum sağlama konusunda sıkıntılar yaşayabilirler. Sorunlarını şiddet temelli bir şekilde çözmeleri okulda disiplin sorunlarına neden olabilir. Okula devam etmekte, akademik başarı elde etmekte zorluk yaşayabilirler. Toplum tarafından etiketlenme ve dışlanma hatta okuldan atılmaya dahi neden olacak olaylar yaşayabilirler.

Şiddete maruz kalıp daha içe çekilen, pasif tepkiler gösteren çocuklar da olabilir. Bu çocuklar belki de çevre tarafından göze batmaz ve daha uyumlu görülebilirler. Fakat bu onların yardıma ihtiyacı olmadığı anlamına gelmez. Sorunlarla baş etme şekilleri daha kabul edilebilir ve toplum düzenini bozmayacak şekildedir. Sessiz, sakin, kendi hâlinde olabilirler. Onları fark etmek ve ihtiyacını anlamak çok önemlidir.

Aile içi şiddeti önlemek ve etkilerini azaltmak için toplum olarak bilinçlenmek, şiddetin sona erdirilmesi ve çocukların sağlıklı bir ortamda büyümesinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Uzun vadeli etkiler

Aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki etkileri uzun vadeli olabilir. Şiddete maruz kalan çocuklar, yetişkinlik döneminde de psikolojik sorunlarla mücadele etme eğilimindedirler. Aile içi şiddete maruz kalan çocukların şiddeti devam ettirmesi, sorunlarını şiddet temelli çözüme olasılığı yüksektir. Araştırmalar göstermiştir ki fiziksel şiddet göstermese bile duygusal şiddet uygulamaktadır. Şiddet bir nevi şiddeti doğurmaktadır.

Sonuç olarak

Aile içi şiddet, çocukların sağlıklı gelişimini engelleyen ciddi bir sorundur. Şiddetin etkilerini anlamak, çocukları koruma ve onlara destek sağlama konusunda önemli bir adımdır. Aile içi şiddeti önlemek ve etkilerini azaltmak için toplum olarak bilinçlenmek, şiddetin sona erdirilmesi ve çocukların sağlıklı bir ortamda büyümesinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Aile, toplumun en küçük yapısıdır. Bir toplumu değiştirmek istiyorsak en küçük yapısı olan aileden başlamamız gerekmektedir. Dolayısıyla şiddetsiz bir aile ortamı oluşturmak, toplumsal şiddeti azaltmak için de çok önemli bir konudur. ■

BU YOL YALNIZ YÜRÜNMEZ

Gülten CANPOLAT

Ankara Altındağ Müftülüğü Uzman Vaiz

Otuz aylık ihtisas eğitimi-mimizde, bizlerin ve hocalarımızın göstermiş olduğu fedakârlıkların yanında bizimle bu yolu yürümek durumunda kalan gizli kahramanlarımız olan kıymetli ailelerimizi elbette unutamazdık. Kimimiz yaşadığı yoğun tempoyu ailelerine yansıtma konusunda maharetli olsa da sevince ortak etmek kadar hüznüleri de paylaşmak, galiba bu işin kaderinde vardı...

İhtisas sürecimiz başlarken en çok cevaplamak durumunda kaldığımız soru, “Şimdi sen burayı bitirince ne olacaksın?” sorusu oldu. Doğru ya, kim mesleğini eline almışken yeniden bir süreç içerisine girecek? Tekrar tayindi, atamaydı, yer değiştirmeydi falan filan... Kimimiz vaiz kimimiz Kur’an kursu öğreticisi kimimiz imam kimimiz müezzin idik... Biz, yakın çevremiz tarafından sorulan o soruya, “Biz, burayı bitirdiğimizde icra ettiğimiz vazifeleri bihakkın yerine getirmeyi hedefledik.” cevabını veriyorduk.

Hepimizin hikâyesi vardı... Anlatmaya, anmaya değer hikâyelerimiz...

Bir gün masamın başında derse dalmışken kızım geldi yanıma, “Anneciğim! Senin bu derslerin ne zaman bitecek? Biz artık seni aramızda görmek istiyoruz.” dedi. “Kızım, 2021’de bitecek inşallah.” dediğimde, bana ağlayarak, “Anneciğim, gün demiyorsun, ay demiyorsun, yıl diyorsun! Bu kadarı çok değil mi?” dedi. Yüreğimin derinliklerinde hissederek şöyle geçirdim içimden: Kızım, sizden ödünç aldığım vakti, inşallah Rabbimiz en güzel şekilde bereketlendirir. Biz din görevlisiyiz/gönüllüsüyüz çocuklarımızı konfora alıştırmadık, ümmetin çocukları için gerektiğinde kendi meşguliyetlerimizin vaktinden almalıydık.

Servis saati henüz gelmediği için yarım saat öncesinden çocuğunu binanın kapısında bırakıp dersine yetişmek üzere ihtisas yolunu tutan hocamız anlatıyor: “Derse geldim ama aklım çocuğumda kaldı. O henüz birinci sınıfa gidiyor, o orada ağlıyor, ben burada...”

Bir başka ilim âşığı hocamız anlatıyor: “Babam yoğun bakımdaydı, sınav günlerimizdi, babamı beklerken üzüntüme ortak ettiğim ders notlarım yanı-

daydı...” Biz o amcamızı kaybettik, ama tesellimiz geride bıraktığı sadaka-i cariyesi idi...

İl dışından gelen ilim âşığı bir başka hocamız anlatıyor: “Annem yanlış ilaç içmiş, rahatsızlığı oldukça artmıştı. Onu hastaneye götürecek kimse yoktu. Bütün şartlarımı zorlayarak izin alıp memleketime gittim, gecenin bir yarısı anneciğimi acile yetiştirdim.” Biz ihtisas talebesiydik, aynı zamanda bir evlattık, eştik, anneler ve babalardık...

İhtisas yurdunda kalan arkadaşlarımız oldu. Onlar ailelerinden uzakta bu vazifeyi omuzladılar. Gurbetle beraber bu süreci geçirmek ise bambaşka bir duyguydu...

Kıymetli bir hocamız anlatıyor: “Ailemin yanında, ‘bu dönem, diğerlerinden daha zor’ dediğimde kızım bana, ‘sen de her döneme zor diyorsun, ne zaman kolaylaşacak?’ dedi.” Galiba bu sorunun cevabı, “bittigi zaman” olacaktı.

Online derslerimiz oldu. Ailelerimiz de ister istemez bu dersleri kısmen dinlediler. Bu süreçte kimi kayınvalidelerimiz feraiz dersine ilgi duydu,

Kur'an, tefsir derslerimize abdestli katılıp "âmin" diyen anelerimiz, farklı din ve inanışları duyduklarında, "Aman yavrum günaha girmeyin, tövbe deyin" diyen büyüklerimiz oldu... Aslında biz hep beraber öğreniyorduk...

Sınav ve derslerin yoğunluğundan sitem eden ihtisas kursiyerine, "Allah, herkesi bir şeylerle imtihan ediyor. Ne güzel ki sen de O'nun ilmiyle meşgul oluyorsun, bundan güzel ne olabilir ki?" diyen eşler vardı...

Bizler kimi zaman derslerde hocalarımızı dinlerken aynı zamanda elimizdeki telefonlarla

çocuklarımızın derslerini, servisini, alınmasını bırakılmasını vs. organize ettik. İstedik ki bu süreçte onlar yarım kalmassın. Aynı zamanda bizim yokluğumuzu doldurmaya çalışan ailelerimiz her daim arkamızdaydı...

Bazı anlar oldu ki anlaşılamadık.

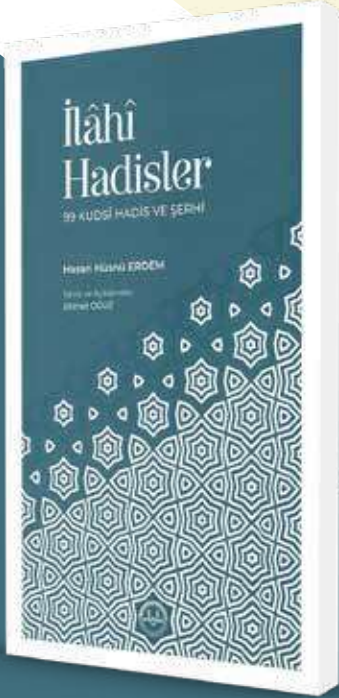
Kıymetli hocamız anlatıyor: "Yeni doğum yapmış çiçeği burnunda bir anneye, bir yakınımıza, 'Aman kızım, sen çocuklarının hep yanında ol, sen bu hocamız gibi olma' diye nasihat etti." Oysa biz onlar için anlamak, onlara gerekenle-

ri anlatmak için düşmüştük bu yollara... Oysa bizim ilim aşkımız, yemeğimize tuz, yuvalarımıza bereket, evlatlarımıza yol aydınlığı olacaktı...

Bizler ilim yolcusuyuz. Bu süreçte çok kıymetli şeyler öğrendik. Bu yolculuğumuzun ömrümüz boyunca devam etmesini ümit ediyoruz. İhtisas sürecimiz bitiyor ama talebelik görevimiz devam edecek inşallah... Bu yol yalnız yürünmezdi, bize bu süreçte destek olan, dualarını, maddi manevi desteklerini esirgemeyen ailelerimiz hep yanımızda oldu. ■

İLAHÎ HADİSLER 99 KUDSÎ HADİS VE ŞERHİ

Kadriye YEŞİLYURT |

İlahî Hadisler kitabı daha önce altıncı Diyanet İşleri Başkanı merhum Hasan Hüsnü Erdem tarafından derlenip tercüme edilmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında defalarca neşredilmiştir. Ancak tercüme tarihi üzerinden uzun yıllar geçtiğinden eserin dili zamanla eskimiş ve günümüz okuyucusu tarafından kısmen anlaşılabilir hâle geldiği için Ahmet Oğuz tarafından tekrar tercüme edilmiştir.

Eserdeki rivayetler temel hadis kaynaklarına göre tekrar gözden geçirilmiştir. Daha önceki baskılarda eserdeki hadis sayısı doksan iki iken yeni tercümesi yapılan bu eserde mükerrer hadisler çıkarıldığı için hadis sayısı seksen sekize düşmüştür. Bundan dolayı Ahmet Oğuz, “el-esmâü’l-hüsnâ” sayısından ilham alarak kudsî hadis sayısını doksan dokuza ikmal etmiştir. Ve kitabın *İlahî Hadisler* ismine *99 Kudsî Hadis* ismi eklenmiştir. Kitabın sonunda yer alan notlar kısmı da sadeleştirilmiş, sahabe isimleri baş taraflarda zikredilmiş, mezkûr kişiler vefat tarihlerine göre sıralanmıştır. Ayrıca eser dipnotlarla da zenginleştirilmiştir.

Eser, Hasan Hüsnü Erdem’in hayatı ve eserleri hakkında verilen bilgilerle başlıyor. İlk tahsilini doğduğu köyde yapan Erdem, Arap dilinin gramerini ve mantık ilmini bizzat babasından okumuştur. Vaaz konusunda ilk örnek aldığı şahsiyet babası olmuş, daha on dört yaşındayken köy camisinde vaaz kürsüsüne çıkmış ve anlatım üslubuyla dinleyenlerin takdirini kazanmıştır. 1944’te Diyanet İşleri Reisliği Müşavere Heyeti Azalığına tayin edilen Erdem, bu göreve 1961 yılına kadar 17 yıl boyunca devam etmiştir. 1961’de Ömer Nasuhi Bilmen’in emekliye ayrılmasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı’na getirilmiştir.

Hasan Hüsnü Erdem, *İlahî Hadisler*’de öncelikle Kur’an-ı Kerim ile kudsî ve nebevi hadisler arasındaki farkları anlatıyor. Kudsî hadisi, “Hz. Peygamber’in Allah’a isnad edip ondan âhad tarikiyle nakledilen hadistir.” şeklinde tarif ediyor. Kudsî hadisin manası Allah’tandır, ikinci derecede kelam-ı ilahî, bir hadis-i rabbanîdir. Yüce Allah’tan haber vermesi itibarıyla da Hz. Peygamber’e nispet olunur. Kur’an’ı naklederken “Allah şöyle buyurdu.”, kudsî hadiste ise “Resul-i Ekrem’in Allah’tan rivayet ettiği sözde, Yüce Allah şöyle buyurdu.” denir.

Bu tür açıklamalarla başlayan kitap, 99 kudsî hadisi sıralayarak en son şu hadisle sona eriyor: “Yüce Allah cennet ehline, ‘Ey cennet ehli!’ diye hitap eder. Onlar da, ‘Buyur ey Rabbimiz, emrine amadeyiz.’ derler. Yüce Allah ‘Razı oldunuz mu?’ diye hitap eder. Onlar da ‘Niçin razı olmayalım ki mahlûkatından hiç kimseye vermediğin nimetleri bize verdin.’ derler. Yüce Allah, ‘Ben size bundan daha üstün olanını vereceğim.’ diye buyurur. Onlar da ‘Ey Rabbimiz, bundan daha üstünü ne olabilir ki?’ derler. Bunun üzerine Yüce Allah, ‘Ben size rızamı bağışlıyorum, bundan böyle artık ebediyen size kızmam!’ buyurur.” ■

Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay'ın sunumu ile

BUHÂRÎ DERSLERİ

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380

POL: DİKEY (V)

SEMBOL: 27.500

FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422

POL: YATAY (H)

SEMBOL: 30.000

FEC: 3/4

JSD YAYIN

Hafta içi her gün

13.00

DIYANET TV

diyanettv

diyanettv

diyanettv

diyanettv

Digiturk - 68. kanal

EVA - 49. kanal

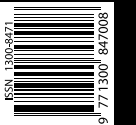
Cinemax - 104. kanal

Ablo - 555. kanal

TV - 133. kanal

De ki: “Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkararak dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, birçoklarını da saptırmış ve dümdüz yoldan da şaşmış bir milletin arzu ve keyiflerine uymayın.”

(Maide, 5/77.)

FİYATI 25,00 ₺